

Agatha Christie®

ЛЕГЕНДАРНИЙ ПУАРО

AGATHA CHRISTIE

THE MURDER
ON THE LINKS

A Novel

АГАТА КРІСТІ

УБИВСТВО
НА ПОЛІ
ДЛЯ ГОЛЬФУ

Роман

УДК 821.111
К82

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Перекладено за виданням:
Christie A. The Murder on the Links : A Novel / Agatha Christie. —
London : HarperCollins, 2015. — 288 p.

www.agathachristie.com

Переклад з англійської *Антоніни Ящук*

Дизайнер обкладинки *Євген Вдовиченко*

AGATHA CHRISTIE, POI-
ROT and the Agatha Chris-
tie Signature are registered
trade marks of Agatha Chris-
tie Limited in the UK and
elsewhere. All rights reserved.

The Murder on the Links
© 1923 Agatha Christie Li-
mited. All rights reserved

Translation entitled «Убив-
ство на полі для гольфу»
© 2020 Agatha Christie Li-
mited. All rights reserved

© Неміро Ltd, видання україн-
ською мовою, 2020

© Книжковий Клуб «Клуб Сі-
мейного Дозвілля», худож-
не оформлення, 2020

ISBN 978-617-12-7796-0 (PDF)

МОЄМУ ЧОЛОВІКОВІ,
*який дуже любить детективні історії,
із вдячністю за влучні поради й критику*

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

Попутниця

Є відомий анекдот: молодий письменник твердо вирішив придумати ефектний і оригінальний початок оповідання, щоб навіть дуже знуджений редактор зацікавився, і написав таке речення:

«“Чорт!” — вигукнула герцогиня».

Дивовижно, моя історія починається майже так само. От тільки панна, з чиїх уст зірвався той вигук, була не герцогинею.

Того червневого ранку я, залагодивши деякі справи, вертався з Парижа в Лондон, де жив на квартирі разом із давнім другом Еркюлем Пуаро, бельгійцем і колишнім детективом поліції.

Комфортабельний Кале-експрес був незвично порожній — у купе зі мною їхала тільки одна пасажирка. Із готелю на вокзал я виїздив поспіхом, тому саме гарячково переглядав речі, коли потяг рушив. Перед тим я до пуття й не роздивився, хто сидить навпроти, але з першим поштовхом потяга ця особа знагла заявила про факт свого існування. Вона скочила з місця, смикнула, відчиняючи, вікно, вистромила голову надвір і коротко верескнула: «Чорт!»

Зізнаюся, я трохи старомодний. Вважаю, що жінка має бути жіночною. Не терплю сучасних невротичок, які з ранку до ночі танцюють під джаз, димлять як паротяги й кажуть слова, від яких бузковіють навіть базарні торговки!

Я похмуро глянув на симпатичне нахабне личко, корованоє грайливим червоним капелюшком. Густі грона чорних кучерів прикривали вуха. Мені подумалося, що панночці не більше ніж сімнадцять, але її лице вже вкривав щедрий шар пудри, а губи були надзвичайно пурпурові.

Дівчина витримала мій погляд без тіні збентеження і театральнo скривилася.

— Овва, та ми зачепили за живе шановного джентльмена! — промовила вона уявним глядачам. — Перепрошую, що не добирала слова! Геть не пасують юній леді, так, але ж, Господи, я не могла по-іншому! Ви знаєте, я щойно загубила єдину сестру?

— Справді? — ввічливо відказав я. — Як прикро.

— Прикро! — вигукнула леді. — Йому дуже прикро, за мене і за мою сестру — а це нечесно, бо сестри моєї він навіть не бачив!

Я відкрив було рота, але вона випередила мене.

— Не хочу більше чути жодного слова! Ніхто мене не любить! Піду я у садочок, наймся черв'ячків! И-и-и. Моє серце розбите!

І дівчина заховалася за коміксом велетенського формату. Та через хвилину чи дві я помітив, що вона ниш-

ком стежить за мною, визираючи понад сторінками, і не зміг стримати усмішки. Тоді вона рвучко відкинула журнал, і в купе задзвенів її сміх.

— Я знала, знала, що ви не такий телепень, яким здаєтеся! — вигукнула дівчина.

Її сміх був такий заразливий, що я не міг не засміятися теж, і навіть слово «телепень» пропустив повз вуха. Ця панна була втіленням усього, що мені не подобається в дівчатах, але не буду ж я виставляти себе на посміх через власні упередження. Я відтанув. Зрештою, вона таки симпатична...

— Ну от, тепер ми можемо заприятелювати, — заявило зухвале дівча. — Скажіть негайно, що ви засмутилися через мою сестру...

— Я в розпачі!

— От молодець!

— Зачекайте, дайте закінчити. Я хотів сказати, що хоч я і в розпачі, але зможу-таки пережити відсутність вашої сестри, і то легко, — я галантно вклонився.

Але непередбачувана мамзель спохмурніла й похитала головою.

— Припиніть. Я люблю, коли люди прямо говорять, що їм щось не до шмиги. А ваше обличчя! Воно так і казало: «Не нашого поля ягода!». І тут ви не помилилися — хоча, зауважте, у наші дні не так легко відрізнити простолюдинку від герцогині. О ні, це не кожному під силу. Ах, невже я знову вас вразила? Та ви, мабуть, із

глибокої провінції приїхали? Та ні, я не проти. Переживемо. Просто я ненавиджу чоловіків, які в такий спосіб намагаються підкотити. Скаженію від цього.

Вона сердито труснула головою.

— Цікаво, яка ви, коли скаженієте? — запитав я з усмішкою.

— Перетворююся на справжню дияволицю! Не думаю, що кажу, та й що роблю — теж не думаю! Одному хлопкові раз мало щелепу не вибила. Серйозно. Ну, він цього заслужив, якщо чесно.

— О, тоді, благаю, не скаженійте від моїх слів!

— Не буду. Ви мені подобаєтеся — одразу сподобався, як я вас побачила. Але ви з таким осудом на мене дивилися, що мені здалося, наче ми ніколи не зможемо заприятелювати.

— Але ж таки змогли. Скажіть, ким ви працюєте?

— Я акторка. Ні, не з тих, що ви подумали — які снідають у розкішному готелі «Савой», обвішані коштовностями, і чиї світлини з'являються в усіх газетах із підписами «мій улюблений крем для обличчя — від мадам такої-то». Я з шести років на сцені — роблю сальто.

— Перепрошую? — спитав я збентежено.

— Ви що, дітей-акробатів ніколи не бачили?

— А, зрозумів!

— Я народилась в Америці, але виросла в Англії. Нещодавно ми почали виступати з новим шоу...

— Ми?

— Ми з сестрою. Пісні, танці, барабани і трохи старих-добрих трюків. Свіжа ідея, усім подобається. Ми мали б на цьому непогано заробити...

Моя нова знайома нахилилася вперед і почала захоплено розказувати про деталі, жонглюючи словами, значень яких я часто не розумів. А я зловив себе на думці, що мені стає дедалі цікавіше з цією напівдитиною-напівжінкою. Такою мудрою і здатною — як вона вже довела — постояти за себе, а водночас дивовижно щирою у своєму рішучому ставленні до життя, націленою «твердо стати на ноги». Я не без захвату спостерігав за невідомим для мене світом, і жваве дівоче обличчя, яке аж сяяло під час розмови, мені дуже подобалося.

Потяг проминув Ам'єн. Ця назва сколихнула в мені ціле море спогадів. Попутниця, здавалося, вгадала мої думки.

— Думаєте про війну¹?

Я кивнув.

— Ви, мабуть, воювали?

— О так, воював. Я був поранений, і після битви на Соммі мене відправили додому. Деякий час я працював на армію в тилу, а тепер служу приватним секретарем в одного члена Парламенту.

— Ого! Серйозна робота!

— Аж ніяк. Насправді обов'язків у мене небагато. Працюю лише кілька годин на день, а тоді вільний.

¹ Ідеться про Першу світову війну. — *Тут і далі прим. пер.*

Та ще й нудна ця робота. Не знаю, що робив би, якби не одне захоплення.

— Тільки не кажіть, що ви колекціонуєте жуків.

— Ні. Я живу на квартирі з одним дуже цікавим чоловіком. Він бельгієць, колишній детектив поліції. Нині в Лондоні має приватну практику: розплутує різні загадкові справи, і то дуже успішно. Дивовижний чоловік. Не раз і не два він знаходив розгадку там, де поліція виявлялася безсилою.

Дівчина слухала з широко розплющеними очима.

— Як цікаво! Обожнюю всілякі злочини й таємниці. Завжди ходжу в кіно на кримінальні драми. А коли трапляється вбивство, газети зачитую до дір!

— Пам'ятаєте таємничу пригоду в Стайлзі¹? — запитав я.

— Дайте подумати... Це про отруєння старої дами? В Ессексі?

Я кивнув:

— То була перша масштабна справа Пуаро. Якби не він, убивця вийшов би сухим із води.

Я почав натхненно переповідати, як шукали злочинця, і дійшов аж до тріумфальної й несподіваної розв'язки. Дівчина слухала, затамувавши подих. Ми так захопилися, що навіть не помітили, як потяг під'їхав до станції Кале.

¹ Перший роман Агати Крісті, де з'являється Еркюль Пуаро, капітан Гастінгс та інспектор Джепп (опублікований 1920 року).

— Ой Божечки! — нарешті спохопилася моя попутниця. — Де ж це моя пудра?

Вона щедро набілила обличчя, помастила губи помадою, а тоді критично глянула на себе в кишенькове дзеркальце. Моя присутність її анітрохи не бентежила.

Я промовив ніяково:

— Перепрошую... Не зовсім чемно з мого боку питати про таке, але для чого ви все це робите?

Дівчина припинила чепуритися і здивовано подивилася на мене.

— Ви й так симпатична, тож могли б обійтися й без... — пробелькотів я.

— Шановний пане! Я маю це робити. Усі дівчата фарбуються. Чи ви хочете, щоб я скидалася на селючку? — вона востаннє глянула у дзеркальце, задоволено всміхнулася і поклала його разом із пудреницею в сумочку. — Ось так краще. Повірте, не так і легко весь час мати гарний вигляд, але якщо дівчина поважає себе, то завжди триматиме себе в формі.

На це я не знайшов що відповісти. Кожному — своє!

Я покликав носильників, і ми спустилися на перон. Попутниця простягнула руку:

— Бувайте! Надалі намагатимуся стежити за язиком.

— Але ж ви дозволите мені подбати про вас на поромі?

— Я не піду на пором. Почекаю сестру, щоб вона, була, не поїхала за кордон без мене. Але дякую.

— Он як! Але, сподіваюся, ми з вами ще колись зустрінемося. Я... — тут мені довелося прочистити горло, — я хотів би познайомитися з вашою сестрою.

Ми обоє засміялися.

— Дуже приємно, ваше бажання я їй обов'язково передам. Але не думаю, що ми ще колись побачимося. Ви були дуже люб'язні, а я ж вас роздратувала своїми грубими словами. Та ваше лице правду тоді сказало: ми з вами різного поля ягоди. А від такого добра не буває — це вже я знаю дуже добре...

Її обличчя змінилося. Умить на ньому згасла простодушна радість, натомість у дівочих очах з'явилася злість — ба навіть мстивість...

— Тому бувайте! — закінчила вона вже веселіше.

— Невже ви навіть імені свого мені не скажете? — гукнув я їй услід.

Дівчина озирнулася. На її щоках з'явилися ямочки, і вона раптом нагадала мені симпатичну картинку Греза.

— Попелюшка! — сказала вона і засміялася.

Тоді я навіть не уявляв, за яких обставин мені доведеться ще раз зустрітися з Попелюшкою.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

Благання про допомогу

О дев'ятій годині п'ять хвилин наступного ранку я вийшов снідати в нашу з Пуаро спільну вітальню. Мій

друг, який ніколи не запізнюється ані на хвилину, вже сидів за столом і розбивав друге яйце.

Він широко заусміхався, побачивши мене у дверях.

— Ви гарно спали? Відпочили після такого втомливого переїзду? Диво, що ви вийшли до сніданку майже вчасно. *Pardon*¹, у вас краватка несиметрично зав'язана. Дозвольте, я поправлю.

Я вже розповідав колись про Пуаро. Неймовірний чоловік, хоч і зросту невеличкого: лише п'ять футів і чотири дюйми². Голова як яйце, завжди трохи схилена набік, очі світяться зеленим, коли йому щось подобається, вуса войовничо стирчать, постава надзвичайно горда. Охайний і ошатний, бо в усьому любить порядок — це його пристрасть. Пуаро не може спокійно дивитися на криво почеплену прикрасу або пилинку на рукаві, або хоч трохи недоглянуте вбрання — це справжня мука для мого маленького друга. Легше йому стає тільки тоді, коли вдається виправити недолік. «Порядок» і «Метод» — ось боги Пуаро. Він трохи зверхньо ставиться до речових доказів, як-то відбитки підшов або цигарковий попіл, і стверджує, що самі собою вони ніколи не допоможуть детективові знайти розгадку. Натомість самовдоволено стукає себе по яйцеподібній голові й поважно говорить: «Справжня робота робиться *всередині*. Маленькі *сірі*

¹ Перепрошую (*фр.*).

² Один метр і шістдесят два сантиметри.

клітинки — завжди пам'ятайте про маленькі сірі клітинки, *mon ami*¹».

Я всівся на стільця й ліниво відказав на привітання Пуаро, що годинний переїзд із Кале до Дувра важко назвати «втомливим».

Мій друг заперечно замахав ложкою:

— *Du tout!*² Якщо пасажира цілу годину мучать жахливі почуття й думки, то він за цю годину встигає стільки пережити, що дуже стомлюється! Хіба хтось із ваших англійських поетів не сказав, що час вимірюється не годинами, а ударами серця?

— Гадаю, Браунінг мав на увазі щось романтичніше, ніж морську хворобу.

— Бо він англієць, острів'янин, для якого Ла-Манш — ніщо. О, ви, англійці! *У nous autres*³ усе по-іншому. Знаєте, я мав знайому, яка на початку війни втекла в Остенде⁴. Там вона натерпілася багато страху. Куди тікати далі? Тільки за море. А вона страшно боялася — *mais une horreur!*⁵ — моря! Що їй було робити? Німчура щодня підступала дедалі ближче. Уявіть собі цю жахливу ситуацію!

— І що ж вона зробила? — з цікавістю спитав я.

¹ Мій друже (фр.).

² Е ні! (фр.)

³ Нас (фр.).

⁴ Бельгійське місто на березі моря, кінцева станція залізниці, що сполучає всю країну.

⁵ Але й боялася! (фр.)

— На щастя, її чоловік був *homme pratique*¹. До того ж дуже спокійним, нервові зриви — вони його не лякали. *Il l'a emportée simplement*²! Звичайно, коли жінка доїхала до Англії, то була страшно виснажена, але вона дихала.

Пуаро серйозно закивав. Я з усіх сил намагався стримати сміх.

Раптом його обличчя спохмурніло. Він драматичним жестом вказав на тарілку з тостами.

— *Ah, par exemple, c'est trop fort!*³ — вигукнув він.

— Що там таке?

— Ви тільки погляньте на цей тост. Невже ви його не помітили? — Бельгієць узяв винуватий шматок підсмаженого хліба в руки і обурено продемонстрував мені. — Він квадратний? Ні. Трикутний? Теж ні. Невже круглий? Ні. Його форма хоч якось може бути приємна для ока? Чи є тут хоч трохи симетрії? Жодної.

— Та це ж скибка селянського буханця, — спробував я заспокоїти свого друга.

Той кинув на мене нищівний погляд.

— Який же розумний мій дорогий Гастінгс! — саркастично вигукнув він. — Ви що, не пам'ятаєте, що я заборонив подавати на свій стіл селянський хліб —

¹ Практичною людиною (*фр.*).

² Він просто її туди перевіз (*фр.*).

³ Ось, наприклад, це жахливо! (*фр.*)

хліб неакуратний і безформний, якого жоден пекар не має дозволяти собі пекти?

Я спробував відволікти Пуаро:

— Вам надходили якісь цікаві листи?

Мій друг невдоволено похитав головою.

— Я ще не дивився сьогоднішню пошту, але останніми днями нічого цікавого не надходить. Видатні злочинці, тобто злочинці методу, здається, вимерли. Справи, що їх мені доводилося розслідувати останнім часом, банальні вкрай. Якщо чесно, я вже навіть опускався до пошуків болонок, яких загубили заможні дами! Останньою загадкою, що виявилася хоч трохи цікавою, була та інтрига навколо діаманта леді Ярді, але ж скільки місяців минуло відтоді, мій друже?

Чоловічок розпачливо розвів руками, а я зареготав.

— Не сумуйте, Пуаро, буде і на вашій вулиці свято. Прогляньте пошту. Ви, може, й не уявляєте, що десь за найближчим рогом на вас очікує видатна справа.

Пуаро всміхнувся й дістав акуратного ножика для розрізання конвертів. Швидко проглянув написи на кількох пакунках, які лежали біля тарілки.

— Рахунок. Іще один рахунок. Ох і марнотратником я стаю на старість! Ага! Записка від Джеппа.

— Справді? — Я нашорошив вуха. Інспектор зі Скотленд-Ярду не раз підкидав нам цікаві справи.

— Він просто за своїм звичаєм дякує мені за невеличку допомогу в Абериствітській справі — я спряму-

вав його розслідування у правильний бік. Для мене була велика приємність послужити йому.

— І як же він вам подякував? — запитав я з інтересом, бо добре знав Джеппа.

— Він люб'язно пише, що я в чудовій формі (як на свій вік), і що він радий, що мав змогу долучити мене до справи.

Типові для Джеппа слова, я аж не зміг стриматися і пирхнув. А Пуаро спокійно взявся переглядати пошту далі.

— Пропозиція прочитати лекцію місцевій організації бойскаутів. Графиня Форфаноцька була б дуже вдячна, якби я зателефонував до неї й відвідав. Не сумніваюся, пропала ще одна болонка! Аж ось і останній лист. Ого...

Я підвів очі, помітивши, як змінився голос друга. Він уважно читав, а за хвилину передав аркуша мені.

— Ось і незвичайний лист, *top atі*. Прочитайте.

Листа було написано на папері, якого в Англії не роблять, почерк був заокруглений і дуже характерний.

*Вілла «Женев'єва»,
Мерлінвіль-сьюр-Мер,
Франція*

Вельмишановний пане!

Мені дуже потрібна допомога детектива, але з причин, які я Вам поясню пізніше, до поліції звертатися не хочу. Я читав про Вас у кількох газетах

і зробив висновок, що Ви — людина не тільки надзвичайно розумна, а й стримана та обережна. Я не хочу розкривати деталі справи у листі, але через той секрет, який мушу берегти, щодня боюся за власне життя. Певен, що загроза дуже реальна, тому благаяю Вас негайно приїхати у Францію. Я вишлю автомобіль, який зустрине Вас у Кале, якщо Ви повідомите телеграмою, коли зможете приїхати. Буду Вам неймовірно зобов'язаний, якщо Ви покинете всі справи, які маєте нині, і присвятите всю увагу моїй таємниці. Я готовий заплатити стільки, скільки Ви попросите. Можливо, Ваша допомога знадобиться мені на довший час, оскільки я можу попросити Вас поїхати у Сантьяго, де я прожив кілька років. Прошу, назвіть бажану для Вас суму компенсації.

Іще раз запевняю Вас, справа негайна.

*Щиро Ваш
П. Т. Рено*

Унизу під підписом було квапливо нашкрябане речення:
«Заради Бога, приїздіть!»

Моє серце забилося частіше. Я віддав листа Пуаро.
— Нарешті, — сказав я. — Ось і незвичайна справа.
— Так, справді, — задумливо мовив детектив.
— Ви ж поїдете, правда? — спитав я.

Пуаро кивнув. Він дуже глибоко замислився, а тоді стрепенувся, ніби щось вирішивши, і глянув на годинника. Обличчя в мого друга було дуже похмуре.

— Бачте, *mon ami*, нам треба поспішати. Експрес рушає з вокзалу Вікторія об одинадцятій. Але не метушіться. Часу маємо вдосталь. Десять хвилин можемо поговорити. Ви ж поїдете зі мною, *n'est-ce pas*¹?

— Ну...

— Ви ж казали, що ваш роботодавець кілька наступних тижнів зможе без вас обійтися?

— Так, але проблема не в тому. Містер Рено натякає, що справа дуже особиста.

— Ай, та з містером Рено я розберуся. До речі, мені знайоме це прізвище чи я помиляюся?

— Є такий відомий мільйонер із Південної Америки. Теж Рено. Не знаю, чи це той самий.

— Так, точно він! Ось чому в листі згадано про Сантьяго. Сантьяго — це в Чилі, а Чилі — це Південна Америка! Дивіться, як далеко ми вже просунулися в нашому розслідуванні!

— Господи, Пуаро, — захоплено сказав я, — та тут пахне грошиками. Якщо ми успішно все розплутаємо, то озолотимося!

— Я не був би такий упевнений, мій друже. Багатії не так і легко розлучаються зі своїми статками. Я-от колись на власні очі бачив знаного мільйонера, який поставив на коліна весь трамвай, щоб знайти загубленого півпенсовика.

Я визнав, що Пуаро має рацію.

¹ Чи не так (*фр.*).

— У будь-якому разі не гроші мене цікавлять, — продовжував детектив. — Звичайно, приємно буде мати карт-бланш у розслідуванні, до того ж ми можемо бути певні, що не втрачаємо час на марні справи. Але дещо в цій справі мене непокоїть. Ви помітили приписку? Вона вас не вразила?

Я хвилю поміркував.

— Очевидно, поки він писав листа, то ще тримав себе в руках, але наостанок розхвилювався і в розпачливому пориві написав ті три слова.

На це мій друг енергійно замахав руками.

— Ви помиляєтеся. Хіба не бачите, що сам лист написаний майже чорним чорнилом, а от приписка така бліда, що її ледь видно?

— І що? — спантеличено спитав я.

— *Mon Dieu*¹, *mon ami*, та поворушіть уже нарешті своїми сірими клітинками! Хіба не очевидно? Містер Рено написав листа. Не промокаючи, уважно його перечитав. А потім, і зовсім не в пориві, а спеціально, дописав ті останні слова і промокнув аркуша.

— Але для чого?

— *Parbleu*²! Щоб справити на мене саме таке враження, яке лист справив на вас.

— Невже?

¹ Боже мій (фр.).

² Їй-богу! (фр.)

— *Mais oui*¹ — щоб я точно приїхав. Він перечитав листа і залишився незадоволений. Лист здався йому надто сухим.

Пуаро замовк, а за мить його очі засвітилися тим зеленим вогнем захвату, який я вже добре знав. Детектив твердо мовив:

— Отже, *mon ami*, якщо приписку було додано не в пориві, а обдумано, з холодним серцем, значить, справа таки термінова, і нам треба їхати негайно.

— Мерлінвіль... — задумано пробурмотів я. — Я щось чув про нього, здається.

Мій друг кивнув.

— Це тиха місцина, але мальовнича! Десь на півдорозі між Болоньєю і Кале. Останнім часом стала модною. Туди тягне багатих англійців, які прагнуть тиші. У містера Рено був же й будинок в Англії?

— Так, на Рутленд-Гейт, якщо не помиляюся. І ще великий заміський маєток десь у Гартфордширі. Але я, на жаль, мало знаю про цього пана, він нечасто бував на людях. Здається, він у Сіті торгував великими пакетами південноамериканських акцій і майже весь час жив у Чилі чи в Аргентині.

— Гаразд, нехай містер Рено сам усе це нам розповість. Ходімо збиратися. По невеликій валізці в руки — і на таксі до вокзалу Вікторія!

¹ Саме так (*фр.*).

— А як же графиня? — запитав я, лукаво посміхаючись.

— А, *je m'en fiche*¹! Її справа точно була не така цікава.

— Чому ви так думаєте?

— Бо якби було щось делікатне, вона прийшла б сама, а не писала. Жінка не вміє чекати, запам'ятайте це, Гастінгсе!

Рівно об одинадцятій ми виїхали з Вікторії в Дувр. Перед тим Пуаро надіслав містерові Рено телеграму, де повідомив час нашого прибуття в Кале.

— Дивуюся, що ви не прикупили собі кількох пляшечок якогось зілля від морської хвороби, Пуаро, — в'їдливо зауважив я, пригадуючи нашу розмову за сніданком.

Мій друг, який саме стурбовано перечитував прогноз погоди, повернувся й поглянув на мене з докором.

— Невже ви забули про чудовий метод Лаверг'є? Я завжди його застосовую. Пам'ятаєте? Треба сісти рівно, повертати голову то вліво, то вправо, вдихати й видихати і між кожним видихом рахувати до шести.

— Гм, — пробурмотів я, — та ви трохи стомитеся від сидіння рівно й рахування до шести, поки допливете до Сантьяго чи до Буенос-Айреса, чи куди ви там маєте плисти.

¹ Байдуже (*фр.*).

— *Quelle idée!*¹ Але ви ж не думаєте, що я попливу в Сантьяго.

— Містер Рено вважає, що вам, можливо, доведеться туди навідатися.

— Він не знає методів Еркюля Пуаро! Я не бігаю сюди-туди, не мандрую і не нервуюся. Бо працюють у мене не ноги, а ось що... — і він багатозначно постукав себе по лобі.

Як завжди, почувши таке, я почав заперечувати:

— Усе це дуже добре, Пуаро, але мені здається, що ваша зневага до деяких речей невинуватана. Іноді за відбитками пальців вдавалося знайти злочинця.

— І не раз вдавалося засудити невинних людей, — сухо зауважив Пуаро.

— Але ж це необхідно — детально вивчати відбитки пальців, сліди, цигарковий попіл, різні кавалки бо-лота й інші речові докази? Це і є спостереження за деталями.

— Звичайно. Я й не заперечую. Досвідчений спостерігач, експерт дуже корисний, без сумніву! Але справжні детективи, Еркюлі Пуаро — вони важливіші за експертів! Саме їм експерти приносять факти, а ті досліджують метод злочину, його логіку, послідовність і порядок фактів, а найголовніше — справжні психологічні передумови справи. Ви колись полювали на лисицю?

¹ Ви маєте рацію! (*фр.*)

— Кілька разів, — я аж розсердився, що бельгієць так різко змінив тему. — А що?

— *Eh bien*¹, і ви брали на полювання собак, правда ж?

— Хортів, — м'яко уточнив я. — Звичайно, брав.

— Але ж самі ви не зіскакували з коня й не починали обнюхувати кущі, вигукуючи «Гав-гав»!

Я мимоволі розреготався. Пуаро задоволено закивав.

— Ну от. Роботу хортів ви лишаєте хортам. А від мене вимагаєте, щоб я, Еркюль Пуаро, виставляв себе на посміховисько, припадав до землі (а трава може бути в росі!) й вивчав гіпотетичні сліди або бабрався в цигарковому попелі, хоча я геть не розуміюся на типах цигарок. Пам'ятаєте вбивство у Плімутському експресі? Наш добрий друг Джепп поїхав оглядати залізничні колії. А коли повернувся, я розказав йому, що саме він знайшов, хоча сам навіть із квартири не виходив.

— То ви вважаєте, що Джепп марно витратив час?

— Аж ніяк, бо його речові докази підтвердили мою теорію. Але якби туди поїхав я, то час було б змарновано. Схожі ситуації бувають із так званими експертами. Пригадуєте історію з написаним від руки заповітом Кавендіша? Обвинувач шукав доказів схожості почерку на почерк Кавендіша, адвокат наголошував на відмінності. Ішлося про суто технічні деталі. І який результат? Довели те, що всі й так знали: почерк дуже нагадує Кавендішів. І от тут виникає психологічне питання: «Чому?»

¹ До (фр.).

Бо це був справді його почерк? Чи комусь дуже хотілося, щоб він був його? Я відповів на це запитання, *топ-аті*, і відповів правильно.

Детектив вдоволено відкинувся на спинку крісла, а я змушений був замовкнути, хоча його докази й не переконали мене до кінця.

На поромі я вирішив не тривожити свого друга. Погода була чудова, море гладеньке, як дзеркало, тому я не здивувався, коли на причалі в Кале усміхнений Пуаро повідомив мені, що метод Лавреґ'є вкотре довів свою ефективність. Утім, настроїй його трохи зіпсував той факт, що машини по нас так ніхто і не прислав, але мій супутник списав це на запізно відправлену телеграму.

— Маємо карт-бланш, тож наймемо автомобіль, — сказав він бадьоро, і вже за декілька хвилин ми затряслися й заскрипіли у старезному драндулеті дорогою на Мерлінвіль.

Я був радісний і веселий.

— Ах, яке повітря! — вигукнув я. — Чудова буде подорож.

— Для вас так. А от мені, коли приїдемо, треба буде попрацювати, якщо ви забули.

— Та! — легковажно кинув я. — Ви розкриєте секрети, вбережете від небезпек містера Рено, виведете всіх убивць на чисту воду і скупаєтеся в променях слави.

— Ви надто оптимістично все передбачили, мій друже.

— Так, я певен у вашому успіху. Адже ви — єдиний і неповторний Еркюль Пуаро!

Але видатний детектив пропустив повз вуха мої лес-тощі. Він похмуро дивився перед собою.

— Ви, Гастінгсе, як той буревісник: весело кружляєте, провіщаючи біду.

— Аж ніяк. Та й ваш тяжкий погляд явно не може віщувати нічого поганого.

— І все-таки я боюся.

— Боїтеся чого?

— Не знаю. Але мене мучить передчуття. *Je ne sais quoi!*¹

Пуаро говорив так похмуро, що я мимоволі теж по-смутнів.

— У мене таке відчуття, — промовив він повільно, — що справа буде серйозна: довга і проблемна, і розв'язати її буде нелегко.

Я хотів розпитувати Пуаро далі, аж тут ми в'їхали в Мерлінвіль. Довелося пригальмувати, щоб розпитати дорогу до вілли «Женев'єва».

— Їдьте прямо через місто, мсьє. Вілла десь за півмилі за містом із того боку. Ви її одразу побачите. Це великий будинок на березі моря.

Ми подякували люб'язному чоловікові й поїхали вперед, але на роздоріжжі знову мусили зупинитися. До нас повільно наближався селянин, тож ми вирішили почекати його, щоб запитати дорогу. Праворуч від дороги стояла невеличка вілла, та вона була надто ма-

¹ Не знаю яке! (фр.)

ла й убога, щоб ми подумали, ніби це «Женев'єва». Поки ми стояли, ворота відчинилися, і з них вийшла дівчина.

Аж тут надійшов селянин, і наш водій почав розпитувати дорогу.

— Вілла «Женев'єва»? Вам треба ще трохи проїхати дорогою праворуч, мсьє. Ви її побачили б і звідси, якби не поворот.

Шофер подякував, і ми знову рушили. Та я не міг відірвати очей від дівчини, яка досі стояла біля своїх воріт, дивлячись на нас. Я дуже ціную жіночу вроду, а це була панна, яку просто-таки неможливо було не помітити. Висока, станом нагадувала богиню, а її непокрите золоте волосся світилося проти сонця. Я зізнався собі, що це, мабуть, найкрасивіша дівчина, яку я бачив у житті. Коли ми повертали, я озирнувся, щоб іще раз помилуватися цією красою.

— Господи, Пуаро, — вигукнув я, — ви бачили ту юну богиню?

Мій друг здивовано підвів брови.

— *Ça commence!*¹ — пробурмотів він. — Ви вже встигли уздріти богиню!

— Але ж, постривайте, хіба вона не божественної краси?

— Можливо. Я не зауважив.

— Але ж ви її бачили?

¹ Починається! (фр.)

— *Mon ami*, двоє людей рідко можуть похвалитися тим, що бачать однакові речі. Ви, наприклад, помітили богиню. А я... — він завагався.

— Що?

— Я помітив тільки дівчину з тривожними очима, — похмуро зізнався Пуаро.

Але в цю мить ми під'їхали до широких зелених воріт і одночасно скрикнули. Перед воротами стояв грізний *sergent de ville*¹. Він підняв руку, зупиняючи нас.

— Далі не можна, мсьє.

— Але нам треба зустрітися з містером Рено, — гукнув я. — Ми домовлялися про зустріч. Це ж його вілла, правильно?

— Так, мсьє, але...

Детектив нахилився вперед.

— Але що?

— Мсьє Рено вбили сьогодні зранку.

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

На віллі «Женев'єва»

Пуаро стрілою вискочив із машини, його очі аж світілися від збудження.

— Що ви сказали? Вбили? Коли? Як?

Sergent de ville виструнчився.

¹ Сержант місцевої служби поліції (*фр.*).

— Я не маю права відповідати на запитання, мсьє.

— Зрозуміло. — Мій друг хвилю подумав. — А комісар поліції? Він, напевно, вже тут?

— Так, мсьє.

Пуаро витяг візитку і нашкрябав на ній кілька слів.

— *Voilà!* Чи не будете ви такі ласкаві віднести візитку комісарові? Просто зараз.

Чоловік узяв картку, повернувся і голосно свиснув. Тут же до нього підскочив інший поліцейський, і перший віддав йому візитку детектива. Через кілька хвилин напруженого чекання до воріт підбіг невисокий огрядний чоловік із пишними вусами. *Sergent de ville* віддав честь і відійшов.

— Дорогий мсьє Пуаро! — закричав комісар. — Який я радий вас бачити! Велике щастя, що ви приїхали.

Пуаро аж засяяв.

— Мсьє Бекс! Дуже радий знову вас зустріти. — Він повернувся до мене. — Це мій друг із Англії, капітан Гастінгс — мсьє Люсьєн Бекс.

Ми з комісаром чемно вклонились один одному. Тоді мсьє Бекс знову повернувся до Пуаро.

— *Mon vieux*¹, ми з вами востаннє бачилися в Остенде 1909 року. Я чув, що ви звільнилися зі служби в поліції?

— Так. У мене тепер приватна практика в Лондоні.

¹ Старий (*фр.*).

— І ви кажете, що маєте інформацію, яка могла б допомогти нам у цій справі?

— Можливо, ви вже все знаєте. Вам відомо, що мене попросили приїхати?

— Хто просив?

— Власне, покійник. Здається, він знав, що на нього буде скоєно замах. На жаль, він занадто пізно звернувся до мене.

— *Sacré tonnerre*¹! — вигукнув француз. — Отже, він передбачив власне вбивство. Це підриває нашу теорію. Прошу, заходьте!

Він відчинив ворота, і ми попрямували до будинку. Мсьє Бекс дорогою продовжував говорити:

— Треба негайно розказати про це нашому слідчому судді, мсьє Оте. Він щойно закінчив оглядати місце вбивства і має починати опитувати свідків. Дуже приємний чоловік, він вам сподобається. Співчутливий. Методи роботи в нього трохи екстравагантні, але судить він завжди дуже справедливо.

— Коли було скоєно злочин? — запитав Пуаро.

— Тіло знайшли вранці близько дев'ятої години. За свідченнями мадам Рено і висновками лікарів, смерть настала близько другої години ночі. Але благаю, заходьте.

Ми підійшли до сходів, що вели до вхідних дверей вілли. У передпокої сидів іще один *sergent de ville*. Побачивши комісара, він підвівся.

¹ Громи небесні (фр.).

— Де мсьє Оте? — запитав Бекс.

— У вітальні, мсьє.

Комісар відчинив двері, які вели з передпокою ліворуч, і ми увійшли у кімнату. Мсьє Оте з секретарем сиділи за великим круглим столом. Комісар відрекомендував нас і пояснив, чому ми тут опинилися.

Мсьє Оте, слідчий суддя, виявився високим сухорлявим чоловіком із темними гострими очима. Під час розмови мав звичку погладжувати охайну сиву борідку. Біля каміна стояв, трохи згорбившись, немолодий уже чоловік, якого нам відрекомендували як доктора Дюрана.

— Неймовірно, — сказав мсьє Оте, коли комісар замовк. — У вас лист із собою, мсьє?

Пуаро передав йому листа, і слідчий перебіг його очима.

— Гм! Мсьє Рено пише про секрет. Як шкода, що він не вдався в деталі. Ми вам дуже вдячні, мсьє Пуаро. Матимемо за честь, якщо ви приєднаєтеся до нашого розслідування. Чи вам треба повертатися в Лондон?

— Мсьє судде, я хотів би залишитися. Мені не вдалося прибути вчасно, щоб запобігти смерті клієнта, але вважаю справою честі знайти вбивцю.

Мсьє Оте вклонився.

— Це дуже шляхетно з вашого боку. До того ж мадам Рено, гадаю, захоче скористатися вашими послугами. Зараз ми чекаємо на мсьє Жиро з паризької Служби безпеки. Думаю, всі ми можемо допомагати одне

одному під час розслідувань. А тим часом матиму за честь, якщо ви супроводжуватимете мене під час допитів. І, звісно, якщо вам знадобиться будь-яка допомога, я до ваших послуг.

— Дуже вам вдячний, мсьє. Та ви, напевно, здогадуєтеся, що я досі нічого про цю справу не знаю.

Слідчий суддя кивнув комісарові, і той оповів нам таке:

— Стара служниця Франсуаза, спускаючись сьогодні вранці до роботи, побачила, що входні двері розчехнуті. Вона злякалася, що в дім прокралися грабіжники, і пішла у їдальню перевірити, чи на місці столове срібло. Переконавшись, що все гаразд, служниця подумала, що то просто мсьє Рено прокинувся рано й пішов гуляти, тому забула про двері.

— Перепрошую, що перебиваю, мсьє. Він часто так робив?

— Ні, але стара Франсуаза була переконана, що всі англійці трохи несповна розуму, і від них будь-коли можна чекати якогось вибрику. Молода покоївка Леоні піднялася, як завжди, будити хазяйку, і з жахом виявила, що та лежить зв'язана і з кляпом у роті. Приблизно тоді ж слуги принесли новину: мсьє Рено знайшли мертвого. Його закололи у спину.

— Де саме?

— От це якраз чи не найдивніший момент у цілій історії. Мсьє Пуаро, тіло лежало обличчям униз *у викопаній могилі*.

— Що?

— Саме так. Яму нещодавно викопали — за кілька ярдів¹ від подвір'я вілли.

— Скільки часу тіло пролежало там?

На це відповів доктор Дюран.

— Я оглянув тіло приблизно о десятій. Смерть настала щонайменше сім, можливо, десять годин тому.

— Гм! Отже, злочин було скоєно між північчю і третьою годиною ночі.

— Так, і свідчення місіс Рено це підтверджують. Вона каже, що все відбулося після другої ночі. Смерть настала миттєво, і, вочевидь, він не міг її заподіяти собі сам.

Пуаро кивнув, а комісар продовжив:

— Мадам Рено звільнили від пут перелякані слуги. Вона була неймовірно слабка, ледве не зомлівала від болю, що їй завдавали мотузки. Виявилося, що у спальню зайшло двоє чоловіків у масках, заткнули їй рота і зв'язали, а її чоловіка силою витягли з ліжка. Це нам переказали слуги, бо коли мадам почула про смерть мсьє Рено, то впала в істерику, і докторові Дюрану довелося вколоти їй заспокійливе, щойно він приїхав. Ми досі не мали змоги допитати жінку. Але впевнені, що після сну вона буде у кращому стані і зможе витримати допит.

Комісар Бекс замовк.

— Хто ще живе в будинку, мсьє?

— Стара Франсуаза, економка. Вона служить тут уже багато років, застала ще попередніх власників. Також

¹ Один ярд — приблизно 0.9 метра.

двоє дівчат: сестри Деніза й Леоні Улар. Вони з Мерлінвіля, доньки добропорядних батьків. Ще є шофер, якого мсьє Рено привіз із собою з Англії, але його зараз тут немає — поїхав у відпустку. Ну, і мадам Рено та її син, мсьє Джек Рено. Він теж нині не вдома.

Пуаро схилив голову на знак вдячності. Мсьє Оте гукнув:

— Маршо!

Підійшов *sergent de ville*.

— Приведіть сюди Франсуазу.

Чоловік віддав честь і зник. За мить повернувся вже з переляканою служницею.

— Вас звати Франсуаза Арріше?

— Так, мсьє.

— Ви давно служите на віллі «Женев'єва»?

— Одинадцять років я жила тут із мадам віконтесою, а коли цієї весни вона продала віллу, я вирішила залишитися тут жити з мілордом із Англії. Хіба ж могла я подумати...

Слідчий зупинив її.

— Зрозуміло, зрозуміло. А тепер розкажіть нам, Франсуазо, про той випадок із дверима. Хто має замикати їх на ніч?

— Я, мсьє. Це завжди був мій обов'язок.

— А вчора?

— Я замкнула їх, як завжди.

— Ви впевнені?

— Усіма святими клянуся, мсьє.

— О котрій годині ви це зробили?

— Як завжди, о пів на одинадцятку.

— Усі решта вже пішли спати?

— Мадам лягла раніше. Деніза й Леоні піднялися зі мною. Мсьє ще сидів у кабінеті.

— Отже, якщо хтось відімкнув двері пізніше, то це зробив ніхто інший як мсьє Рено?

Франсуаза знизала широкими плечима.

— Для чого йому було це робити? Та тут же грабіжники і вбивці скрізь тиняються! Мсьє ж не дурень був. Хіба що йому треба було випустити леді...

Слідчий різко перебив:

— Леді? Про яку леді ви говорите?

— Ну, про леді, яка його відвідувала.

— До нього того вечора приходила якась леді?

— Авжеж, мсьє. Вона часто приходила вечорами.

— Хто вона така? Ви її знали?

Жінка хитро всміхнулася.

— Звідки мені було знати? — пробурчала вона. — Вчора я її не впускала.

— Ага! — заревів слідчий суддя і голосно грюкнув кулаком по столу. — То ви тут зараз із поліцейськими в ігри граєтеся? Негайно скажіть мені, що за жінка приходила до мсьє Рено вечорами!

— Поліція, поліція, — ображено пробурмотіла Франсуаза. — Чи думала я колись, що *мені* доведеться мати справу з поліцією? Так, я добре знаю, що то за жінка. Мадам Добрей.

Комісар Бекс, який уважно слухав усю розмову, аж скрикнув від здивування.

— Мадам Добрей? Яка живе у віллі «Маргарита» по сусідству?

— Так, саме так, мсьє. О, то справжня краля.

Жінка презирливо скривилася.

— Мадам Добрей, — пробурмотів комісар. — Не може бути!

— *Voilà*, — процідила Франсуаза. — От тобі й подяка за правду.

— Ні-ні, — спробував заспокоїти її слідчий. — Ми просто здивувалися. Виходить, що мадам Добрей і мсьє Рено — вони були... — він делікатно замовк. — Гм. Між ними щось було, ви впевнені?

— Звідки мені знати? Але ви, що б ви подумали? Мсьє, він був *milord anglais*¹, *très riche*², а мадам Добрей бідна, але *très chic*³, хоча тихо жила собі вдвох із донькою. Не сумніваюся, у неї темне минуле! Вона вже не молода, але *ma foi*⁴, я на власні очі бачила, як у місті на неї оглядаються чоловіки. А останнім часом у неї з'явилися гроші — усе місто це помітило. Їй більше не доводилось економити. — Франсуаза дуже впевнено закивала.

¹ Пан англієць (*фр.*).

² Дуже багатий (*фр.*).

³ Дуже вродлива (*фр.*).

⁴ Повірте (*фр.*).

Мсьє Оте задумливо погладив бороду.

— А мадам Рено? — нарешті спитав він. — Як вона ставилася до цієї... дружби?

Економка знизала плечима.

— Вона завжди була дуже люб'язна... дуже чемна. Могло здатися, що вона нічого не підозрювала. Але я так не думала, мсьє, серце в неї боліло. Я бачила, як день за днем мадам блідне і худне. Це була вже не та жінка, яка приїхала сюди місяць тому. Мсьє теж змінився. Мав свої гризоти. Видно було, що він на межі нервового зриву. Ясно, що все через ту інтрижку. Ні гріха ні сорому! *Style anglais*¹, ага!

Я мало не впав зі стільця від обурення, але слідчий суддя продовжував допит, пропустивши повз вуха останнє зауваження.

— Ви кажете, що мсьє Рено навряд чи довелося випустити мадам Добрей. То вона на той момент уже пішла?

— Так, мсьє. Я чула, як вони вийшли з кабінету і пішли до дверей. Мсьє побажав їй доброї ночі й зачинив двері.

— О котрій годині це було?

— Приблизно о десятій двадцять п'ять, мсьє.

— Ви знаєте, о котрій ліг мсьє Рено?

— Я чула, як він піднімався десь через десять хвилин після нас. Сходи риплять, тому я завжди знаю, коли по них хтось іде.

¹ Англійський стиль (*фр.*).

— Більше ви нічого не чули? Жодного звуку посеред ночі?

— Анічогісінько, мсьє.

— Хто зі слуг спускався вранці першим?

— Я, мсьє. І одразу помітила, що двері розчахнуті.

— А вікна на першому поверсі? Усі були зачинені на ніч віконницями?

— Геть усі, мсьє. Нічого підозрілого ніде не було.

— Добре, Франсуазо. Можете йти.

Стара жінка почовгала до дверей. На порозі вона стала і повернулася до слідчого.

— Хочу вам дещо сказати, мсьє. Та мадам Добрей — погана людина. Жінка жінку завжди може розкусити. Вона — недобра, зятяйте собі. — Скорботно похитавши головою, Франсуаза пішла геть.

— Леоні Улар, — покликав слідчий суддя.

Зайшла дівчина, вся в сльозах, на межі істерики. Утім, мсьє Оте вдалося її розговорити. Покоївка розказувала переважно про те, як знайшла свою пані зв'язану і з кляпом у роті. Здається, ця подія надто вразила бідну служницю. Але вночі вона нічого не чула, як і Франсуаза.

А от сестра Леоні, Деніза, змогла розказати трохи більше. Вона теж стверджувала, що її пан останнім часом сильно змінився.

— Щодня ставав дедалі похмуріший. Їв мало. Весь час ходив пригнічений.

Але в дівчини була власна теорія.

— Це мафія напала на його слід, точно вам кажу! Двоє чоловіків у масках — хто ще б то міг бути? О, то страшні люде!

— Імовірно, — спокійно відгукнувся слідчий. — А тепер скажіть, моя дівчинко, це ви вчора впустили в дім мадам Добрей?

— Не вчора, мсьє, а позавчора.

— Але Франсуаза щойно нам розповіла, що мадам Добрей вчора приходила.

— Ні, мсьє. Прийшла жінка, але то була не мадам Добрей.

Слідчий суддя дуже здивувався і почав розпитувати знову, але Деніза стояла на своєму. Вона дуже добре знає, яка мадам Добрей на вигляд. Ця леді теж була темноволоса, але нижча і значно молодша. Покоївка була твердо впевнена.

— Ви бачили цю леді раніше?

— Ніколи, мсьє. Але, здається, це була англійка, — із сумнівом мовила вона.

— Англійка?

— Так, мсьє. Вона звернулася до мене дуже доброю французькою, але акцент у неї все-таки був — ледве помітний. До того ж коли вони вийшли з кабінету, то розмовляли англійською.

— Ви чули, про що вони говорили? Тобто, чи щось зрозуміли?

— Я? Я дуже добре знаю англійську, — гордо заявила Деніза. — Леді говорила надто швидко, і я не розчула її

слів. Зате останні слова мсьє, коли він уже відчиняв перед нею двері, почула дуже добре.

Дівчина замовкла, а тоді старанно вимовила:

— Тхак, тхак, але саради Боха ййдіть ухже!

— Так, так, але заради Бога, йдіть уже! — повторив слідчий суддя.

Він відпустив Денізу, а тоді, подумавши хвилину, знову запросив Франсуазу і почав розпитувати її, чи не помилилася вона, бува, щодо того, коли приходила мадам Добрей. Та економка наполягала на своєму. Мадам приходила вчора. Без сумніву, то була вона. Деніза хотіла покрасуватися, *voilà tout*¹! Вигадала собі казочку про дивну леді. Та й англійської до пуття вона не знає, повірте! Мабуть, мсьє нічого англійською не казав, а якби й казав, то це ще нічого не означає, бо мадам Добрей чудово говорить англійською і зазвичай нею зверталася до мсьє і мадам Рено. Розумієте, мсьє Джек, син мсьє Рено, часто був присутній на цих розмовах, а він французькою володіє погано.

Мсьє Оте не став із нею сперечатися. Натомість запитав про шофера. Економка повідомила, що вчора мсьє Рено сказав, що автомобіль йому не знадобиться, і що Мастерз може взяти вихідний.

Пуаро спантеличено звів брови.

— Що таке? — пошепки спитав я.

Він нетерпляче відмахнувся і звернувся до комісара:

¹ От і все (*фр.*).

— Перепрошую, мсьє Бекс, але ж мсьє Рено і сам умів водити машину?

Комісар запитально глянув на економку, і та сказала:

— Ні, мсьє сам ніколи не їздив.

Мій друг спохмурнів іще сильніше.

— Благаю, скажіть, що вас так тривожить, — не-
терпляче промовив я.

— Як ви не розумієте? У листі мсьє Рено писав, що
пришле по мене машину в Кале.

— Може, він мав на увазі таксі?

— Не сумніваюся. Але для чого викликати таксі, як-
що маєш власний автомобіль? Чому саме вчора він дав
вихідний шоферові — раптом, ні з того ні з сього? Оче-
видно, з якоїсь причини він хотів позбутися слуги —
щоб його тут не було, коли ми приїдемо.

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

Лист із підписом «Белла»

Франсуаза вийшла. Слідчий суддя задумливо барабанив
пальцями по столу.

— Мсьє Бексе, — нарешті сказав він, — ось перед
нами протилежні свідчення. Кому вірити? Франсуазі чи
Денізі?

— Денізі, — упевнено заявив комісар. — Це ж во-
на впустила відвідувачку. Франсуаза стара і вперта, і до
мадам Добрей явно ставиться упереджено. До того ж із

власних джерел ми знаємо, що Рено мав зв'язок із іншою жінкою.

— *Tiens!*¹ — вигукнув мсьє Оте. — Ми ж забули розказати про це Пуаро.

Слідчий попорпався в паперах на столі й передав йому другові аркуша.

— Цього листа, мсьє Пуаро, ми знайшли в кишені плаща покійного.

Детектив розгорнув аркуш, пожмаканий і трохи потертий. Листа було написано нерівним почерком англійською.

Кохання моє,

Чому так довго не було звісток від тебе? Ти досі кохаєш мене, правда? Твої листи останнім часом такі різні, холодні й дивні, і от тепер ця довга мовчанка. Мені стає страшно. Може, ти більше мене не кохаєш? Але цього не може бути, я як дурне дитя — весь час вигадую! Але якщо ти справді мене більше не кохаєш, то я не знаю, що робити — тільки вкоротити собі віку! Не зможу без тебе жити. Іноді уявляю, що між нами стає інша жінка. Хай тільки спробує — і ти теж! Я вб'ю її, перш ніж вона встигне тебе зачарувати! І це не порожні слова.

¹ Тут: Слухайте! (фр.)

Але от — я знову пишу якісь дурниці. Ти кохаєш мене, а я кохаю тебе, кохаю, кохаю!

Твоя навіки

Белла

Ні адреси, ні дати. Пуаро спохмурнів і віддав листа мсьє Оте.

— І що ви про це думаєте?

Слідчий суддя стенув плечима.

— Очевидно, мсьє Рено мав стосунки з цією англійкою, Беллою. Приїхав сюди, познайомився з мадам Добрей, зав'язалась інтрижка. Ту, іншу, він почав забувати, а вона щось запідозрила. У цьому листі — недвозначна погроза. Мсьє Пуаро, на позір нам здалося, що справа дуже проста. Ревнощі! Той факт, що мсьє Рено закололи у спину, здавалося, вказував на те, що злочин скоїла жінка.

Мій друг кивнув.

— Удар у спину — так, але ж не могила! Важка й виснажлива праця — викопати могилу, не жіноча, мсьє. Таке міг зробити лише чоловік.

— Так, так, а ми про це й не подумали, — захоплено вигукнув комісар.

— Як я вже сказав, — вів далі мсьє Оте, — на позір справа здалася нам простою, але ті чоловіки в масках і лист до вас ускладнюють справу. Тепер ми маємо зовсім різні обставини, геть не пов'язані між собою.

Як вважаєте, лист, написаний вам, міг стосуватися «Белли» і її погроз?

Пуаро похитав головою.

— Навряд. Такий чоловік, як мсьє Рено, який зазнав багатьох пригод у далеких краях, не просив би захистити себе від жінки.

Слідчий схвально кивнув.

— Цілковито згоден. Тоді розгадки цього листа нам варто шукати...

— У Сантьяго! — підхопив комісар. — Я негайно надішлю телеграму в тамтешню поліцію, щоб мені детально описали спосіб життя покійного, його романи з жінками, ділові зв'язки, друзів і ворогів. Після цього ми неодмінно розкриємо секрет його загадкового вбивства.

Мсьє Бекс обвів поглядом кімнату, чекаючи підтримки.

— Чудово! — з ентузіазмом вигукнув Пуаро.

— Його дружина теж може навести нас на слід, — докинув мсьє Оте.

— Ви більше не знаходили листів від цієї Белли серед речей мсьє Рено? — запитав детектив.

— Ні. Звісно, ми чи не найперше переглянули всі папери в його кабінеті. Але нічого цікавого не знайшли. Усе чистеньке-рівненьке. Єдине, що нас здивувало, — це його заповіт. Ось він.

Пуаро переглянув документ.

— Цікаво. Тисяча фунтів — у спадок містерові Сто-
нору. Хто це?

— Секретар мсьє Рено. Він залишився жити в Ан-
глії, але раз чи два приїжджав сюди на вихідні.

— А все решта лишається одноосібно коханій дружи-
ні Елоїзі. Написано просто, але має законну силу. Завіре-
но двома служницями, Денізою і Франсуазою. Не бачу
нічого незвичайного. — Мій друг віддав аркуш слідчо-
му судді.

— Здається, ви не помітили... — почав Бекс.

— Дату? — озвався Пуаро. — Помітив. Заповіт
складено два тижні тому. Можливо, тоді він уперше від-
чув небезпеку. Багато заможних чоловіків помирає, не
залишивши останньої волі, бо не думають про майбут-
ню смерть. Але не поспішаймо робити висновки. Із за-
повіту видно його прихильність до дружини і вірність їй,
попри всі амурні пригоди.

— Так, — із сумнівом у голосі сказав мсьє Оте. —
Але, мабуть, заповіт не зовсім справедливий до сина,
який повністю ставиться в залежність від матері. Якщо
вона надумає вдруге вийти заміж, а чоловік почне керу-
вати нею, юнак може не отримати ані пенні з батькових
грошей.

Пуаро знизав плечима.

— Людина — істота марнослава. Мсьє Рено, воче-
видь, був упевнений, що його вдова ніколи не захоче
вийти заміж удруге. Та й, гадаю, залишити всі гроші

матері було розумним рішенням. Сини багатих батьків, як відомо, часто пускаються берега.

— Що ж, мабуть, ви маєте рацію. А тепер, мсьє Пуаро, чи не хочете подивитися на місце злочину? На жаль, тіло вже забрали, але ми сфотографували його з усіх боків, тож коли знімки будуть готові, ми негайно їх вам надамо.

— Дякую, мсьє, ви дуже люб'язні.

Комісар підвівся.

— Ходімо, панове.

Він відчинив двері й манірним поклоном запросив Пуаро пройти вперед. Той теж якнайчемніше вклонився, пропускаючи комісара.

— Після вас, мсьє.

— О, ні, тільки після вас.

Нарешті вони таки вийшли у передпокій.

— Ота кімната — то кабінет? — запитав раптом детектив, глянувши на двері навпроти.

— Так. Хочете зайти? — Комісар відчинив двері, і ми зайшли.

Кімната, що її мсьє Рено обрав для себе, була невелика, але обставлена дуже зручно і зі смаком. Біля вікна стояв робочий стіл із багатьма шухлядами. Перед каміном розмістилися два крісла, обтягнуті шкірою, між ними стояв круглий столик, завалений найновішими книжками й журналами. Ліворуч і праворуч висіли книжкові полиці, а навпроти вікна під стіною стояв вишуканий дубовий сервант, на верши-

ні якого красувалася підставка для караф. Завіси та портьєра були м'якого сірого кольору, їм у тон було підбрано килим.

Пуаро на мить зупинився на порозі, оглядаючи кімнату, потім ступив усередину. Легенько торкнувся спинок шкіряних крісел, узяв зі столика журнал, а тоді провів пальцем по дубовій стінці серванту. А потім задоволено кивнув.

— Немає пилу? — всміхнувся я.

Друг подивився на мене, очевидно, схвалюючи той факт, що я пам'ятаю про його вподобання.

— Ані пилиночки, *mon ami*! І мабуть, уперше я про це шкодую.

Його чіпкий погляд нишпорив по кімнаті.

— О! — сказав він із явним полегшенням. — Килимок перед каміном лежить криво. — Пуаро нахилився, щоб його поправити.

Раптом детектив скрикнув і випростався. В руці він тримав клаптик рожевого паперу.

— У Франції, як і в Англії, слуги не підмітають під килимками?

Бекс узяв у нього клаптик, і я підійшов ближче, щоб теж його роздивитися.

— Упізнаєте, Гастінгсе?

Я здивовано похитав головою. А втім, цей відтінок рожевого здався мені знайомим.

Комісар здогадався перший.

— Фрагмент чека! — вигукнув він.

Клаптик паперу був зо два дюйми¹ завдовжки. На ньому чорнилом було написано: «Дювін».

— *Bien!*² — сказав Бекс. — Цей чек виписали комусь — або його виписав хтось — на прізвище Дювін.

— Гадаю, перший варіант, — мовив Пуаро. — Бо якщо я не помиляюся, це почерк мсьє Рено.

Зіставивши напис із текстом заповіту, ми це підтвердили.

— Отакої, — сумно пробурмотів комісар, — навіть не уявляю, як я міг не помітити того клаптика!

Детектив засміявся.

— Мораль: завжди зазирайте під килимки! Мій друг Гастінгс підтвердить: усе, що нерівно лежить, — для мене джерело тривоги. Щойно я помітив, що килимок перед каміном зсунутий із місця, то сказав собі: «*Tiens!* Його зачепили ніжки крісла, коли те відсували від каміна. Можливо, під килимком знайдеться щось, чого не помітила наша пильна Франсуаза».

— Франсуаза?

— Або Деніза чи Леоні. Хто там прибирає в кабінеті. Оскільки пилу немає, значить, кімнату вранці прибрали. Думаю, все відбувалося приблизно так. Учора, можливо, ввечері, мсьє Рено виписав чек на ім'я якогось Дювіна. Потім чек подерли на клаптики й розсипали їх по підлозі. А сьогодні вранці...

¹ П'ять сантиметрів.

² Добре (*фр.*).

Але мсьє Бекс уже нетерпляче калатав у дзвоник.

Прийшла Франсуаза. Так, на підлозі валялося багато клаптів паперу. Що вона з ними зробила? Вкинула в піч на кухні, звісно. Щось іще потрібно, мсьє?

Розпачливо махнувши рукою, комісар її відпустив. А тоді його обличчя раптом освітілося здогадом, і він кинувся до столу й заходився жадібно гортати чекову книжку Рено. Минула хвилина, і Бекс знову махнув рукою, не менш розпачливо. Останній аркуш був не заповнений.

— Не впадайте у відчай! — вигукнув мій друг, плеснувши чоловіка по спині. — Не сумніваюся, мадам Рено розкаже нам про цю таємничу особу на прізвище Дювін.

Мсьє Бекс трохи збадьорився.

— А й справді. Ходімо ж.

Коли ми всі повернулися до дверей, Пуаро ніби мимохідь кинув:

— Це ж тут мсьє Рено приймав відвідувачку вчора ввечері?

— Тут... Але як ви здогадалися?

— Знайшов оце. Лежало на спинці шкіряного крісла. — Детектив двома пальцями підняв довгу чорну волосину — жіночу волосину!

Комісар повів нас навколо будинку до невеликої повітки, дістав із кишені ключа й відімкнув двері.

— Тіло лежить тут. Ми перенесли його з місця злочину якраз перед вашим приїздом, коли все сфотографували.

Він відчинив двері, і ми зайшли всередину. Убитий лежав на землі, накритий простирадлом. Мсьє Бекс зірвав покрив. Рено виявився чоловіком середнього зросту, струнким і зграбним. На вигляд йому було років п'ятдесят, у його темне волосся щед्रो вплелася сивина. Чисто поголений, ніс тонкий і довгий, очі близько посажені, а шкіра бронзового кольору — як у людини, яка майже все життя прожила під тропічним небом. Губи відкривали стиснені зуби — ніби в розпачливому здивуванні, яке застигло на мертвому обличчі.

— По лиці видно, що його закололи у спину, — зауважив Пуаро.

Дуже обережно він перевернув тіло. Між лопатками на світлому плащі темніла кругла пляма. У її центрі виднівся розріз у тканині. Мій друг швидко все оглянув.

— Є здогади, якою зброєю було вбито Рено?

— Вона стирчала в рані. — Комісар зняв із полиці великого скляного глека. На дні лежало щось, що нагадало мені ніжик для розрізання паперу. Чорне руків'я і вузьке сяйне лезо. Десять дюймів¹ у довжину, не більше. Детектив торкнувся вузького кінчика.

— *Ma foi!* Гострий! Симпатичне маленьке знаряддя вбивства!

— На жаль, відбитків пальців на ньому знайти не вдалося, — з жалем повідомив Бекс. — Мабуть, убивця був у рукавичках.

¹ Двадцять п'ять сантиметрів.

— Аякже, — презирливо кинув Пуаро. — Навіть у Сантьяго знають, що в таких випадках треба вдягати рукавички. Кожен англійський пущівірінок це знає — а все завдяки тому, що каталоги Бертільйонової системи¹ тепер відкриті й доступні для преси. Але водночас мене дуже тривожить, що відбитків немає. Адже так легко і спокусливо залишити відбитки іншої людини! Щоб поліція тішилася. — Мій друг похитав головою. — Боюся, ох, боюся, що наш злочинець — не прихильник методу. Або він мав дуже мало часу. Побачимо.

Він поклав тіло так, як воно лежало.

— Гм, під плащем — сама тільки білизна, — зауважив детектив.

— Так, слідчий суддя вважає, що це досить дивно.

У цю мить у двері постукали. Бекс пішов відчиняти. На порозі стала Франсуаза і спробувала зазирнути всередину.

— Що там таке? — нетерпляче спитав комісар.

— Мадам. Вона просила передати, що почувається краще і готова прийняти слідчого суддю.

— Добре, — різко відказав Бекс. — Скажіть про це мсьє Оте і передайте, що ми зараз приїдемо.

Пуаро на мить затримався й озирнувся на тіло. Мені здалося, що він зараз звернеться до покійника і пообіцяє не заспокоюватися, поки не буде знайдено вбивцю.

¹ Спосіб оцінки й опису зовнішності злочинця.

Але коли мій друг заговорив, його слова прозвучали дивно й невідповідно до урочистості моменту.

— Його плащ дуже поношений, — збентежено промовив він.

РОЗДІЛ П'ЯТИЙ

Розповідь місіс Рено

Мсьє Оте зустрів нас у передпокої, і ми всі разом піднялися за Франсуазою на другий поверх. Пуаро йшов зигзагом, а на мій здивований погляд відповів:

— Не дивно, що слуги чули, як мсьє Рено піднімався сходами, тут кожна дошка рипить так, що й мертвого підніме!

Нагорі від сходів убік відгалужувався коридорчик.

— Крило для слуг, — пояснив комісар Бекс.

Ми пішли коридором в протилежний бік, і Франсуаза постукала в останні двері праворуч.

Слабкий голос запросив увійти, і ми пройшли в осяяну сонцем велику кімнату, вікно якої виходило на море. Вода синіла і блищала за чверть милі¹ від будинку.

На кушетці, обкладена подушками, лежала висока і неймовірно красива жінка. За спиною в неї стояв доктор Дюран. Жінка була середнього віку, але її волосся,

¹ Трохи менше ніж півкілометра.

колись темне, тепер майже повністю посивіло. А втім, від цієї пані віяло силою і життям. Із першого погляду було видно, що це *une maîtresse femme*¹, як кажуть французи.

Вона величаво кивнула на знак привітання.

— Прошу вас, сідайте, панове.

Ми посідали на стільці, а секретар слідчого судді вмовстився за столом.

— Сподіваюся, мадам, — почав мсьє Оте, — ми не дуже потривожимо вас запитаннями про нічні події?

— Аж ніяк, мсьє. Я розумію, що важить кожна хвилина, адже підлих убивць треба знайти і покарати.

— Гаразд, мадам. Думаю, вам буде легше, якщо я ставитиму запитання, а ви на них відповідатимете. О котрій годині ви вчора лягли спати?

— О пів на десяту, мсьє. Я була втомлена.

— А ваш чоловік?

— Думаю, десь через годину.

— Він був схвильований чи засмучений?

— Ні, не більше ніж завжди.

— Що сталося потім?

— Ми спали. Я прокинулася від того, що чиясь рука затисла мені рота. Намагалася закричати, але не змогла. У кімнаті було двоє чоловіків. Обидва в масках.

— Можете описати їх, мадам?

¹ Сильна жінка (фр.).

— Один був дуже високий і мав довгу чорну бороду, а другий — низький і товстий, із рудуватою бородою. В обох на головах були капелюхи, насунуті на очі.

— Гм, — задумливо мовив слідчий суддя, — щось забагато борід, думається мені...

— Гадаєте, то були накладні бороди?

— Так, мадам. Але прошу, розкажіть далі.

— Мене тримав низький. Він запхав мені в рота кляп, а потім зв'язав руки й ноги. Другий стояв біля мого чоловіка. Він схопив із моєї тумбочки біля ліжка кинджал, який я використовую для розрізання паперу, і тримав його просто навпроти його серця. Коли низький закінчив зв'язувати мене, то підійшов до свого спільника, і вони удвох змусили чоловіка встати і піти разом у гардеробну, це сусідня кімната. Я мало не зомліла від жаху, але намагалася дуже уважно слухати, що там відбувається.

Утім, вони говорили дуже тихо. Я тільки розчула, що говорять грубою іспанською, як у деяких місцях у Південній Америці. Здавалося, вони щось вимагали від мого чоловіка, а тоді розізлилися й почали говорити трохи голосніше. Здається, високий спитав: «Ти знаєш, чого я хочу? *Секрет!* Де він?». Не розчула, що відповів мій чоловік, але у відповідь почулося: «Ти брешеш! Ми знаємо, він у тебе. Де ключі?».

А потім я почула звуки, ніби хтось соває шафи. У гардеробі мого чоловіка за шафою є сейф, де він завжди тримав доволі велику суму готівки. Леоні сказала мені,

що сейф зламали і гроші забрали, але, очевидно, того, що вони шукали, в сейфі не було, бо я почула, як високий чоловік почав лаятися й наказав моєму чоловікові вдягнутися. А потім якийсь звук у будинку налякав їх, бо вони заштовхали чоловіка до мене в кімнату напіводягненого.

— *Pardon*, — втрутився Пуаро, — а іншого виходу з гардеробу немає?

— Ні, мсьє, тільки одні двері в мою кімнату. Вони швидко провели мого чоловіка повз мене, низький ішов попереду, а високий позаду, досі з кинджалом у руці. Пол спробував вирватися, щоб підійти до мене. Я побачила його очі, сповнені жаху. Він звернувся до своїх конвоїрів: «Мені треба з нею поговорити». А тоді підійшов до краю ліжка і сказав: «Усе гаразд, Елоїзо. Не бійся. Я повернуся ще до світанку». Але хоча він намагався говорити спокійно, в його очах я бачила жах. Потім вони знову штовхнули його до дверей, і високий сказав: «Іще один звук — і ти труп, зрозуміло?»

Після цього я, мабуть, зомліла. Наступне, що я пам'ятаю, — як Леоні розтирала мені зап'ястки і давала бренді.

— Мадам Рено, — озвався слідчий, — ви знаєте хоч приблизно, що шукали вбивці?

— Навіть не уявляю, мсьє.

— Ваш чоловік чогось боявся?

— Так. Я бачила, що він змінився.

— Давно?

Місіс Рено подумала.

— Днів десять тому.

— Не раніше?

— Може, й раніше. Але я тільки тоді помітила.

— Ви колись питали свого чоловіка про причину змін?

— Раз запитала. Він рішуче відмахнувся. Але я точно бачила: його щось дуже тривожить. Та оскільки він хотів приховати від мене свою тривогу, я намагалася вдавати, що нічого не помічаю.

— Ви знали, що він звернувся по допомогу до детектива?

— Детектива? — здивовано вигукнула місіс Рено.

— Так, до цього джентльмена — мсьє Еркюля Пуаро. — Той вклонився. — Він приїхав сьогодні на прохання вашого чоловіка. — Слідчий суддя дістав із кишені листа від містера Рено й передав його жінці.

Та вражено прочитала текст.

— Я нічого про це не знала. Вочевидь, він добре усвідомлював небезпеку.

— А тепер, мадам, благаю вас відповісти мені відверто. Чи були в житті вашого чоловіка в Південній Америці епізоди, що допомогли б нам краще розслідувати це вбивство?

Місіс Рено глибоко задумалася, але потім похитала головою.

— Не можу пригадати жодного. Звичайно, в мого чоловіка було багато ворогів, людей, яких він так чи так

обійшов, але якогось конкретного випадку я не згадаю. Не стверджую, що таких не було, але мені про це нічого не відомо.

Слідчий задумливо погладив бороду.

— Ви можете визначити час усіх тих нічних подій?

— Так, точно пам'ятаю, що годинник на каміні пробив другу. — Жінка кивнула на дорогий годинник, обшитий шкірою, на камінній полиці.

Пуаро підвівся, ретельно оглянув годинника і задоволено кивнув.

— А ось іще дещо! — вигукнув мсьє Бекс. — Наручний годинник, якого вбивці, мабуть, випадково скинули з тумбочки, не підозрюючи, що ця річ може свідчити проти них. Годинник розбився!

Він акуратно зібрав уламки розбитого скла. Раптом його обличчя змінилося, виражаючи неймовірний подив.

— *Mon Dieu!* — скрикнув комісар.

— Що таке?

— Стрілки годинника показують на сьому!

— Не може бути! — вражено вигукнув слідчий суддя.

Але мій друг, як завжди спокійний, узяв розбитого годинника в розгубленого комісара й приклав до вуха. Всміхаючись, він пояснив:

— Скло розбите, але годинник досі йде.

Комісар полегшено зітхнув, але мсьє Оте знову стривожився.

— Але ж зараз не сьома?

— Ні, — м'яко пояснив Пуаро, — зараз лише трохи по п'ятій. Мабуть, годинник спішить, мадам?

Місіс Рено спохмурніла.

— Спішить, але я не думала, що аж так.

Слідчий суддя нетерпляче відмахнувся від годинника й почав розпитувати далі.

— Мадам, входні двері були розчахнуті. Ми майже не сумніваємося, що злочинці зайшли через них, але чому вони були не замкнені? Маєте варіанти пояснень?

— Можливо, мій чоловік увечері пішов погуляти й забув замкнути двері, коли повернувся.

— А таке могло статися?

— Легко. Він був дуже неуважний.

Місіс Рено сердито зсунула брови, так ніби ця риса в покійному чоловікові неабияк її дратувала.

— Можна, гадаю, зробити один висновок, — раптом заговорив комісар. — Оскільки чоловіки змусили мсьє Рено вдягтися, мабуть, те місце, куди вони хотіли його повести і де лежав «секрет», було на певній відстані від дому.

Слідчий суддя кивнув.

— Так, далеко, але не дуже, бо він пообіцяв вернутися до ранку.

— О котрій годині відходить останній потяг із Мерлінвіля? — запитав Пуаро.

— О 23:50 в один бік і о 00:17 в інший, але, мабуть, на них десь чекав автомобіль.

— Звичайно, — трохи розчаровано мовив детектив.

— Але так нам випадає шанс знайти їх, — зрадів слідчий. — Автомобіль із двома іноземцями могли легко помітити. Це чудова зачіпка, мсьє Бексе.

Він усміхнувся сам до себе, та одразу ж посерйознішав і звернувся до місіс Рено:

— Маю це одне запитання. Ви знаєте когось на прізвище Дювін?

— Дювін? — задумливо повторила жінка. — Ні, не думаю.

— І ніколи не чули, щоб ваш чоловік згадував це прізвище?

— Ніколи.

— А не знаєте людини, охрещеної під іменем Белла?

Мсьє Оте дуже уважно дивився на місіс Рено, сподіваючись уловити найменшу ознаку злості чи збентеження... Але вона просто спокійно похитала головою. Тож він продовжив розпитувати.

— Ви знаєте, що у вашого чоловіка вчора ввечері були гості?

Тепер він помітив, як її щоби спалахнули, але місіс Рено стримано сказала:

— Ні. Хто?

— Жінка.

— Справді?

Але слідчий суддя не захотів говорити більше. Навряд чи мадам Добрей була пов'язана зі злочиним, тож він вирішив не засмучувати місіс Рено даремно.

Мсьє Оте подав знак комісарові, той кивнув. А тоді підвівся, перейшов кімнату й повернувся з глеком у руках — ми вже бачили його в повітці. Дістав із глека кинджал.

— Мадам, — м'яко сказав він, — упізнаєте?

Місіс Рено тихо скрикнула.

— Так, це мій. — Раптом вона побачила червоне на гострому кінчику, і в її широко розплющених очах відбився жах. — Це... кров?

— Так, мадам. Вашого чоловіка вбили цією зброєю. — Комісар швидко сховав кинджал. — Ви певні, що вчора він лежав у вас на тумбочці?

— Так, так. Це був подарунок від сина. Під час війни він служив у повітряних силах. Записався старшим, ніж був насправді. — У материнському голосі забриніла гордість. — Кинджал зроблено зі спеціального дроту, що використовується в літаках. Це сувенір від сина на згадку про війну.

— Зрозуміло, мадам. До речі, запитаю вас іще дещо. Де тепер ваш син? Йому необхідно негайно надіслати телеграму.

— Джек? Він зараз пливе через океан у Буенос-Айрес.

— Що?

— Так. Чоловік якраз учора надіслав йому телеграму. Спершу послав його в Париж у справах, а тоді виявив, що йому негайно доведеться їхати в Південну Америку. Із Шербура вчора ввечері відпливав корабель у Буенос-Айрес, тож син сів на нього.

— Ви знаєте, що за невідкладні справи чекали на вашого сина в Буенос-Айресі?

— Ні, мсьє, нічого про це не знаю, але Буенос-Айрес — не останнє місто, яке має відвідати син. Потім він має поїхати в Сантьяго.

Цієї миті слідчий суддя і комісар в один голос вигукнули:

— Сантьяго! Знову Сантьяго!

Усі ми стояли приголомшені, аж тут Пуаро, який увесь час замріяно дивився у вікно і, здавалося, мало що чув, підійшов до місіс Рено і з легким поклоном попросив її:

— *Pardon*, мадам, дозвольте я огляну ваші зап'ястки?

Трохи здивована, жінка простягнула йому руки. На зап'ястках червоніли глибокі сліди від мотузок, які врізалися в тіло. Поки він оглядав їх, я помітив, що вогник захвату, який засяяв в очах детектива, раптово згас.

— Вам, мабуть, дуже боліло, — сказав він спантелено.

А слідчий не вгавав:

— Мсьє Рено-молодшому необхідно негайно вислати радіограму. Він конче мусить розказати нам усе про свою поїздку в Сантьяго. — Мсьє Оте повагався. — Я сподівався, що він десь неподалік, мадам, і нам не довелося б завдавати вам страждань зайвий раз... — він замовк.

— Ви кажете про упізнання тіла? — тихо мовила вдова.

Слідчий суддя кивнув.

— Я сильна жінка, мсьє. Витримаю все, що мені доведеться витримати. Я готова. Зараз.

— Та ні, завтра буде не пізно, запевняю вас...

— Я воліла б зробити це тепер, — наполягла місіс Рено, і обличчя її спотворила гримаса болю. — Лікарю, коли ваша ласка, дайте мені руку.

Той схилився до неї, на плечі леді було накинуто шаль, і повільна процесія рушила сходами вниз. Мсьє Бекс заспішив уперед, щоб відімкнути двері повітки. Через хвилину чи дві на її порозі стала місіс Рено, бліда, але рішуча. За її спиною мсьє Оте перепрошував і розсипався у співчуттях, як заводний папуга.

Місіс Рено піднесла руку до обличчя.

— Хвилинку, панове, я опаную себе.

Вона прибрала руку від обличчя і подивилася вниз на мертвого чоловіка. І тоді надзвичайна витримка, яка досі надавала їй сил, зрадила жінці.

Вона скрикнула:

— Пол! Мій чоловік! О Боже! — І впала долілиць, непритомна.

Пуаро, який стояв якраз біля жінки, підняв її повіку і знайшов пульс. Переконавшись, що вона справді зомліла, детектив відійшов і торкнув мене за лікоть.

— Який же я дурень, мій друже. Якщо існують на Землі кохання і щирий розпач, я почув їх у цьому голосі. Моя ідейка виявилася хибною. *Eh bien!* Треба починати спочатку.

РОЗДІЛ ШОСТИЙ

Місце злочину

Лікар і мсьє Оте взяли непритомну жінку на руки і віднесли її в будинок. Комісар дивився їм услід, хитаючи головою.

— *Pauvre femme*¹, — пробурмотів він собі під носа. — Надто сильний шок. Але нічого не поробиш... А тепер, мсьє Пуаро, чи не хотіли б ви піти на те місце, де було скоєно вбивство?

— Коли ваша ласка, мсьє Бексе.

Ми пройшли через будинок і вийшли крізь вхідні двері. Дорогою Пуаро глянув на сходи, що вели на другий поверх, і невдоволено знизав плечима.

— Мені абсолютно незрозуміло, чому слуги нічого не чули. Рипіння тих сходів під ногами *трьох* чоловіків мало розбудити навіть мерців!

— Не забувайте, що то була середина ночі. Усі міцно спали.

Але Пуаро й далі супився, ніби відповідь його взагалі не задовольнила. На під'їзній доріжці він зупинився й поглянув угору на будинок.

— Чому вони найперше підійшли до вхідних дверей? Імовірність, що вони відімкнені, була дуже мала. Вони мали б ломитися у вікно.

¹ Бідна жінка (*фр.*).

— Але всі вікна на першому поверсі зачинені металевими віконницями, — заперечив комісар.

Детектив показав на одне вікно на другому поверсі.

— Це ж вікно спальні, де ми щойно були, правда? І ось, подивіться, росте дерево, по якому дуже легко вилізти нагору.

— Можливо, — визнав Бекс, — але тоді вони мали залишити сліди на клумбі.

Я подумав, що він має рацію. По обидва боки від сходів, що вели до вхідних дверей, розмістилися овальні клумби, засаджені багряними калачиками, а дерево, про яке говорив Пуаро, росло просто за клумбою, і до нього неможливо було дістатися, не наступивши на неї.

— Бачите, — продовжував комісар, — оскільки дощу давно не було, на дорозі й на стежках слідів не залишилося. Але на пухкому ґрунті клумби їх було б помітно.

Мій друг підійшов до клумби й уважно її оглянув. Як і казав Бекс, земля була рівна, без жодного сліду.

Детектив кивнув. Здавалося, він переконався у правоті комісара. Аж тут він розвернувся й пішов подивитися на другу клумбу.

— Мсьє Бексе, — покликав він. — Ось тут ціла купа слідів, спеціально для вас.

Поліцейський підійшов і усміхнувся.

— Дорогий мсьє Пуаро, та це ж сліди садівникових чобіт. До того ж тут вони нас не цікавлять, оскільки тут жодне дерево не росте, а отже, й до другого поверху неможливо дістатися.

— Це правда, — сказав Пуаро розчаровано. — То ви думаєте, що ці сліди нас не цікавлять?

— Аніскілечки.

Тоді на мій неймовірний подив детектив промовив:

— Я з вами не згоден. На мою скромну думку, ці сліди — найважливіше, що ми за сьогодні побачили.

Мсьє Бекс нічого не відповів, тільки стенув плечима. Він був надто вихований, щоб наполягати на власній думці.

Натомість запитав:

— Ідемо далі?

— Звісно. Сліди я огляну пізніше, — бадьоро оголосив Пуаро.

Комісар повів нас не дорогою до воріт, а стежкою, яка відгалужувалася праворуч. Трохи вигинаючись, вона вела за правий ріг будинку. Обабіч стежки росли акуратно підстрижені кущі, а в одному місці нам раптом відкрився проміжок, крізь який можна було помилуватися морем. У цьому проміжку стояла лавочка, а неподалік тулився старенький сарайчик. За кілька кроків рівний ряд невисоких кущів позначав край подвір'я вілли. Услід за мсьє Бексом ми переступили через цю огорожу й опинилися на порослому травою схилі. Я озирнувся і в захваті вигукнув:

— Та це ж поле для гольфу!

Бекс кивнув.

— Воно ще до кінця не добудоване, — пояснив комісар. — Поле планували відкрити наступного місяця.

Саме робітники, які прийшли сюди працювати, знайшли вранці тіло.

Я скрикнув. Ліворуч від мене з'яяла яма, якої я раніше не помітив, а біля неї лицем униз лежало тіло чоловіка! Серце в мене мало не вискочило з грудей, на мить мені здалося, що трагедія повторилася. Але комісар розвіяв мою ілюзію. Він ступив уперед і сердито закричав:

— Куди дивляться мої люди! Я чітко наказав їм стежити, щоб ніхто без дозволу не наближався до цього місця!

Чоловік, який лежав на землі, повернув до нас голову.

— Але в мене є дозвіл, — мовив він і повільно звівся на ноги.

— Шановний мсьє Жиро! — вигукнув комісар. — Я й не знав, що ви вже приїхали. Слідчий суддя нетерпляче на вас чекає.

Поки він говорив, я з цікавістю придивлявся до нового знайомця. Прізвище цього детектива з паризької Служби безпеки мені доводилося чути не раз, тож побачити його нарешті на власні очі було дуже цікаво. Це був високий чоловік років тридцяти, військової виправки, який мав русяве волосся і світлі вуса. Тримався він трохи зверхньо, ніби усвідомлюючи власну значущість. Бекс відрекомендував нас, назвавши Пуаро колегою. Очі паризького детектива зблиснули цікавістю.

— Я чув про вас, мсьє Пуаро, — сказав він. — Колиш ваша слава йшла попереду вас, правда? Але тепер методи розслідування вже зовсім інакші.

— Утім, злочини залишилися ті самі, — м'яко зазначив мій друг.

Я одразу побачив, що Жиро налаштований вороже. Він не хотів ні з ким іти пліч-о-пліч, і мені подумалося: якщо він натрапить на якийсь важливий речовий доказ, то навряд чи комусь про нього розповідатиме.

— Слідчий суддя... — почав було знову комісар, але Жиро грубо його перебив:

— Що ви все носитеся з тим слідчим суддею! Світло — ось що зараз найважливіше. За кілька годин стемніє, і нічого не можна буде побачити. З деталями справи я ознайомлений, а ті, хто сидить у будинку, почекають до завтра. Та якщо ми збираємося знайти вбивць, саме тут треба шукати зачіпок! Це ваші поліцейські всю траву витовкли? Я думав, сучасна поліція вміє краще працювати.

— Звичайно, що вміє. Сліди, які вам так не подобаються, залишили робітники. Це вони знайшли тіло.

Детектив Жиро презирливо скривився.

— Я вже знайшов місце, де ті троє чоловіків продерлися крізь живопліт — але вбивці були хитрі. Сліди посередині можна впізнати — вони належать мсьє Рено, а ті, що обабіч, ретельно затерли. На сухій землі однаково багато не розгледити, але злочинці не лишили сліdstву жодного шансу.

— Речові докази, — подав голос Пуаро, — ви їх шукаєте?

Жиро зміряв мого друга поглядом.

— Звичайно.

На устах Пуаро заграла ледь помітна посмішка. Він вдихнув, щоб щось сказати, але стримався. Натомість нахилився до лопати.

— Саме цим інструментом викопали могилу, це точно, — промовив детектив з Парижа. — Але лопата вам ні про що не скаже. Вона належала Рено, а той, хто нею копав, був у рукавичках. Ось вони, — він ногою показав на рукавички для роботи в саду, що лежали поблизу. — Теж належали Рено або принаймні його садівникові. Кажу вам, ті, хто планував убивство, діяли дуже виважено. Рено закололи власним кинджалом і мали закопати власною лопатою. Вони розраховували не залишити слідів. Але мене круг пальця не обведеш. *Завжди щось знаходиться! І я знайду!*

Але мій друг уже зацікавився іншим: коротким непофарбованим шматком свинцевої труби, який лежав неподалік від лопати. Він легенько торкнувся його пальцем:

— А це теж належало вбитому? — запитав він, і я почув у його словах легку іронію.

Жиро стенив плечима, мовляв, не знає і знати не хоче.

— Та воно могло тут тижнями валятися. Мене такі речі не цікавлять.

— А от мене цікавлять, і то дуже, — солодким голосом проказав Пуаро.

Мені здалося, що він намагається подратувати паризького детектива, і йому явно це вдавалося. Жиро геть не люб'язно відвернувся, зауваживши, що не має

часу на різні дрібниці, і знову гепнувся на землю шукати якісь ледь помітні сліди.

А тим часом Пуаро раптом кинувся до старого сарайчика і поторсав двері.

— Вони замкнені, — кинув через плече Жиро. — Утім, за ними нічого цікавого немає: там лише речі садівника. Лопату взяли не звідси, а з повітки, що стоїть із іншого боку будинку.

— Неймовірно! — захоплено пробурмотів до мене мсьє Бекс. — Він тут лише півгодини, а вже все знає! Що за чоловік! Воістину Жиро — найвидатніший детектив сучасності.

І хоча Жиро геть мені не подобався, його знання вразили і мене. Здавалося, він так і випромінює ефективність. Я не міг не зауважити, що Пуаро натомість поки що ніяк себе не проявив, і це мені геть не подобалося. Він, схоже, помічав лише якісь дивні дрібниці, які справи геть не стосувалися. Ніби в тон моїм думкам, мій друг несподівано запитав:

— Мсьє Бексе, скажіть мені, благаю, яке призначення цієї білої лінії, що нею оточене поле? Це знак для поліції?

— Ні, мсьє Пуаро, це для гри в гольф. Вона вказує, що тут має бути «бункер», як ми це називаємо.

— Бункер? — Пуаро повернувся до мене. — Це заглибина неправильної форми, наповнена піском і зі схилом з одного боку, правильно?

Я підтвердив.

— Ви граєте в гольф, мсьє Пуаро? — запитав Бекс.

— Я? Ніколи не грав і не гратиму. Жахлива гра! — Маленький бельгієць почав сердито пояснювати, чому не любить гольф. — Уявіть, кожна лунка має різну довжину. Перешкоди розміщено хаотично й не вивірено математично. Навіть трава навколо лунок часто буває підстрижена нерівно! Єдине, що мені подобається, — підставки під м'яч. Вони хоча б стоять симетрично!

Я не зміг втриматися від сміху, слухаючи, як Пуаро описує «жахливу гру», а він усміхнувся до мене, вважаючи, що я його підтримую.

— Але мсьє Рено, без сумніву, часто грав у гольф?

— О, це був завзятий гравець. Саме завдяки йому і його щедрим пожертвам збудували це поле. Він навіть допомагав його проектувати.

Мій друг замислено кивнув, а тоді зауважив:

— Вони не дуже вдале місце вибрали — заховати труп саме тут. Коли землю почали б копати — тіло знайшли б.

— Саме так! — тріумфально вигукнув Жиро. — І це доводить, що вбивці були не місцеві. Це чудовий непрямий доказ!

— Так, — сказав Пуаро з сумнівом у голосі. — Якби вони знали, то не ховали б тут тіло — хіба тільки *хотіли*, щоб його знайшли. Але ж це абсурд, правда?

Детектив із Парижа навіть не удостоїв ці слова відповіддю.

— Так, — невдоволено повторив Пуаро. — Так, без сумніву, абсурд!

РОЗДІЛ СЬОМИЙ

Загадкова мадам Добрей

Коли ми знову підійшли до будинку, мсьє Бекс перепросив і побіг повідомляти слідчому судді, що Жиро вже приїхав. Паризький детектив явно зрадив, коли мій друг сказав, що побачив усе, що хотів. Останнє, що ми побачили, коли відійшли, була зігнута фігура Жиро: він повзав навкарачки і нишпорив по землі так завзято, що я аж зітхнув із захватом. Пуаро ніби прочитав мої думки: щойно ми залишилися вдвох, він іронічно зауважив:

— Нарешті ви познайомилися з детективом, яким можна захоплюватися — чоловіком-хортом! Правда ж, мій друже?

— У будь-якому разі він хоч щось робить, — відказав я сердито. — Якщо там є що знаходити, він його знайде. А от ви...

— *Eh bien!* Я теж дещо знайшов! Шматок труби.

— Дурниці, Пуаро. Ви ж чудово розумієте, нам він ні до чого. Я мав на увазі щось *маленьке* — сліди, що приведуть нас простісінько до вбивць.

— *Mon ami*, речовий доказ два фути завдовжки не менш цінний за двоміліметровий! Наївно вважати, що всі важливі деталі мають бути малесенькі. А що шматок труби не має стосунку до вбивства, то ви так подумали тільки тому, що Жиро вам сказав. Але ні, — перебив мене Пуаро, бо я вже розкрив було рота, щоб засипати

його запитаннями, — зараз ми не скажемо більше нічого. Залишмо Жиро його пошуки, а мені — мої ідеї. Здається, я в цій справі вже все зрозумів — а втім, *mon ami*, я ще не цілком задоволений! І знаєте чому? Тому що наручний годинник спішить на дві години. Та й ще кілька детальок є, які не вписуються в загальну картину. Наприклад, якщо мотивом для вбивства була помста, чому Рено просто не зарізали уві сні?

— Злочинці хотіли добути «секрет», — нагадав я. Детектив невдоволено змахнув пилінку з рукава.

— Ну і де цей «секрет»? Імовірно, він захований не дуже близько, раз убивці змусили його одягтися. Але Рено знайшли вбитим майже біля самого дому. До того ж дуже не схоже на випадковість, що зброя, така як кинджал, лежала в них прямо під рукою.

Він замовк і зсунув брови. А тоді заговорив знову.

— Чому слуги нічого не чули? Їх чимось підпоїли? Чи був у вбивць спільник, який простежив, щоб вхідні двері були відімкнені? Цікаво мені...

Раптом чоловічок зупинився як укопаний. Ми саме дійшли до під'їзної дороги перед будинком. Пуаро повернувся до мене.

— Мій друже, зараз я вас приємно здивую! Прислухаюся до ваших докорів і досліджу сліди!

— Які сліди?

— На клумбі праворуч від вхідних дверей. Мсьє Бекс вважає, що це сліди садівникових чобіт. Подивимося, так це чи ні. Бачите, ось він прямо до нас котить свою тачку.

Справді, через дорогу йшов старий чоловік. Перед собою він штовхав возика з розсадою. Пуаро покликав садівника, той поставив возика і подшкандибав до нас.

— Ви що, попросите в нього чобіт, щоб порівняти його зі слідом на клумбі? — Мені аж подих перехопило. Віра в надзвичайні здібності мого друга раптом повернулася. Якщо він сказав, що сліди на клумбі важливі, значить, так воно і є.

— Попрошу, — сказав Пуаро.

— А ви не боїтеся, що його здивує ваше прохання?

— Він нічого не запідозрить.

Тут підійшов садівник, і ми припинили розмову.

— Ви щось хотіли, мсьє?

— Так. Ви давно працюєте тут садівником, правда?

— Двадцять чотири роки, мсьє.

— Як вас звати?

— Огюст, мсьє.

— Мені сподобалися ці чудові герані. Такі розкішні. Ви давно їх висадили?

— Давненько, мсьє. Але щоб клумби завжди мали гарний вигляд, доводиться час від часу висаджувати нові кущики квітів і виривати ті, що відцвіли, а зів'ялі суцвіття видаляти.

— Бачу, вчора ви висадили кілька нових кущиків? Отам, посередині, і на іншій клумбі.

— Ви дуже уважні, мсьє. Їм завжди треба день-два на те, щоб прийнятися. Так, на обидві клумби я вчора ввечері висадив по десять нових рослин. Ви, мсьє, мабуть

знаєте, що розсаду не варто висаджувати, коли сонце в зеніті. — Огюста явно підкупив інтерес Пуаро, і він розговорився.

— Який чудовий сорт герані, — мій друг показав на рослину в глибині клумби. — Можна мені взяти живця?

— Звісно, мсьє! — старий ступив на клумбу і обережно відрізає гілочку з рослини, яка так сподобалася детективові.

Той почав красномовно дякувати, і зрештою Огюст повернувся до свого возика.

— От бачите? Це було неважко, — з усмішкою сказав Пуаро. Він нахилився над клумбою і заходився вивчати слід від садівникового чобота з шипами на підодшві.

— Я й не думав...

— Що він буде в чоботах? Ви не використовуєте свій розум на повну силу, Гастінґсе. Так що ж там зі слідами?

Я уважно оглянув клумбу.

— Усі сліди від одних чобіт, — мовив я нарешті.

— Ви певні? *Eh bien!* Згоден, так і є, — погодився Пуаро доволі байдуже.

Скидалося на те, що він думає про щось своє.

— Ну що ж, баба з воза... — сказав я.

— *Mon Dieu!* Що це за приказка? Що вона означає?

— Ну, я хотів сказати, що тепер вам не доведеться морочитися з тими слідами.

Але, на мій подив, бельгієць похитав головою.

— Ні-ні, *mon ami*. Нарешті я на правильному шляху. Досі не все розумію, але, як я вже казав мсьє Бексу,

ці сліди — найважливіша і найцікавіша деталь у нашій справі! Бідний Жиро, я не здивуюся, якщо він їх узагалі не помітить.

У цю мить двері відчинилися, і з будинку вийшли мсьє Оте й комісар.

— О, мсьє Пуаро, а ми саме хотіли вас шукати, — сказав слідчий суддя. — Уже доволі пізня година, але я хочу відвідати мадам Добрей. Без сумніву, новина про смерть мсьє Рено дуже її засмутить і, можливо, вона зможе допомогти нам у розслідуванні. Секрет, який Рено не довірив дружині, він міг повідати жінці, яка спіймала його в пута кохання. Адже ми знаємо, які слабкі місця мають наші Самсони, правда?

Мене вразила поетичність мови мсьє Оте. Мабуть, він почав отримувати задоволення від своєї ролі в цій таємничій драмі.

— А мсьє Жиро з нами не піде? — запитав Пуаро.

— Мсьє Жиро недвозначно натякнув, що буде вести розслідування за власним методом, — сухо відказав мсьє Оте.

Видно було, що своїм ігноруванням слідчого судді Жиро не запопав його ласки. Більше на цю тему ми не говорили, натомість рушили до воріт. Пуаро з мсьє Оте йшли попереду, а ми з комісаром відстали від них на кілька кроків.

— Виявилося, що Франсуаза все-таки розказала нам правду, — повідомив мені Бекс. — Я зателефонував у центральний відділок поліції, і вони дізналися, що за

останні шість тижнів — тобто від часу прибуття сюди мсьє Рено — мадам Добрей тричі поповнювала свій банківський рахунок на великі суми. Загалом вона поклатала в банк двісті тисяч франків!

— Нічого собі! — вигукнув я і, мить поміркувавши, додав: — Це майже чотири тисячі фунтів!

— Справді. Не сумніваюся, та жінка добряче задурила йому голову. Побачимо, чи повідав він їй свій секрет. Слідчий суддя дуже на це сподівається, а от я налаштований більш скептично.

Так розмовляючи, ми підійшли до роздоріжжя, на якому спинялися кілька годин тому, коли їхали до вілли «Женев'єва». Тут мене раптом осяяло, що вілла «Маргарита», де живе мадам Добрей і до якої ми йдемо, — це той самий невеликий будинок, із воріт якого вийшла прекрасна дівчина.

— Мадам прожила тут багато років, — комісар кивнув на будинок. — Дуже тихо, дуже непомітно. Здається, у неї не було друзів або знайомих, крім тих, із ким вона запізналася в Мерлінвілі. Ніколи не говорила про своє минуле, не згадувала чоловіка. Ніхто навіть точно не міг сказати, жива вона чи вже померла. Така от таємнича жінка.

Я заінтриговано кивнув.

— А... її донька? — наважився спитати я.

— О, це дуже гарна дівчина: скромна, щира, втілення всіх можливих чеснот. Шкода тільки, що про свій рід їй нема чого розказати, тож чоловік, який хотів би про-

сити її руки, має це усвідомлювати... — мсьє Бекс цинічно знизав плечима.

— Але ж це не її вина! — вигукнув я, охоплений праведним гнівом.

— Не її, звісно. Але що це змінює? Чоловіки полюють за предками наречених.

Я хотів уже заперечити, аж тут ми підійшли до дверей дому. Мсьє Оте подзвонив. Минуло кілька хвилин тиші, а тоді всередині почулися кроки, і двері розчахнулися. На порозі стала юна богиня, яка зачарувала мене вдень. Коли вона зрозуміла, хто перед нею, то враз побіліла, а очі її розширилися від жаху. Дівчина боялася, і це було видно неозброєним оком.

— Мадемуазель Добрей, — сказав мсьє Оте, знявши капелюха, — перепрошуємо, що потривожили вас, але так нам велить закон. Прошу, передайте вітання вашій матінці, і чи не буде вона така ласкава спуститися й відповісти на кілька моїх запитань?

Якусь мить дівчина стояла нерухомо, притискаючи руку до серця, ніби намагаючись утримати його в грудях. Але потім опанувала себе і тихо сказала:

— Піду спитаю в неї. Прошу, заходьте.

Вона пішла у кімнату ліворуч, і з-за дверей ми почули її приглушений голос. У відповідь прозвучав інший голос, схожий на перший, але твердіший, попри мелодійний тембр:

— Ну звичайно. Проси їх зайти.

У наступну хвилину ми опинилися лицем до лица з таємничою мадам Добрей.

Вона була значно нижча за доньку, і її округлі форми свідчили про розквіт зрілості. Волосся мадам, на відміну від доньчиного, було чорне, розділене посередині, як у Мадонни. Очі, напівзаховані під густими віями, були сині. На підборідді сяяла ямочка, а напіврозтулені вуста ніби застигли на півкроці до таємничої усмішки. Мадам була неймовірно жіночна, м'яка і водночас спокуслива. Вона мала дуже добрий вигляд як на свій вік, але молодістю її назвати не можна було аж ніяк. Утім, її шарм змушував забути про вік.

— Ви хотіли поговорити зі мною, мсьє?

— Так, мадам, — мсьє Оте прочистив горло. — Я розслідую смерть мсьє Рено. Ви ж чули про жахливу подію, правда?

Мадам мовчки кивнула. Вираз її обличчя не змінився.

— Ми прийшли запитати, чи не змогли б ви... кгм... допомогти зрозуміти деякі обставини, пов'язані з цією смертю?

— Я? — здивування в її голосі звучало досконало правдоподібно.

— Так, мадам. Було б краще, якби ми з вами могли поговорити наодинці. — Мсьє Оте кинув виразний погляд на доньку.

Мадам повернулася до неї.

— Марто, любя...

Але дівчина похитала головою.

— Ні, *taman*¹, я нікуди не піду. Я вже не дитина. Мені двадцять два. Я залишуся тут.

Мадам Добрей повернулася до слідчого судді.

— Бачте, мсьє.

— Я волів би не говорити в присутності мадемуазель Добрей.

— Як каже моя донька, вона вже не дитина.

Чоловік якусь мить спантеличено повагався.

— Що ж, гаразд, мадам, — нарешті сказав він. — Хай буде по-вашому. У нас є підстави вважати, що ви мали звичку ходити вечорами до покійного мсьє Рено на його віллу. Це так?

На блідих щоках жінки загорілися рум'янці, і вона тихо відповіла:

— Не думаю, що ви маєте право мене про це питати!

— Мадам, ми розслідуємо вбивство.

— Гаразд, і що? Я ніяк до нього не причетна.

— Мадам, ми зараз такого і не стверджуємо. Але ви добре знали покійного. Чи казав він колись вам про небезпеку, яка чигає на нього?

— Ніколи.

— Чи згадував він своє життя у Сантьяго або ворогів, яких міг там зажити?

— Ні.

— То ви ніяк не зможете нам допомогти?

¹ Мамо (*фр.*).

— Боюся, що ні. Я справді не розумію, чому ви прийшли до мене. Невже його дружина не змогла розповісти вам усе, що вас цікавить? — У її голосі забриніла іронія.

— Місіс Рено повідомила нам усе, що знала.

— О! — сказала мадам Добрей, — цікаво мені...

— Що цікаво, мадам?

— Нічого.

Слідчий суддя подивився їй в очі. Це була дуель, і то з гідною суперницею.

— Ви наполягаєте, що мсьє Рено нічого таємного вам не звіяв?

— А чому ви вирішили, що він мав мені щось звіряти?

— Тому що, мадам, — мсьє Оте пішов напролом, — чоловіки часто звіряють своїм коханкам те, у чому не зізнаються дружинам.

— Що? — Мадам ступила крок уперед, її очі метали блискавиці. — Мсьє, ви завдали мені образи! У присутності доньки! Я нічого вам не скажу. Будьте ласкаві негайно покинути мій дім!

Отак мадам Добрей перемогла в цьому двобої. Ми попленталися геть із вілли «Маргарита», як зграя присоромлених школярів. Слідчий щось сердито бурмотів собі під носа. Пуаро глибоко замислився, але потім стрепенувся і спитав мсьє Оте, чи є десь поблизу гарний готель.

— Тут недалеко в містечку є невеликий готель, «Купальні» називається. Звідси прямо по дорозі йти з півкілометра. Вам буде близько до місця розслідування. Тоді побачимося вранці?

— Так. Дякую, мсьє Оте.

Ми розкланялися й розійшлися — Оте з комісаром повернули назад до «Женев'єви», а ми з Пуаро рушили в Мерлінвіль.

— Французька поліційна система працює неймовірно ефективно, — сказав мій друг, дивлячись услід колегам. — Вони знають усе про життя всіх громадян, аж до найменших деталей. Мсьє Рено прожив тут лише шість тижнів, а вони вже в курсі, що він любив і на що жертвував гроші. До банківського рахунку мадам Добрей вони мають миттєвий доступ, знають, які суми там лежать! Схиляюся перед місцевою поліцією. Але що це? — Він різко озирнувся.

Дорогою до нас квапливо наближалася якась постань. Це була Марта Добрей.

— Перепрошую, — задихано вигукнула вона, — я... я не мала б цього робити, знаю... Не кажіть мамі. Але не вже це правда — те, що кажуть люди? Що мсьє Рено викликав перед смертю детектива, і що цей детектив — ви?

— Так, мадемуазель, — м'яко відказав Пуаро, — це правда. Але як ви дізналися?

— Франсуаза розповіла нашій Амелі, — знічено пояснила Марта.

Чоловічок зітхнув.

— Ну і як у цій справі зберегти секретність? Та бай-
дуже. Але що саме вас цікавить, мадемуазель?

Дівчина завагалася. Їй дуже хотілося зізнатися, але
видно було, що страх заважає це зробити. Зрештою во-
на наважилася і спитала майже пошепки:

— Когось... підозрюють?

Пуаро уважно подивився їй в очі.

А тоді ухильно відповів:

— Коло підозрюваних зараз формується.

— Так, я розумію... Але чиєсь ім'я вже називають?

— Чому це вас цікавить?

Марту, здається, налякало це запитання. А мені при-
гадалося, як Пуаро висловився про неї сьогодні вдень:
«дівчина з тривожними очима».

— Мсьє Рено завжди дуже добре ставився до ме-
не, — нарешті здобулася вона на відповідь. — Тому мені
не байдужа ця справа.

— Розумію, — сказав детектив. — Мадемуазель,
зараз підозри крутяться навколо двох осіб.

— Двох?

Я відчув у її голосі ноту здивування і полегшення.

— Імен їхніх ми не знаємо, але підозрюємо, що це чи-
лійці з Сантьяго. От бачите, мадемуазель, яку силу має
молодість і краса! Я видав вам професійний секрет!

Дівчина весело засміялася, а тоді сором'язливо по-
дякувала Пуаро.

— Мені пора бігти додому. *Maman* помітить, що мене немає.

Вона розвернулася й побігла по дорозі, як сучасна Аталанта¹. Я задивився їй услід.

— *Mon ami*, — м'яко й трохи іронічно сказав мій друг, — невже ми так і приростемо до цієї дороги на всю ніч тільки тому, що ви побачили вродливу дівчину і скрутили шию, проводжаючи її поглядом?

Я розсміявся і перепросив.

— Але ж вона справді прекрасна, Пуаро. Перед нею ніхто не встоїть.

Бельгієць застогнав.

— *Mon Dieu!* Ваше серце надзвичайно вразливе!

— Пуаро, — сказав я, — пам'ятаєте, як після пригоди у Сталйзі...

— Коли ви закохались у двох чарівних жінок одночасно, але жодна з них не відповіла вам взаємністю? Так, пам'ятаю.

— Ви запевняли мене, що колись ми ще раз візьмемося удвох розплутувати таємничу справу, і тоді...

— *Eh bien?*

— Ну от, ми знову разом розплутуємо таємничу справу... — я замовк і знічено засміявся.

¹ Міфічна Аталанта Беотійська славилася вродою та швидким бігом. Кожному, хто хотів одружитися з нею, пропонувала позмагатися в бігу.

Але, на мій подив, Пуаро дуже серйозно похитав головою.

— Е ні, *mon ami*, не закохуйтеся в Марту Добрей. Вона вам не пара, ця краля. Повірте татусеві Пуаро!

— Але ж, — вигукнув я, — комісар запевняв мене, що вона не тільки вродлива, а й добра дівчина! Просто янгол!

— Я у своєму житті бачив немало видатних злочинців із ликами янголів, — бадьоро заявив детектив. — Уражені пороком сірі клітинки можуть легко поєднуватися із зовнішністю Мадонни.

— Пуаро, — злякано закричав я, — ви ж не підозрюєте це невинне дитя?

— Ну-ну-ну, заспокойтеся! Я ж не сказав, що її підозрюю. Але погодьтеся: дивно, що вона аж так переймається цією справою.

— Хоч раз я можу похвалитися, що розумію щось краще за вас, — сказав я. — Вона тривожиться не за себе, а за матір.

— Мій друже, нічого ви не розумієте, — заперечив Пуаро. — Мадам Добрей чудово здатна подбати про себе сама, без допомоги доньки. Визнаю, щойно я трохи піддражнював вас, але повторю: не закохуйтеся в цю дівчину. Вона не для вас! Я, Еркюль Пуаро, добре це розумію. *Sacré!*¹ Якби ж тільки згадати, де я бачив це обличчя!

¹ Господи! (*фр.*)

— Яке обличчя? — запитав я здивовано. — Доньчине?

— Ні. Материне.

Помітивши моє здивування, він співчутливо кивнув.

— Так, це правда. Це було давно, коли я ще служив у бельгійській поліції. Самої жінки я ніколи не бачив, але її світлина потрапляла мені на очі. Була якась справа, пов'язана з нею. Здається...

— Що?

— Може, я й помиляюся, але то була справа про вбивство!

РОЗДІЛ ВОСЬМИЙ

Несподівана зустріч

Наступного ранку ми не зволікаючи вирушили на віллу «Женев'єва». Охоронець на воротах уже не заступав нам дорогу, а віддав честь, і ми безборонно пройшли до будинку. Покоївка Леоні саме спускалася сходами і була не проти побалакати.

Пуаро запитав у неї про здоров'я місіс Рено.

Леоні похитала головою.

— Вона просто розбита, бідненька. Нічого не їсть — анічогісінько! Біда, як полотно. Серце болить на неї дивитися. Я б так не побивалася за чоловіком, який зраджував з іншою!

Детектив співчутливо закивав:

— Правду кажете, але що поробиш! Любляче серце жінки готове пробачити багато гріхів. Але ж вони, мабуть, за останній місяць часто сварилися?

Покоївка заперечно махнула рукою:

— Жодного разу, мсьє. Мадам у його бік і слова кривого не сказала — ані докору! У неї янгольський характер — спокійний і врівноважений, не те що в мсьє.

— А мсьє Рено був не схожий на янгола?

— О ні. Коли він починав сердитися, то аж будинок трусився. Того дня, коли він посварився з мсьє Джеком — *ta foi*, їх було, мабуть, на ринку в місті чути, так голосно обидва кричали!

— Та невже? — здивувався Пуаро. — І коли ж це сталася та сварка?

— Ну, якраз перед поїздкою мсьє Джека в Париж. Він мало на потяг не запізнився. Вийшов із бібліотеки і взяв свою чорну валізу, яку залишив у передпокої. Автомобіль саме був у ремонті, тож йому довелося бігти всю дорогу до станції. Я саме прибирала *salon*¹ і бачила, як він пройшов. Лице в нього було біле-білісіньке, а на щоках — дві червоні плями. Ох і сердитий він був!

Леоні явно захопилася розповіддю.

— А про що ж сперечалися?

— Ой, не знаю, — зізналася дівчина. — Авжеж, вони кричали, але так голосно і надривно, і говорили швидко, що я до пуття не розібрала їхню англійську. Але

¹ Вітальню (*фр.*).

старший мсьє ходив цілий день як хмара! Йому було не догодити.

Тут нагорі хряснули двері, і потік слів покоївки урвався.

— На мене чекає Франсуаза! — раптом згадала вона, — ця стара карга весь час свариться.

— Зачекайте, мадемуазель! Ви не знаєте, де слідчий суддя?

— Вони пішли оглянути автомобіль у гаражі. Мсьє комісар подумав, що ним могли скористатись у ніч убивства.

— *Quelle idée*, — пробурмотів Пуаро, коли дівчина побігла.

— Підемо приєднаємось до них?

— Ні, я краще піду в *salon* почекаю їх. Там прохолодно, а надворі спека.

Я не поділяв спокою свого друга.

— Якщо ви не заперечуєте... — сказав я і завагався.

— Анітрохи. Ви хочете порозслідувати самостійно?

— Ну, я пошукав би Жиро, якщо він тут, і подивився б, що він устиг знайти.

— А, того чоловіка-хорта, — пробурмотів детектив, відкинувшись у зручному кріслі й заплющивши очі. — Звичайно, мій друже. *Au revoir*¹.

Я вийшов із будинку. Надворі справді було спекотно. Я рушив тією стежкою, якою ми йшли вчора. Мені захотілося самому оглянути місце злочину. Але одразу туди

¹ До побачення (фр.).

я не пішов, а повернув до кущів, щоб вийти на поле для гольфу за кількасот ярдів праворуч. Якщо Жиро буде на місці злочину, я зможу поспостерігати за ним так, щоб він мене не помітив. Але живопліт у цьому місці був такий густий, що я ледве крізь нього продерся, і коли видобувся нарешті на поле, то навалився прямисінько на юну леді, яка стояла спиною до кущів.

Вона аж скрикнула з несподіванки, та й я не зміг стримати вигуку здивування. Виявилося, що це була моя знайома з потяга, Попелюшка!

Для нас обох ця зустріч стала несподіванкою.

— Ви! — в один голос вигукнули ми обоє.

Дівчина отямилася першою.

— Матері його ковінька! — вигукнула вона. — Що ви тут робите?

— Те саме я можу спитати у вас! — відгукнувся я.

— Коли я востаннє вас бачила, а це було позавчора, ви собі котилися в Англію, як слухняний хлопчик. Вам що, подарували проїзний квиточок на поїздки сюди-туди за звитяжну службу членові парламенту?

Я пропустив повз вуха її останні слова.

— А коли я вас востаннє бачив, ви котилися додому, як слухняна дівчинка, разом із сестрою. До речі, як там ваша сестра?

Білозуба усмішка стала нагородою за мій грайливий тон.

— Дякую, що поцікавилися! У моєї сестри все чудово!

— Вона тут, із вами?

— Залишилася в місті, — гордо промовило дівчисько.

— Щось мені не віриться, що у вас є сестра, — засміявся я. — А якщо є, то її, мабуть, звати Ніяк!

— А мене як звати, ви пам'ятаєте? — з усмішкою запитала панночка.

— Попелюшка. Але тепер ви ж мені скажете своє справжнє ім'я?

Вона похитала головою і хитро глянула на мене.

— І не скажете, як ви тут опинилися?

— А, це! Ну, ви, мабуть, чули, як «відпочивають» представники моєї професії?

— На дорогих водних курортах Франції?

— Якщо знати місця, відпочити там можна дуже дешево.

Я витріщився на неї.

— Але ж ви не збиралися на курорт іще кілька днів тому.

— Не завжди наші плани здійснюються, на жаль, — поважно прорекла міс Попелюшка. — Ну от, я розказала вам усе, що вам слід було знати. Чемні хлопчики не чіпляються із зайвими питаннями. А от ви досі не розказали, що тут робите. У вас на хвості кілька поліцейських, і ви ховаєтеся від них на пляжі?

Я похитав головою.

— Вгадайте-но з другої спроби. Пам'ятаєте, я в поезії вам розказував, що маю друга-детектива?

— Так.

— І ви вже, мабуть, чули про вбивство на віллі «Женев'єва»...

Дівчина витріщилася на мене великими круглими очима, затамувавши подих.

— Ви ж не... Ви що, розлідуєте *це*?..

Я кивнув. Мої слова явно справили на неї неабияке враження. Її повага до мене на очах підскочила до небес. Кілька секунд дівчина помовчала, не зводячи з мене очей. А потім радісно закивала.

— Оце так удача звалилась мені на голову! Бо я тут уже всі очі видивилася, виглядаючи всілякі жахіття.

— Що?

— Те, що чули. Любий хлопчику, я хіба не казала вам, що просто поведена на злочинах? Чого, по-вашому, я тут збиваю п'яти на цих височенних підборах, дибуляючи по стерні? Та я вже кілька годин заглядаю в різні шпарини, щоб хоч щось рознюхати! Хотіла зайти через ворота, але той зараза французький жандарм не пустив. О, його крижане серце не змогла б розтопити ні Єлена Троянська, ні Клеопатра, ні Марія, королева Шотландська! Так що мені дуже підфортило, що я вас зустріла. Ходімо, покажете мені всі знайомі місця.

— Але ж... зачекайте... я не можу. Туди нікого не пускають. Усе дуже строго.

— Хіба ви зі своїм другом не великі цабе?

Я мусив зізнатися, що це точно не про мене.

— Але чому вас усе так цікавить? — спитав я вже не так радісно. — І що саме ви хочете побачити?

— Та все! Місце, де це сталося, і зброю, і тіло, і відбитки пальців, усякі такі цікаві штуки. Мені раніше не випадало щастя опинитися прямо в тому місці, де було скоєно злочин. А нинішню пригоду я запам'ятаю на все життя!

Я відвернувся. Мене раптом занудило. Що за жінки пішли нині! Захват цієї дівчини був мені огидний. Я читав про натовпи жінок, які заповнили вщерть залу суду, коли одному серйозному злочинцеві виносили смертний вирок. Іноді мені думалося: хто вони, ці жінки? Тепер я знав. Особи, схожі на Попелюшку: молоді, але спрагли огидних розваг, сенсацій будь-якою ціною, без розбору й без краплі гідності. Дівчина, яка стояла переді мною, мимоволі приваблювала своєю жвавистію і красою, але я не міг позбутися свого першого враження від зустрічі з нею — осуду й неприязні. Згадав свою матір, давно покійну. Що вона сказала б про це сучасне втілення жіночності? Миле личко в пудрі й помаді, а за ним — пустопорожній розум!

— Злізайте вже зі свого білого коня, — раптом холодно промовила панночка. — І не кривіться так манірно. Коли вас сюди викликали, хіба ви вернули носа і казали, що це огидна справа і що ви не хочете в це вплутуватися?

— Ні, але...

— Якби ви тут відпочивали, ви що, не ходили б тут, заглядаючи у шпарини, як оце я зараз? Точно ходили б.

— Я чоловік. А ви — жінка.

— То, по-вашому, жінка має вистрибувати на стільця й верещати, щойно побачить мишу. До вашого відома,

це уявлення з дрімучого минулого. Але ви нарешті поведете мене показати цікаві місця чи ні? Розумієте, для мене це важливо.

— І чого б то?

— Вони ж не пускають репортерів. А я могла б зірвати чималий куш, якби дала інтерв'ю якійсь газеті. Ви навіть не уявляєте, скільки вони платять за таку інформацію.

Я досі вагався.

— Будь ласочка — чарівне слово!

Я здався. Глибоко в душі я знав, що стати провідником для зацікавленої дівчини мені буде приємно. Трохи хвилювався, що на це скаже слідчий суддя, але заспокоїв себе: нічого страшного не станеться, якщо я проведу свою знайому всередину.

Спершу ми попрямували до місця, де знайшли тіло. Поліцейський, який стояв там на варті, віддав мені честь, упізнавши, і нічого не спитав про мою супутницю. Мабуть, подумав, що я звернувся до неї по якусь допомогу. Я розказав Попелюшці, як знайшли тіло, і вона уважно слухала, час від часу ставлячи доречні запитання. Потім ми рушили до вілли. Я йшов, озираючись, бо, правду кажучи, не дуже хотів когось зустріти. Повів дівчину поза будинком до маленької повітки. Згадав, що вчора ввечері, замкнувши двері, мсьє Бекс віддав ключа місцевому сержантові Маршо: «Якщо раптом мсьє Жиро знадобиться ключ, поки ми будемо нагорі». Я подумав, що паризький детектив, побувавши всередині,

повернув ключа Маршо. Тож я залишив дівчину в ку-
щах, а сам пішов у будинок. Маршо сидів на варті біля
дверей у *salon*. Звідти долинали голоси.

— Хочете поговорити з мсьє Оте? Він тут. Знову до-
питує Франсуазу.

— Ні, — відказав я квапливо. — Із ним мені гово-
рити не треба. Але я хотів би взяти ключа від повітки,
якщо це дозволено.

— Авжеж, мсьє. — *Sergent de ville* витяг ключа. —
Мсьє Оте наказав, щоб ви мали доступ до будь-якого
потрібного вам місця. Просто поверніть ключа мені, ко-
ли закінчите.

— Звичайно.

Мене переповнила гордість від того, що принаймні
в очах Маршо моя особа мала таку ж вагу, як і Пуаро.
Дівчина чекала на мене. Вона аж скрикнула від захва-
ту, коли побачила в мене в руці ключа.

— Ви його дістали?

— Ну звісно, — холодно озвався я. — Але знаєте,
ми з вами робимо не зовсім правильні речі.

— Ах ви, милий горобчику, я повік не забуду вашої
ласки. Із будинку нас не видно?

— Зачекайте-но, — я спробував трохи остудити її
гаряче бажання потрапити всередину. — Якщо ви хо-
чете зайти, я вас не спинятиму. Але невже вам аж так
цього хочеться? Ви ж побачили могилу і подвір'я, почу-
ли всі деталі цієї справи. Хіба вам не досить? Тіло в по-
вітці доволі огидне.

Юна леді подивилася на мене довгим поглядом, і в першу мить я не зміг зрозуміти виразу її обличчя. Але за секунду дівчина вже сміялася:

— Обожнюю жахіття. Ходімо.

Ми мовчки підійшли до дверей хижі. Я відімкнув їх, і ми зайшли. Я наблизився до тіла і обережно зняв покривало, як це вчора зробив комісар Бекс. Із вуст дівчини зірвався тихий стогін. Я озирнувся: тепер на її обличчі застиг жах, бравада безслідно вивітрилася. Не послухала моєї поради — тепер отримала кару за власну самовпевненість. Але треба було йти до кінця. Я обережно повернув тіло.

— Бачите? Його закололи кинджалом у спину.

Майже безгучно вона проказала:

— Яким кинджалом?

Я кивнув на скляний глек.

— Отим, для розрізання паперу.

Раптом дівчина похитнулася і зсунулася на підлогу. Я кинувся до неї.

— Ви зараз зомлієте. Виходьте! Це для вас занадто.

— Води, — пролепетала вона, — швидше. Води.

Я покинув її і побіг у дім. На щастя, не зустрів нікого зі слуг, схопив склянку з водою, що стояла забута на столі, і капнув туди трохи бренді з кишенькової фляжки. За хвилину я вже прибіг назад. Дівчина лежала там, де я її залишив, але кілька ковтків бренді з водою негайно привели її до тями.

— Виведіть мене звідси — швидше, швидше! — благала вона, тремтячи.

Попід руки я вивів її на свіже повітря, і вона сперлася спиною на двері. Глибоко вдихнула.

— Отак уже краще. Боже, це було жахливо! Чому ви потягли мене всередину?

Це було сказано так по-жіночому, що я не зміг стримати усмішки. Якщо чесно, я зовсім не засмутився через таку гостру реакцію. Вона доводила, що дівчина не така безсердечна, як я собі був подумав. Зрештою, це ж була ще майже дитина, і її бездумна цікавість зіграла з нею злий жарт.

— Я намагався вас зупинити, — м'яко заперечив я.

— Мабуть, намагалися. Ну що ж, до побачення.

— Почекайте, ви ж не можете отак просто піти — сама. Я вас не відпущу. Проведу до Мерлінвіля.

— Дурниці, зі мною все буде добре.

— А що як ви знову зомлієте? Ні, я піду з вами.

Вона заперечувала надивовижу вперто. Та зрештою я таки переконав дівчину, і мені було дозволено провести її до містечка. Ми пройшли тією самою дорогою, якою пробралися до повітки раніше, а потім обійшли поле і попростували дорогою. Коли ж дійшли до перших міських крамниць, моя знайома спинилася і простягла руку.

— Бувайте і дякую, що провели мене.

— Ви впевнені, що з вами все гаразд?

— Цілком, дякую. Сподіваюся, вам нічого не буде за те, що ви показали мені місце злочину?

Я легковажно відмахнувся.

— Що ж, бувайте.

— *Au revoir*, — виправив її я. — Якщо ви ще будете в місті, то ми, можливо, зустрінемося.

Вона весело всміхнулася.

— Можливо. Тоді *au revoir*.

— Зачекайте-но, але ж ви не сказали мені, де зупинилися.

— А, справді. В готелі «Маяк». Він невеличкий, але симпатичний. Приходьте завтра провідати мене.

— Прийду, — сказав я з дещо надмірною *empresement*¹.

Я провів дівчину очима, аж поки вона не звернула за ріг, а тоді повернувся й рушив назад до вілли. Раптом згадав, що так і не замкнув дверей повітки. На щастя, цього ніхто не помітив, тож я повернув ключ у шпарині й відніс його туди, де досі сидів *sergent de ville*. І тут мене осяяла несподівана думка: Попелюшка назвала мені свою адресу, але імені її я досі не знаю.

РОЗДІЛ ДЕВ'ЯТИЙ

Мсьє Жиро знаходить речові докази

Зайшовши в *salon*, я застав там слідчого суддю, який саме допитував старого садівника Огюста. Пуаро і ко-

¹ Жвавістю (*фр.*).

місар теж були тут; перший привітав мене усмішкою, а другий — ввічливим поклоном. Я тихенько пройшов до стільця. Мсьє Оте аж зі шкури пнувся, щоб вичавити із садівника якусь важливу інформацію, але в нього нічого не виходило.

Огюст підтвердив, що садові рукавиці справді належать йому. Він одягав їх, коли пересаджував деякі види примули, отруйні для людини. Не міг пригадати, коли робив це востаннє. Звичайно, він не помітив, що рукавичок немає. Де вони взагалі зберігалися? То там, то там. Лопата зазвичай стояла в малій повітці для інструментів. Чи замикалася повітка? Авжеж, замикалася. Де зберігався ключ? *Parbleu*, у дверях стирчали. Там не було чого красти. Хто ж знав, що тут почнуть тинятися бандити й убивці. За часів мадам віконтеси такого не було.

Мсьє Оте нарешті відпустив садівника, і той пішов геть, сердито бурмочучи собі під носа. Пригадавши, як Пуаро розглядав сліди на клумбі, я уважно спостерігав за старим, поки той відповідав на запитання слідчого судді. Здається, він або не був причетний до вбивства, або мав неабиякий акторський талант. І раптом, коли садівник уже йшов до дверей, мені дещо спало на думку.

— *Pardon*, мсьє Оте, — вигукнув я, — можна мені поставити одне запитання?

— Звичайно, мсьє.

Я повернувся до Огюста.

— Де ви тримаєте свої садові чоботи?

— На ногах, ясно, — гарикнув старий. — Де ж іще?

— А коли лягаєте спати?

— Під ліжком.

— А хто їх чистить?

— Ніхто. Для чого їх чистити? Я що, ходжу гуляти по бульварах, мов якийсь хлопчисько? У неділю я вдягаю недільні черевики, але в усі інші дні... — він стелав плечима.

Я розчаровано кивнув.

— Що ж, — визнав слідчий, — ми майже не просулися. Здається, справа застрягла і зрушить із місця, тільки коли ми отримаємо повідомлення із Сантьяго. Хтось бачив Жиро? Вихованим його точно не назвеш. Треба по нього послати, думається мені, і трохи...

— Посилати не доведеться.

Тихий голос злякав нас. Жиро стояв надворі якраз під відчиненим вікном.

Він легко перескочив через підвіконня і підійшов до столу.

— Я тут, до ваших послуг. Перепрошую, що не приєднався до вас раніше.

— Та нічого, нічого, — знітився слідчий суддя.

— Звісно, я лише детектив, — сказав Жиро. — Допити вести не дуже вмію. Але якби мені довелося, то вікно зачинив би. Будь-хто надворі може почути всі розмови, що точаться в цій кімнаті. Але не зважайте.

Мсьє Оте спалахнув від гніву. Очевидно, слідчий суддя і детектив з Парижа не злюбили один одного відра-

зу. Мабуть, так і мало статися. Жиро вважав усіх слідчих безпорадними дурнями, а мсьє Оте, який дуже серйозно ставився до власної ролі в цій справі, не сприймав фамільярної манери спілкування детектива.

— *Eh bien*, мсьє Жиро, — різко заговорив слідчий суддя, — ви, без сумніву, дуже продуктивно працюєте. Мабуть, уже й імена вбивць назвати можете, правда? Ба навіть вкажете місце їхнього поточного перебування?

Мсьє Жиро пропустив повз вуха іронію співрозмовника і спокійно відказав:

— Принаймні я знаю, звідки вони приїхали.

Він витяг із кишені два маленькі предмети і поклав їх на стіл. Усі підійшли подивитися. Це були дуже звичайні речі: недопалок цигарки й сірник, який так і не запалили. Жиро повернувся до Пуаро.

— Що це таке? — запитав.

Його слова прозвучали майже грубо, аж у мене спалахнули щокни. Але мій друг спокійно глянув йому в очі й стелув плечима.

— Цигарковий недопалок і сірник.

— І що вони вам кажуть?

Бельгієць розвів руками.

— Нічого путнього.

— Ага! — задоволено вигукнув Жиро. — Та ви ж не цікавитеся такими речами. Це не звичайний сірник — принаймні для Франції. Такі роблять у Південній Америці. Нам пощастило, що його не запалили, інакше

я його не впізнав би. Очевидно, один зі злочинців викинув недопалок і запалив другу цигарку, а в цей час у нього з коробочки випав сірник.

— А що з другим сірником?

— Яким?

— Тим, яким запалили цигарку. Його ви знайшли?

— Ні.

— Мабуть, не дуже ретельно шукали.

— Не дуже ретельно?.. — На мить здалося, що паризький детектив зараз вибухне гнівом, але він зміг опанувати себе. — Та ви жартуєте, мсьє Пуаро. Хай там як, є запалений сірник чи немає, недопалка достатньо. Це цигарка з Південної Америки, з лакричного паперу.

Пуаро кивнув. Тут заговорив комісар:

— Цигарка і сірник могли належати мсьє Рено. Адже він тільки два роки тому повернувся з Південної Америки.

— Ні, — впевнено заперечив Жиро. — Я обшукав речі мсьє Рено. Він курих інші цигарки й користувався іншими сірниками.

— Вам не здається дивним, — сказав мій друг, — що вбивці приїхали з таких далеких країв без зброї, без рукавиць, без лопати — і так легко знайшли все на місці?

Детектив із Парижа зверхньо посміхнувся.

— Звичайно, це дивно. І якби не моя теорія, пояснити це було б неможливо.

— Ага! — вигукнув мсьє Оте. — Спільник у будинку!

— Або поза ним, — загадково посміхнувся Жиро.

— Але ж хтось мав їх випустити. Не думаю, що їм аж так сильно пощастило випадково застати вхідні двері відімкненими.

— Двері для них відімкнули — але це можна було легко зробити і ззовні. Був би ключ.

— А в кого він був?

Жиро знизав плечима.

— Навряд чи ця людина зізнається. Але в кількох осіб ключ міг бути. Наприклад, у мсьє Джека Рено, покійникового сина. Так, ми знаємо, що зараз він прямує в Південну Америку, але юнак міг загубити ключа або в нього могли його вкрати. Є ще садівник, він працював тут багато років. У котроїсь із молодших служниць міг бути коханець. Зрештою, дублікат виготовити легко. Отже, варіантів багато. Але є одна людина, яка, судячи з усього, з великою ймовірністю має ключа.

— І хто ж це?

— Мадам Добрей, — прорік паризький детектив.

— Ого, ого, то ви про це чули? — спитав слідчий суддя.

— Я все чую, — незворушно відказав Жиро.

— Але дечого ви все-таки не знаєте, — заявив мсьє Оте, тріумфуючи від того, що має більше інформації, ніж пихатий детектив, і одразу розповів йому про таємничу відвідувачку, яка прийшла пізно ввечері до Рено, а також про чек і про підпис «Дювін». Насамкінець він згадав про листа від «Белли».

— Усе це дуже цікаво. Але на мою теорію аж ніяк не впливає.

— І яка ж ваша теорія?

— Поки що волю тримати її при собі. Не забувайте, я тільки почав розслідування.

— Скажіть мені от що, мсьє Жиро, — раптом подав голос Пуаро. — Ваша теорія пояснює, як відімкнули входні двері, але не каже нічого про те, чому їх не зачинили. Коли злочинці увійшли, хіба їм не природно було зачинити за собою двері? Якби раптом нагодився *sergent de ville* — а він іноді патрулює території — то одразу помітив би, що щось не так, і негайно зловив би вбивць на гарячому.

— Пхе! Та вони просто забули про двері. Недогледіли, от і все.

У відповідь Пуаро, на мій подив, пробурмотів ті самі слова, які вчора прозвучали з його вуст на адресу Бекса.

— *Я з вами не згоден*. Двері залишилися розчакнутими або спеціально, або через певні обставини, і будь-яка теорія, що цього не визнає, неправильна.

Усі вражено повернулися до мого маленького друга. Недопалок і сірник, яких він не помітив, мали б присоромити його, але ні — він стояв самовдоволений, як завжди, сміливо дивлячись в очі Жиро.

Той покрутив вус, трохи глузливо споглядаючи Пуаро.

— То ви зі мною не згодні? Гм, що ж тоді в цій справі зацікавило вас? Послухаємо вашу версію.

— Мені здається важливим один момент. Скажіть, мсьє Жиро, вам у цій справі нічого не здається знайомим? Історія вам нічого не нагадує?

— Знайомим? Щось нагадує? Так одразу й не скажу. Але, мабуть, нічого.

— Ви помиляєтеся, — тихо промовив бельгієць. — Раніше вже було скоєно майже такий самий злочин.

— Коли? І де?

— От цього, на жаль, я зараз пригадати не можу, але неодмінно пригадаю. Я думав, ви мені допоможете.

Жиро недовірливо гмикнув.

— Багато було злочинів із чоловіками в масках. Не можу ж я пам'ятати їх усі в деталях. Та й загалом злочини більш-менш нагадують один одного.

— Є таке явище як індивідуальний стиль, — Пуаро раптом заговорив ніби з кафедри, звертаючись до нас усіх. — Я зараз кажу про психологію злочину. Мсьє Жиро добре знає, що кожен злочинець має власний особливий метод, і тому поліція, розслідуючи, наприклад, пограбування, може одразу приблизно здогадатися, кого слід підозрювати, звернувши увагу на метод (Джепп підтвердив би це, Гастінгсе). Людина — істота неоригінальна. Неоригінальна в повсякденному респектабельному житті, неоригінальна і в злочинних діях. Якщо хтось скоїть злочин, то всі наступні будуть нагадувати попередній. Яскравий приклад — убивця з Англії, який топив кожну наступну свою дружину у ванній. Якби він позбавлявся від жінок різними

методами, то й досі, мабуть, гуляв би на волі. Але він підкорився власній людській природі, вважаючи, що метод, який спрацював один раз, працюватиме й надалі. За цей брак оригінальності йому довелося дорогого заплатити.

— І до чого ви це все хилите? — пирхнув Жиро.

— До того, що коли у вас є два злочини, однакові за задумом і виконанням, то за ними обома ви побачите один розум, у якому все це зародилося. Я шукаю цей розум, мсьє Жиро, і я його знайду. Ось тут заховані докази — психологічні, а не речові. Ви можете знати все про цигарки і сірники, мсьє Жиро, а от я, Еркюль Пуаро, знаю все про людський розум!

Та на детектива з Парижа, здається, ця тирада не справила анінайменшого враження.

— Щоб допомогти вам у пошуках, — продовжував Пуаро, — я хочу довести до вашого відома інформацію, що її інші могли пропустити. Наручний годинник мадам Рено на наступний ранок після трагедії поспішав на дві години.

Жиро витріщився на нього.

— А він завжди поспішав?

— Мені сказали, що так.

— Тоді зрозуміло.

— Але ж дві години — це багато, — м'яко сказав мій друг. — До того ж є питання слідів на клумбі.

Він кивнув на відчинене вікно. Жиро підступив до нього і визирнув.

— Але я не бачу ніяких слідів.

— Так, — погодився Пуаро, поправивши стос книжок на столі, — їх там немає.

На мить обличчя паризького детектива перекошилося від страшної люті. Він одним стрибком опинився навпроти свого мучителя, аж тут двері в *salon* відчинилися, і Маршо оголосив:

— Із Англії щойно прибув мсьє Стонор, секретар. Запросити його увійти?

РОЗДІЛ ДЕСЯТИЙ

Габріель Стонор

Чоловік, який увійшов у кімнату, був на диво показний. Дуже високий, атлетичної статури, міцно збитий і з бронзовим обличчям та шиєю, він опинився серед нас, як гігант поміж карликів. Навіть постать Жиро блідла на його тлі. Коли я пізніше познайомився з ним ближче, то зрозумів, що Габріель Стонор — дуже незвичайна особистість. Він народився в Англії, але життя помотало його по світу. Деякий час він був не останньою людиною в політикумі однієї африканської країни, потім подорожував Кореєю, господарював на ранчо в Каліфорнії й торгував на Полінезійських островах.

Його гостре око відразу вихопило мсьє Оте.

— Ви, напевно, слідчий суддя і відповідаєте за ведення справи? Приємно познайомитися, сер. Жахлива

подія. Як почувается місіс Рено? Тримається? Мабуть, для неї все це стало справжньою трагедією.

— Так, жакливою, — відгукнувся мсьє Оте. — Дозвольте познайомити вас із мсьє Бексом, нашим комісаром поліції, і мсьє Жиро з паризької Служби безпеки. Оцей джентльмен — мсьє Еркюль Пуаро. Містер Рено запросив його, але він прибув надто пізно і не зміг відвернути трагедії. Це друг мсьє Пуаро, капітан Гастінгс.

Стонор з цікавістю глянув на мого друга.

— Він справді вас запросив?

— То ви не знали, що мсьє Рено хотів скористатися послугами детектива? — втрутився мсьє Бекс.

— Не знав. Але я анітрохи не здивований.

— Чому?

— Тому що старий був переляканий. Не знаю, що там із ним було, мені він не казав. Ми не були в аж таких близьких стосунках. Але він був до смерті переляканий.

— Гм, — видобув мсьє Оте, — але ви хоч приблизно уявляєте, чому?

— Я вже сказав, що ні, сер.

— Перепрошую, мсьє Стоноре, нам доведеться почати допит із формальностей. Будь ласка, назвіть ваше ім'я.

— Габріель Стонор.

— Відколи ви служите секретарем мсьє Рено?

— Відтоді, як два роки тому ми повернулися з Південної Америки. Нас познайомив спільний приятель, і містер Рено запропонував працювати на нього. Він був страшенно добрим босом.

— Він при вас згадував своє життя в Південній Америці?

— Так, і не раз.

— Вам відомо, чи бував він у Сантьяго?

— Нібито кілька разів.

— Він ніколи не згадував про якісь пригоди, які з ним там сталися — які могли б послужити приводом для вендети?

— Ніколи.

— А чи не говорив він про якийсь секрет, здобутий там, у Сантьяго?

— Нічого такого не пригадую. І все-таки у нього була таємниця. Наприклад, я ніколи не чув, щоб він згадував про власне дитинство або взагалі про життя до поїздки в Південну Америку. Він, здається, народився у франкомовній частині Канади, але при мені він ніколи не говорив про життя у тих краях. Якщо було треба, він умів мовчати, як риба.

— Отже, наскільки ви знаєте, у нього не було ворогів, і ви нічого не можете підказати нам про секрет, яким він володів і через який його могли вбити?

— Виходить, так.

— Мсьє Стоноре, чи ви чули колись прізвище Дювін у зв'язку з мсьє Рено?

— Дювін. Дювін. — Секретар задумався. — Ні, мабуть, не чув. Але це прізвище чомусь мені знайоме.

— А може, ви знаєте жінку, яку звали Белла?

Містер Стонор знову похитав головою.

— Белла Дювін? Це повне ім'я? Цікаво. Певен, я його знаю. Але ніяк не пригадаю звідки.

Слідчий суддя кашлянув.

— Розумієте, мсьє Стоноре, тут така справа. *У ній не мусить бути недововок*. Ви маєте, з відчуття поваги до мадам Рено — її, я певен, ви дуже поважаєте і цінуєте — ви маєте — гм! — мсьє Оте, здається, трохи заплутався у власному реченні, — маєте розуміти, що недововок бути не мусить.

Стонор спантеличено витріщився на слідчого суддю.

— До мене щось не дуже дійшло, — м'яко сказав він. — До чого тут місіс Рено? Я дуже поважаю цю леді й захоплююся нею, вона чудова і незвичайна, але щось я не второпаю, як мої недововки можуть на неї вплинути?

— Ну, якщо ця Белла Дювін раптом виявиться більше ніж просто приятелькою її чоловіка.

— А! — відгукнувся Стонор. — Тепер до мене дійшло. Але побий мене грим, якби це було так. Старий геть не був схожий на бабія. Він свою дружину обожнявав. Це було найвідданіше подружжя, яке я знаю.

Мсьє Оте сумно похитав головою.

— Мсьє Стоноре, у нас є неспростовний доказ: любовний лист, що його Белла написала мсьє Рено, звинувачуючи його в тому, що він від неї стомився. Ба більше, у нас є докази, що перед смертю він завів стосунки з французенкою, яка живе на сусідній віллі, — мадам Добрей.

Секретар примружився.

— Зачекайте, сер. Ви щось не там копаєте. Я знав Пола Рено. Бути не може такого, про що ви оце зараз розказали. Має бути інше пояснення.

Слідчий суддя стенув плечима.

— Яке інше пояснення?

— А чому ви подумали, що між ними був роман?

— Мадам Добрей мала звичку відвідувати його вечорами. Ну, і відколи мсьє Рено оселився на віллі «Женев'єва», ця жінка кілька разів вносила чималі суми на свій банківський рахунок. Загалом вона отримала близько чотирьох тисяч фунтів, якщо перевести суму в англійські гроші.

— Так і є, — тихо підтвердив Стонор. — Я привозив мсьє Рено ці суми готівкою, він мене просив. Але роману між ними не було.

— А що ж тоді було?

— Шантаж, — гарикнув секретар і грюкнув кулаком по столу. — От що це було.

— О! — мимоволі здригнувся мсьє Оте.

— Шантаж, — повторив Стонор. — Старого обдирали, як липку, і то вміло обдирали! Чотири тисячі за кілька місяців. Ха! Я ж вам кажу, в нього темне минуле, в цього Рено. А мадам Добрей знала, на який мозоль йому наступити.

— Може бути, — збуджено вигукнув комісар, — таке точно може бути!

— Може? Точно було, — grimнув секретар. — Скажіть мені, а місіс Рено ви питали про ці нібито любовні походеньки її чоловіка?

— Ні, мсьє. Ми не хотіли завдавати їй болю.

— Болю? Та вона б вам в обличчя розсміялася. Кажу вам, вони з Рено були таким подружжям, яких одне на мільйон!

— І тут я дещо згадав, до речі, — втрутився мсьє Оте. — Мсьє Рено повідомляв вас про деталі свого заповіту?

— Я дуже добре знав про цей заповіт — власноруч відвозив нотаріусу, коли Рено його написав. Можу сказати, до якого саме нотаріуса, якщо вам треба. Копія лежить десь у нього. Усе просто. Половину спадщини він заповів дружині, а половину — синові. Небагато спадкоємців. Він і мені, здається, залишив тисячу.

— А коли було написано цей заповіт?

— Року півтора тому.

— Я здивую вас, мсьє Стоноре, але мсьє Рено написав інший заповіт менш ніж два тижні тому.

Секретаря ця інформація, здається, вразила.

— Я про це не знав. І що в цьому новому заповіті?

— Усе своє майно він заповів виключно власній дружині. Сина в документі не згадано.

Містер Стонор аж присвиснув.

— Це було жорстоко щодо хлопця. Звичайно, мати його обожнює, але чужим здаватиметься, що батько його обділив. Удар по хлопцевому самолюбству. Але це

доводить те, що я вам уже говорив: Рено жив із дружиною душа в душу.

— Можливо, можливо, — сказав мсьє Оте. — Не виключаю, що нам доведеться переглянути деякі наші теорії. Ми, звісно, послали телеграму в Сантьяго й очікуємо звідти відповіді з хвилини на хвилину. Сподіваємося, вона нам усе прояснить. А з іншого боку, якщо ваше припущення про шантаж правильне, то мадам Добрей зможе надати нам цінну інформацію.

Тут до розмови приєднався Пуаро:

— Мсьє Стоноре, а шофер із Англії, Мастерз, давно вже працює на мсьє Рено?

— Понад рік.

— Ви не знаєте, він бував у Південній Америці?

— Я певен, що ні. Перед тим, як почати працювати на мсьє Рено, він багато років прослужив одним людям із Глостерширу, яких я добре знаю.

— Отже, ви вважаєте, що його не варто підозрювати?

— Переконаний.

Детектив, здавалося, трохи засмутився.

Тим часом слідчий суддя покликав Маршо.

— Передайте від мене уклін мадам Рено і скажіть, що я був би вдячний, якби вона погодилася трохи зі мною поспілкуватися. Хай не завдає собі клопоту спускатися. Я зустрінуся з нею нагорі.

Маршо віддав честь і вийшов.

Минуло кілька хвилин, двері відчинилися, і, на наш подив, у кімнату зайшла місіс Рено, бліда, аж біла від горя.

Мсьє Оте заходився перепрошувати й кинувся до неї зі стільцем, а вона подякувала зі слабкою усмішкою. Стонор мовчки взяв жінку за руку, слова співчуття застрягли у нього в горлі. Місіс Рено повернулася до слідчого судді.

— Ви хотіли про щось мене запитати?

— З вашого дозволу, мадам. Я знаю, що ваш чоловік народився у франкомовній частині Канади. Можете розказати мені щось про його дитинство та юність?

Жінка похитала головою.

— Мій чоловік неохоче згадував своє дитинство, мсьє. Я знаю, що він народився на північному заході, але, мабуть, у юні роки не був щасливий, бо про ті часи розповідав мало. Ми завжди жили теперішнім і майбутнім.

— Можливо, в його минулому ховалась якась таємниця?

Місіс Рено всміхнулася й похитала головою.

— О, я певна, нічого настільки романтичного.

Мсьє Оте усміхнувся й собі.

— Звісно, не варто опускатися до мелодраматизму. Але є ще одне... — він завагався.

Раптом втрутився Стонор:

— Вони собі вбили в голову, місіс Рено, начебто містер Рено мав роман із мадам Добрей, яка, здається, живе по сусідству з вами.

Щоки вдови раптом спалахнули. Вона труснула головою, стиснула губи — здавалося, жінка от-от заплаче. Стонор вражено дивився на неї. Аж тут до місіс Рено підійшов комісар Бекс і тихо взяв її за руку.

— Вибачте, що завдаємо вам болю, мадам, але чи маєте ви підстави вважати, що мадам Добрей була коханкою вашого чоловіка?

Жінка голосно схлипнула й закрила обличчя руками. Її плечі здригалися. Зрештою вона опанувала себе й підвела голову:

— Могла бути.

Ще ніколи в житті я не бачив такого здивування, як на блідому лиці Стонора. Він був цілковито заскочений цими словами.

РОЗДІЛ ОДИНАДЦЯТИЙ

Джек Рено

Куди нас далі завела б розмова — не знаю, бо наступної миті двері розчахнулися, і у вітальню увірвався високий молодик.

На якусь частку секунди мені здалося, що покійний містер Рено воскрес. А вже за хвилину до мене дійшло, що його чорне волосся не торкнуте сивиною, і що насправді в наше зібрання так безцеремонно увірвався юнак, а не зрілий чоловік. Він кинувся просто до місця Рено, не звертаючи уваги на людей навколо.

— Мамо!

— Джеку! — скрикнула вона і простягнула руки синові назустріч. — Синочку! Як ти тут опинився? Ти ж мав вирушити на «Анзорі» з Шербура ще позавчора! —

а тоді, раптом згадавши про нашу присутність, повернулася до нас і поважно мовила: — Це мій син, панове.

— Ага! — сказав мсьє Оте, відповідаючи на уклін молодика. — То ви не сіли на «Анзору»?

— Ні, мсьє. Саме збирався пояснити, що «Анзора» затрималася в порту на добу через якісь несправності двигуна. Тому я мав вирушити вчора ввечері замість позавчора. Та от, купив вечірню газету, а в ній прочитав про жакливу трагедію, яка спіткала нашу... — його голос затремтів, на очі накопилися сльози. — Бідний мій батько... Бідний, бідний батько!

Місіс Рено дивилася на нього затуманеним поглядом і повторювала:

— То ти не поплив? — а тоді знесилено махнула рукою і тихо сказала сама до себе: — Утім, це вже не має значення... тепер...

— Благаю, сідайте, мсьє Рено, — мсьє Оте вказав на стільця, — неймовірно вам співчуваю. Мабуть, ви пережили справжній шок, коли дізналися про все отак. Але добре, що ви, зрештою, не вирушили в Сантьяго. Сподіваюся, ви все нам розкажете й допоможете слідству.

— Радий служити, мсьє. Прошу, питайте все, що вас цікавить.

— Насамперед скажіть: це ваш батько наполягав, щоб ви вирушили в Південну Америку?

— Саме так, мсьє. Я отримав телеграму, в якій батько просив мене негайно вирушати в Буенос-Айрес, а звідти через Анди до Вальпараїсо й Сантьяго.

— І яка ж була мета поїздки?

— Гадки не маю.

— Тобто?

— Самі подивіться: ось телеграма.

Слідчий суддя взяв аркуша і прочитав уголос:

Негайно їдь у Шербур сідай на «Анзору» відпливай сьогодні в Буенос-Айрес. Наступний пункт Сантьяго. Подальші вказівки чекатимуть на тебе в Буенос-Айресі. Не барися. Справа вкрай важлива. РЕНО.

— І жодного листа із поясненнями перед тим не було? Джек Рено похитав головою.

— Оце вся інформація. Звичайно, я знав, що батько, проживши в Південній Америці багато років, має там справи. Але ми з ним ніколи не говорили про те, щоб я поїхав туди сам.

— Ви теж доволі довго жили в Південній Америці, правда, мсьє Рено?

— В дитинстві. Але вчився я в Англії, і канікули переважно проводив там, тому я знаю про Південну Америку менше, ніж можна подумати. До того ж коли мені було сімнадцять, почалася війна.

— Ви служили у військовій авіації?

— Саме так, мсьє.

Мсьє Оте кивнув і продовжив допит за вже знайомою схемою. Молодий Рено стверджував, що ніколи не чув, щоб у батька були вороги в Сантьяго чи ще де

у Південній Америці; останнім часом він не помічав змін у його поведінці й не знав про жодні секрети. Він сприйняв своє відрядження в Південну Америку як ділове.

Слідчий суддя на хвилю замовк, і в тиші пролунав негучний голос Жиро:

— Дозвольте, я теж поставлю кілька запитань, мсьє судде.

— Прошу, мсьє Жиро, — холодно відказав той.

Паризький детектив нервово посовався на стільці.

— Ви були в гарних стосунках із батьком, мсьє Рено?

— Звісно, що так, — згорда відповів юнак.

— Ви певні?

— Так.

— І навіть ніколи не сперечалися?

Джек стеноу плечима.

— Ну, час від часу в усіх бувають незгоди.

— Бувають, бувають. Але якби хтось почав стверджувати, що ви з батьком сильно посварилися напередодні вашої поїздки в Париж, то це була б неправда?

Я не міг не відзначити, як майстерно вів розмову Жиро. Якби він просто хизувався, що все знає, то не досяг би такого ефекту. Натомість тепер молодий Рено явно збентежився.

— Ми... Ми таки справді посварилися, — визнав він.

— О, то все-таки посварилися? І під час тієї сварки ви сказали: «Коли ти помреш, я зроблю так, як захочу»?

— Можливо, — пробурмотів юнак, — не пам'ятаю.

— А у відповідь ваш батько сказав: «Але ж я ще не помер!»? А ви відповіли: «Краще б помер!»?

Юнак мовчав. Він нервово перебирав речі, що лежали під руками на столі.

— Прошу, відповідайте, мсьє Рено, — різко зажадав Жиро.

Джек сердито махнув рукою, аж на підлогу впав важкий ніжик для розрізання паперу.

— Для чого відповідати? Ви ж і самі все знаєте. Можливо, я й казав це все — я розізлився, і тепер уже нічого не пам'ятаю! Та я від люті аж нетямився — мало не вбив його на місці! Можете думати тепер що хочете! — юний Рено відкинувся на стільці, розпашілий і розгніваний.

Паризький детектив посміхнувся, відсунувся назад і сказав:

— У мене все. Прошу, мсьє Оте, продовжуйте допит.

— Так, звичайно, — озвався той, — а що стало приводом для суперечки?

— Відмовляюся відповідати.

Мсьє Оте виструнчився на стільці.

— Мсьє Рено, вам не дозволено жартувати з законом, — грізно промовив він. — Що стало приводом для суперечки?

Юнак мовчав. Його дитяче обличчя було зятате й похмуре. Аж тут зазвучав інший голос, незворушний і рівний, голос Еркюля Пуаро:

— Якщо хочете, на ваше запитання можу відповісти я, мсьє.

— А ви знаєте?

— Авжеж, знаю. Приводом для суперечки стала мадемуазель Марта Добрей.

Рено вражено повернувся до Пуаро. Слідчий суддя нахилився вперед.

— Це правда, мсьє?

Джек схилив голову.

— Так, — визнав він. — Я кохаю мадемуазель Добрей і хочу одружитися з нею. Коли я повідомив про це батька, він страшенно розлютився. Звичайно, я не міг терпіти образ на адресу дівчини, яку кохаю, тому теж почав кричати.

Мсьє Оте перевів погляд на місіс Рено.

— Ви знали про цю... прихильність, мадам?

— Я боялася, що вона виникне, — просто відказала жінка.

— Мамо, — вигукнув юнак, — і ти туди ж! Мартина доброта може зрівнятися тільки з її красою! Чому вона тобі не до душі?

— Я не маю нічого проти мадемуазель Добрей. Але хотіла б, щоб ти одружився з англійкою, а якщо вже з французенкою, то не з тією, чия мати — жінка з дуже сумнівною репутацією!

При згадці про мадам Добрей голос у місіс Рено затремтів, і я відчув, як боляче їй було бачити, що єдиний син закохується в доньку її суперниці.

Вона заговорила знову, звертаючись до слідчого судді:

— Мабуть, мені варто було поговорити з чоловіком про ці юнацькі почуття, але я сподівалася, що все закінчиться невинним фліртом, і ніхто нічого не помітить. Тепер шкодую, що злегковажила ситуацією, але мій чоловік, як я вже казала, дуже тривожився, його щось сильно гнітило, тож я вирішила не завдавати йому ще більших клопотів.

Мсьє Оте кивнув.

— Коли ви повідомили батька про рішення щодо мадемуазель Добрей, він здивувався?

— Для нього це стало шоком. Батько наказав викинути з голови навіть думку про цей шлюб. Він ніколи не дав би на нього згоди. Я розізлився й почав питати, що він має проти мадемуазель Добрей. Він не зміг відповісти нічого конкретного, говорив тільки про якусь таємницю, що окутує життя матері й доньки. Я відповів, що збираюсь одружитися з Мартою, а не з її предками, але він заткнув мені рота, сказавши, що більше нічого не хоче про це чути. І щоб я про шлюб і думати забув. Я розлютився, бо це було так несправедливо — адже сам він завжди дуже запобігав перед сімейством Добрей, часто запрошував матір із донькою до нас. Мені кров ударила в голову, і ми посварилися. Батько нагадав мені, що я повністю від нього залежу, мабуть, тому я й нагородив усіх тих дурниць — що буду радий, коли він помре...

Пуаро перебив цей потік слів коротким запитанням:

— Ви тоді вже знали про новий батьків заповіт?

— Я знав, що половину своїх статків він заповів мені, а половину — мамі, і ті гроші теж мали перейти до мене після її смерті.

— Прошу, розповідайте далі, — сказав слідчий суддя.

— Після того ми кричали один на одного, аж поки я раптом зрозумів, що мені час вирушати на станцію, якщо я не хочу пропустити потяг у Париж. Усю дорогу довелося бігти, а я ще й задихався від гніву. Але на станції я заспокоївся. Написав Марті, розказав, що сталося, і її лист у відповідь мене заспокоїв. Вона просила мене бути терплячим, переконувала, що мене рано чи пізно вислухають. А наше кохання одне до одного мусить пройти випробування і довести свою силу, і коли батьки зрозуміють, що для мене це не дитяча забавка, то схиляться на наш бік. Марта вважала, що я недостатньо обдумав, чому батько заперечує проти нашого шлюбу. Я й сам скоро побачив, що протистоянням справи не вирішити. У Парижі я отримав кілька листів від батька, дуже теплих, у яких він про нашу суперечку не згадував, і я відповідав йому також спокійно і з любов'ю.

— Можете показати нам ті листи? — запитав Жиро.

— Я їх не зберіг.

— Нічого, — сказав паризький детектив.

Рено повернувся до нього, але слідчий суддя продовжив допит.

— Перейдімо до іншої теми. Вам знайоме ім'я Дювін, мсьє Рено?

— Дювін? — Джек нахилився й повільно підняв із підлоги ножа для паперу, якого скинув раніше. Він підвів голову й зустрівся очима з чіпкими зіницями Жиро, — Дювін? Ні, здається, не знаю.

— Чи не могли б ви прочитати цього листа, мсьє Рено? І сказати мені, чи знаєте, хто міг би написати його вашому батькові.

Юнак узяв аркуш, і поки він читав, щоки його поволі почали червоніти.

— Це лист до мого батька? — голос його аж забринів від обурення.

— Так. Знайдений у кишені його плаща.

— А ви вже... — Рено замовк і кинув виразний погляд у бік матері.

Слідчий суддя зрозумів невисловлене питання.

— Поки що ні. Маєте ідеї, хто міг би це написати?

— Жодної.

Мсьє Оте зітхнув.

— Дуже таємнича справа. Думаю, нам можна взагалі проігнорувати цього листа. Як гадаєте, мсьє Жиро? Адже він нас нікуди не приведе.

— Точно ні, — з притиском відказав детектив із Парижа.

— А на початку здавалося, що справа буде така проста і красива, — зітхнув слідчий. А тоді впіймав на собі погляд місіс Рено і збентежився. — Гм, отже... — він почав перебирати папери на столі. — Про що ми говорили? А, так, про зброю. Боюся, вам буде прикро це чу-

ти, мсьє Рено. Це ж був ваш подарунок матері. Дуже сумно... дуже боляче...

Джек Рено нахилився вперед. Його обличчя, що почервоніло під час читання листа, тепер стало бліде, як смерть.

— Ви хочете сказати, що мій батько... був убитий тим кинджалом із дроту для літаків? Не може бути! Він же малесенький!

— На жаль, мсьє Рено, саме так і було. Боюся, кинджал виявився ідеальною зброєю — малий і гострий.

— Де він? Можна його побачити? Він досі у... у тілі?

— Ні, його вже вийняли. Ви хочете побачити кинджал? Щоб переконатися? Це було б добре, хоча мадам уже впізнала його. Тож, мсьє Бексе, вам буде не важко?

— Звісно, я негайно його принесу.

— Може, краще повести мсьє Рено в повітку? — вкрадливо запропонував Жиро. — Він же, мабуть, захоче побачити батькове тіло.

Юнак здригнувся й махнув рукою, і слідчий суддя, завжди охочий заперечувати паризькому детективу, відповів:

— О ні, не тепер. Мсьє Бекс може принести кинджал сюди.

Комісар вийшов. До Джека наблизився Стонор і потис йому руку. Пуаро підвівся, щоб поправити дві свічки, які, на його вимогливий погляд, стирчали у свічнику.

ку недостатньо рівно. Мсьє Оте востаннє перечитував любовного листа, подумки прощаючись зі своєю найпершою теорією про ревності й ніж у спині.

Раптом двері розчахнулися, і в кімнату забіг комісар.

— Мсьє судде! Мсьє судде!

— Я слухаю. Що сталося?

— Кинджал! Він пропав!

— Як? Пропав?

— Зник! Щез! Глек, у якому він лежав, тепер порожній!

— Що? — закричав я. — Не може бути! Ще зранку я його бачив... — слова застрягли у мене в горлі.

Але всі, хто був у кімнаті, вже повернулися до мене.

— Що ви сказали? Сьогодні вранці?

— Я бачив його сьогодні вранці, — повільно повторив я. — Десь півтори години тому, якщо точніше.

— То ви заходили в повітку? Де ж ви взяли ключ?

— Попросив у *sergent de ville*.

— І зайшли туди? Навіщо?

Я повагався, але зрештою вирішив, що найкраще буде зізнатися й мати чисту совість.

— Мсьє Оте, — сказав я, — на жаль, я серйозно провинився, за що прошу вас мене вибачити.

— Що сталося, мсьє?

— Річ у тім, — мені хотілося крізь землю провалитися, — що я зустрів молоду леді, свою знайому. Вона виявила великий інтерес до всього, що відбулося

на віллі, і я, якщо коротко, узяв ключ, щоб показати їй тіло.

— Господи! — розпачливо вигукнув слідчий суддя. — Ви вчинили дуже неправильно, капітане Гастінгс. Такого робити не дозволено. Вам не варто було приводити сюди сторонню людину.

— Знаю, — мекнув я. — Навіть найсуворішу догану від вас я прийму як справедливу.

— Ви ж не запросили ту леді самі?

— Авжеж ні. Я зустрів її випадково. Це англійка, яка саме зупинилася в Мерлінвілі; утім, я про це не знав, поки не зіткнувся з нею вранці.

— Гаразд, гаразд, — слідчий вже менше гнівався, — ви провинилися, але леді, поза сумнівом, була юна і вродлива. Ох, молодість! — сентиментально зітхнув він.

Але комісар, не схильний до зайвого романтизму практик, перехопив нитку розмови:

— Але хіба ви не замкнули двері, коли виходили з повітки?

— У тому-то якраз і проблема, — вичавив із себе я. — Саме тому я так картаюся. Моя знайома, побачивши тіло, пережила сильний шок і мало не зомліла, тож мені довелося принести їй трохи води з бренді, а потім провести до міста. Розхвилювавшись, я забув замкнути двері. Зробив це лише тоді, коли повернувся на віллу.

— Отже, щонайменше двадцять хвилин... — повільно проказав комісар.

— Саме так, — сумно підтвердив я.

— Дуже кепсько, — мовив мсьє Оте, знову похмуріючи. — Просто неймовірно.

Раптом озвався інший голос.

— Думаєте, це кепсько? — запитав Жиро.

— Ну звичайно.

— А я переконаний, що чудово!

Ця несподівана заява неабияк мене здивувала.

— Чудово, мсьє Жиро? — слідчий зверхньо дивився на детектива.

— Так.

— Але ж чому?

— Бо тепер ми знаємо, що вбивця або його спільник перебував поблизу вілли не більше ніж годину тому. І я дуже здивуюся, якщо знаючи це, ми його не зловимо. — У голосі Жиро звучали переможні ноти. — Він сильно ризикнув, щоб здобути той кинджал. Можливо, боявся, що на ньому залишилися відбитки.

Пуаро повернувся до Бекса.

— Але ж ви казали, що відбитків не було.

Жиро стенув плечима.

— Можливо, він не був упевнений.

Мій друг поглянув на нього.

— Ви помиляєтеся, мсьє Жиро. Убивця був у рукавичках. Тому мав бути певен.

— Я ж не кажу, що то був сам убивця. Можливо, спільник, який не знав про рукавички.

Секретар слідчого судді почав збирати папери на столі. Мсьє Оте звернувся до нас:

— Нашу роботу тут завершено. Мсьє Рено, якщо хочете, вам можуть зачитати ваші свідчення. Я намагався в міру сил уникати формальностей. Мої методи, знаю, називають оригінальними, але до оригінальності справи їм далеко. Передаю розслідування в руки знаменитого мсьє Жиро. Він, без сумніву, знає, що робити. Дивуюся тільки, що він досі ще не привів нам убивцю за руку! Мадам, дозвольте ще раз висловити вам найщиріші співчуття. Панове, усім гарного дня! — і мсьє Оте вийшов із кімнати в супроводі секретаря та комісара.

Пуаро витяг із кишені старовинного годинника й поглянув на стрілки.

— Ходімо в готель обідати, друже, — звернувся він до мене. — І ви детально перекажете мені події цього ранку. Ніхто не звертає на нас уваги, то й прощатися не будемо.

Ми тихо вийшли. Слідчий суддя щойно від'їхав на автомобілі. Я саме спускався по сходах, коли голос Пуаро зупинив мене:

— Зачекайте хвилинку, *mon ami*, — чоловічок витяг рулетку і швиденько обміряв плаща, який висів у передпокої, від коміра до нижнього краю. Я не бачив цього плаща на вішаку раніше, тож подумав, що він має належати або містерові Стонору, або Джекові Рено.

А Пуаро задоволено гмикнув, поклав рулетку назад у кишеню й вийшов услід за мною надвір.

РОЗДІЛ ДВАНАДЦЯТИЙ

Пуаро дещо пояснює

— Чому ви обміряли того плаща? — поцікавився я, коли ми неквапливо йшли дорогою.

— *Parbleu!* Щоб знати його довжину, — незворушно відказав Пуаро.

Я розсердився. Його невитравна звичка творити таємниці на рівному місці мене добряче дратувала. Стиснувши губи, я мовчки йшов і думав про своє. У пам'яті зринули слова місіс Рено, яких я раніше не зауважив, але тепер вони раптом видалися важливими: «То ти не поплив? — сказала вона до сина, — *утім, це вже не має значення... тепер*».

Що вона мала на увазі? Ці слова були таємничі й, здавалося, мали прихований сенс. Можливо, місіс Рено знала більше, ніж ми думали? Вона стверджувала, що нічого не знає про чоловікове доручення для сина, але чи справді це так? Чи могла вона розкрити нам якусь таємницю, якби захотіла, чи було її мовчання частиною детально продуманого плану?

Що більше я про це думав, то більше переконувався у власній слухності. Місіс Рено знала більше, ніж хотіла казати. Під враженням зустрічі з сином вона мимоволі видала себе, сказавши зайве. Я вже був певен: вона знала якщо не вбивць, то мотив для вбивства. Але

якісь серйозні міркування стримували її від того, щоб виказати таємницю.

— Ви так глибоко замислилися, мій друже, — зауважив Пуаро, перебивши хід моїх думок. — Що вас тривожить?

Я поділився з ним своїми роздумами, в душі готуючись до критики. Але, на мій подив, друг замислено кивнув.

— Ви маєте рацію, Гастінгсе. Я від самого початку припускав, що вона щось приховує. Спершу навіть підозрював мадам Рено — якщо не в організації, то бодай у сприянні злочину.

— Підозрювали її? — здивовано вигукнув я.

— Авжеж. Вона отримує серйозну вигоду. Після того, як став чинним новий заповіт, вона єдина отримує вигоду від смерті мсьє Рено. Тож мадам Рено заслуговувала на найпильнішу увагу від самого початку. Ви, мабуть, помітили, що я за першої ж нагоди оглянув її зап'ястки: хотів побачити, чи часом не вона сама себе зв'язала і заткнула собі рота. Але переконався, що її таки по-справжньому сильно зв'язали, мотузки дуже сильно врізались у шкіру. А значить, власноруч злочину здійснити вона не могла. Утім, імовірність, що мадам Рено до нього причетна, ба навіть його організувала, все-таки залишалася. Адже історія, яку вона розказала — про незнайомців у масках, про «секрет» — була мені знайома, такі байки я чув і читав не раз. Була ще одна деталь, яка підказувала мені: ця жінка не

говорить правди. *Наручний годинник, Гастінгсе, годинник!*

Знову цей годинник! Детектив із усмішкою дивився на мене.

— Ви розумієте, *mon ami*? До чого я хилю?

— Ні, — трохи роздратовано зізнався я. — Не розумію. Ви любите напустити туману і не відповідати на запитання. А потім таємничо щось витягти з рукава!

— Не сердьтеся, друже, — м'яко сказав Пуаро. — я поясню, якщо хочете. Але про це — ні слова Жиро, *c'est entendu*?¹ Він вважає мене стариганом, від якого жодної користі! Але час усе розставить на свої місця! Я ж поділився з ним підказкою. Якщо він нею не скористається, це буде на його совісті.

Я запевнив друга, що на мене можна покладатися.

— *C'est bien*?² Отже, скористаймося своїми маленькими сірими клітинками. Скажіть мені, друже, коли, на вашу думку, було скоєно злочин?

— Ну, о другій годині ночі, десь так, — вражено відповів я. — Пам'ятаєте, місіс Рено казала, що чула бій годинника, коли злочинці саме були в неї в кімнаті.

— Саме так, і тому ви, слідчий суддя і комісар прийняли цю версію без питань. Але я, Еркюль Пуаро, стверджую, що мадам Рено сказала неправду. *Злочин відбувся щонайменше на дві години раніше.*

¹ Зрозуміло? (фр.)

² Добре (фр.).

— Але ж лікарі...

— Вони оглянули тіло і сказали, що злочин було скоєно сім-десять годин тому. *Mon ami*, з якоїсь причини треба було стверджувати, що вбивство сталося пізніше, ніж насправді. Ви ж читали про розбиті годинники, які показували точний час убивства? Щоб підтвердити свідчення мадам Рено, хтось перевів стрілки наручного годинника на дві години вперед, кинув його на підлогу і розбив. Але цим, як то іноді буває, той хтось якраз і зрадив себе: скло розбилося, а механізм лишився не-ушкоджений. Тут убивці зазнали найбільшої невдачі. Годинник привернув мою увагу одразу до двох моментів: по-перше, до того, що мадам Рено бреше, а по-друге, що має бути важлива причина вказувати неправильний час злочину.

— Але яка могла бути причина?

— Чудове питання! У цьому й полягає таємниця цієї справи. Так, я поки що її не розкрив. Маю тільки одну ідею, яка може кинути хоч якесь світло на ситуацію.

— І яка ж це ідея?

— Останній потяг відбуває з Мерлінвіля о дванадцятій годині сімнадцять хвилин.

Я, здається, починав розуміти.

— Значить, якби злочин було скоєно на дві години пізніше, той, хто поїхав би з Мерлінвіля потягом, мав би тверде алібі!

— Чудово, Гастінґсе! Ви все правильно зрозуміли! Я запишався.

— То нам тепер треба питати на залізничній станції, хто сідав на потяг тієї ночі! Не могли ж працівники не помітити двох іноземців. Ходімо туди негайно!

— Думаєте, треба так поспішати, Гастінгсе?

— Звичайно! Я готовий іти!

Пуаро легенько торкнувся моєї руки, щоб трохи стихити мій запал.

— Якщо вас так туди тягне, то йдіть, *mon ami*, але благаю вас, не починайте розпитувати про іноземців.

Я витріщився на детектива, а він нетерпляче пояснив:

— Ну, ну, ви ж не вірите всьому, що вам нарозказувала мадам Рено? Про чоловіків у масках і всю *cette histoire-là*!¹

Його слова так мене вразили, що я й не знав, що відповісти. А друг спокійно продовжував:

— Ви ж чули, як я сказав Жиро, що деталі цієї справи щось мені нагадують? *Eh bien*, можемо припустити одне з двох: або мозок, який спланував перший злочин, спланував і цей, або вбивця колись читав про цю *cause célèbre*² і вирішив позичити з неї деталі. Яка версія правильна? Про це я напевно зможу сказати лише після... — він раптом замовк.

Я почав перебирати в пам'яті різні нашумілі злочини.

— А як же лист від містера Рено? У ньому згадано про секрет і Сантьяго!

¹ Цю історію (*фр.*).

² Відому справу (*фр.*).

— Поза сумнівом, секрети в житті мсьє Рено таки були. А проте ця назва — Сантьяго — це така собі приманка, яка лежить на шляху, щоб збити нас на манівці. Не сумнівайтесь, Гастінґсе, небезпека, що йому загрожувала, походила аж ніяк не з Сантьяго, вона була тут, у Франції.

Пуаро говорив так авторитетно й так переконливо, що я не міг йому не повірити. І все-таки здобувся на останнє заперечення:

— А що ви скажете про цигарку й сірник, знайдені на місці злочину?

Обличчя бельгійця аж засяяло від задоволення:

— Їх підкинули! Спеціально для Жиро або когось такого, як він! О, він такий розумака, цей Жиро, він уміє шукати. Як справжній породистий ретривер. Приходить такий задоволений собою. Кілька годин плазував на животі, і після цього: «Подивіться, що я знайшов». І до мене: «Що це таке?». Ну, а я чесно й відверто йому відповідаю: «Нічого путнього». А Жиро, наш видатний Жиро, сміється і думає собі: «От старий дурень!». *Але ми ще побачимо...*

Але я вже знову думав про головні факти.

— То вся ця історія про чоловіків у масках...

— Вигадана.

— Що ж сталося насправді?

Пуаро стенив плечима.

— Це нам може повідати лише мадам Рено. Але вона мовчатиме. Жодні погрози і благання не змусять її

говорити. Це незвичайна жінка, Гастінгсе. Щойно я її побачив, одразу зрозумів: це жінка зі сталевим характером. Спершу, як я вам уже казав, я її підозрював у вбивстві. Але згодом змінив думку.

— Чому?

— Бо побачив, як щиро вона затужила, поглянувши на чоловікове тіло. Присягаюся, біль у її голосі був справжній.

— Так, — задумливо погодився я, — ці почуття впізнаєш безпомилково.

— Перепрошую, мій друже, помилитися можна завжди. Подумайте, коли видатна акторка зображатиме горе, хіба воно вам не здається реальним? Ні, хай би яким сильним було моє враження й переконання, мені потрібні були докази, щоб переконатися. Видатний злочинець може бути видатним актором. У цьому випадку моя впевненість спирається на той факт, що мадам Рено по-справжньому зомліла. Я підняв її повіки й перевірів пульс — вона справді була непритомна. Тож я переконався, що її мука — справжня, а не вдавана. До того ж був іще один незначний момент: мадам Рено не обов'язково було виявляти власне горе, оскільки один раз вона вже його продемонструвала — коли дізналася про смерть свого чоловіка. Не обов'язково було симулювати ще один напад болю під час упізнавання тіла. Ні, мадам Рено не вбивала його. Але чому тоді вона каже неправду? Про годинника, про чоловіків у масках — і ще про одну обставину, третю. Скажіть

мені, Гастінгсе, як ви поясните той факт, що вхідні двері були розчахнуті?

— Ну, — спантеличено мовив я, — це, напевно, був недогляд. Вони просто забули їх зачинити.

Пуаро похитав головою і зітхнув.

— Це версія Жиро. Вона мене не влаштовує. Ті двері лишили відчиненими з якоюсь метою, але її я, на жаль, поки не розумію.

— У мене є ідея! — раптом вирвалося в мене.

— *À la bonne heure!*¹ Кажіть.

— Послухайте. Ми дійшли висновку, що історія місіс Рено — вигадана. А отже, хіба містер Рено не міг лишити двері незамкненими, виходячи з дому на зустріч, наприклад, із убивцею, щоб потім невдовзі вернутися в будинок? Але він не повернувся, і наступного ранку його знайшли мертвим із кинджалом у спині.

— Чудова теорія, Гастінгсе, але ви пропустили два важливі моменти. По-перше, хто зв'язав і заткнув рота мадам Рено? І для чого їм потім було вертатися, щоб зробити це? По-друге, жоден чоловік не пішов би на зустріч, одягнений тільки у спідню білизну й плаща. Бувають обставини, коли чоловікові доводиться вибігати з дому в піжамі й плащі — але тут був не той випадок.

— Справді, — спантеличено сказав я.

¹ Якраз вчасно! (*фр.*)

— Ні, — вів далі Пуаро, — розгадку таємниці розчехнутих дверей треба шукати деінде. Тільки в одному я певен: вони виходили не через двері, а через вікно.

— Невже?

— Саме так.

— Але ж на клумбі під вікном немає слідів.

— Немає — *а мали б бути*. Послухайте, Гастінгсе, садівник, як ми почули від нього самого, напередодні ввечері висадив квіти на обох клумбах. На одній із них лишилося багато слідів, а на другій — *жодного!* Розумієте? Хтось там походив, а потім, щоб позбутися слідів, розрівняв землю на клумбі граблями.

— А де ж він узяв граблі?

— Там само, де й лопату і садові рукавиці, — нетерпляче сказав детектив. — Це було не важко.

— Але чому ви вважаєте, що вони вийшли саме через вікно? Мені здається імовірнішою версія, що злочинці залізли через вікно, а виходили через двері.

— Звичайно, таке могло бути. А проте я гадаю, що виходили через вікно.

— Думаю, ви помиляєтеся.

— Може бути, *mon ami*.

Я замовк, обдумуючи припущення, якими зі мною поділився друг. Згадав, як дивувався його розмовам про сліди на клумбі й розбитого годинника. Тоді вони здавалися мені позбавленими сенсу, а тепер я вперше зрозумів, як завдяки малим деталям Пуаро розгадав багато таємниць,

які наповнювали цю справу. Це не могло не вражати. Ніби прочитавши мої думки, він поважно кивнув.

— Метод, розумієте? Метод! Упорядковуйте факти. Упорядковуйте ідеї. А якщо якийсь фактик не впишеться — не відмахуйтеся від нього, а придивіться уважніше. Бо ви можете не бачити його значення, а воно є.

— А тим часом, — зазначив я, — хоча ми вже й чимало знаємо про цю справу, до розгадки, хто вбив містера Рено, так досі й не наблизилися.

— Ні, — бадьоро підхопив чоловічок. — Здається, ми від неї навіть віддалилися.

Сказано це було таким задоволеним тоном, що я аж зупинився, здивовано витріщившись на бельгійця. Він витримав мій погляд із усмішкою.

— Але ж так навіть краще. Раніше в нас була певна послідовність подій і чітка теорія, від чийх рук і за яких обставин мсьє Рено загинув. Тепер усього цього немає. Ми опинилися в темряві. Десятки протилежних здогадів збивають нас із пантелику і тривожать. Це добре. Це чудово. Із плутанини постає порядок. А от якщо розслідування починати з порядку, якщо злочин видається простим і зрозумілим, *eh bien, méfiez vous*¹! Він — як ви це називаєте? — підставний! Видатний злочинець діє просто — але видатних злочинців дуже мало. Намагаючись замести сліди, зловмисники часто себе видають. Ах, *mon ami*, як би мені хотілося коли-небудь

¹ Остерігайтеся (фр.).

зустріти справді видатного злочинця, який скоює злочин, а потім — не робить нічого! Навіть мені, Еркюлеві Пуаро, не вдалося б, мабуть, його впіймати.

Але я не слухав свого друга. Мене раптом осяяв неімовірний здогад.

— Пуаро! Місіс Рено — тепер я все зрозумів! Вона когось прикриває!

Чоловічок мовчки глянув на мене, і я зрозумів, що така ідея вже спадала йому на думку.

— Так. Прикриває когось або оберігає. Одне з двох.

Я не дуже вловив тонку різницю між цими двома словами, але з ентузіазмом кинувся розвивати тему. Пуаро не перебивав мене, а коли я замовк, повторив:

— Так, може бути, може. Але я поки що не певен. Тут можуть бути дуже глибоко заховані причини. Дуже-дуже глибоко.

Коли ж ми нарешті дійшли до готелю, детектив жестом попросив мене більше про це не говорити.

РОЗДІЛ ТРИНАДЦЯТИЙ

Дівчина з тривожними очима

У готелі ми гарно пообідали. Я дуже добре розумів, що Пуаро не хоче обговорювати трагедію, маючи навколо стільки зайвих вух. Але, як це часто буває, коли одна тема займає всі думки, більше ні про що говорити ми не могли, тому їли в тиші. Аж тут мій друг лукаво вигукнув:

— *Eh bien!* А як же ваш сьогоднішній нечемний вчинок? Невже ви про нього забули?

Я відчув, як мої щоки наливаються рум'янцем сорому.

— Ви про те, що сталося вранці? — спитав я якомога недбаліше.

Але цього чоловічка так просто круг пальця не обведеш. За кілька хвилин він уже витяг із мене всю історію, і поки я розповідав подробиці, очі його аж світилися від захвату.

— *Tiens!* Яка романтична історія. І як же її звуть, ту чарівну леді?

Я мусив зізнатися, що не знаю.

— О! Це ще романтичніше! Перша зустріч — у поїзті з Парижа, друга — тут. Мандрівка кохання, так це називається? І як заavidніє мандрівки кінець, закохані стануть удвох під вінець...

— Не знущайтеся, Пуаро.

— Учора ви закохалися в мадемуазель Добрей, сьогодні — в мадемуазель... Попелюшку! Та у вас серце турецького султана, Гастінгсе. Вам треба створити собі гарем!

— Можете скільки завгодно кпинити з мене, але мадемуазель Добрей — дуже вродлива дівчина, я щиро захоплююся її красою і цього не приховую. А от друга моя знайома — просто випадкова людина на моєму шляху. Не думаю, що ми колись іще зустрінемося з нею. Цікаво було поговорити з нею під час подорожі, але це не та дівчина, яка мені могла б сподобатися.

— Чому?

— Можливо, я зараз говоритиму як сноб, але вона — зовсім не леді, принаймні не в тому сенсі, який ми вкладаємо в це слово.

Пуаро задумливо кивнув, а коли знову заговорив, його тон був уже далеко не такий глузливиий:

— То ви вірите в те, що людину визначає народження й виховання?

— Я можу здатися старомодним, але зізнаюся, що не вважаю гарною ідеєю одружуватися з представниками інших соціальних класів. Такі шлюби рідко бувають вдалими.

— Згоден, *mon ami*. У дев'яности дев'яти випадках зі ста буває саме так, як ви кажете. Але завжди залишатиметься сотий! Утім, це не має значення, адже ви не думаєте, що колись знову побачите ту дівчину?

Останні його слова прозвучали майже як запитання, і я помітив, як уважно глянув на мене друг. У цю ж мить перед очима моєї уяви вогненними літерами намалювалася назва «Готель “Маяк”», і я почув веселий голос, який казав: «Приходьте завтра провідати мене», — а також власну відповідь: «Прийду», сказану з *empressement*.

Ну то й що з того? Так, тоді я хотів прийти, але минуло трохи часу, і я мав змогу прийти до тям і трохи подумати. Дівчина мені не подобалася. Ба навіть на тверезу голову я міг сказати, що вона мені геть не подобається. Я вже отримав на горіхи за те, що задовольнив її пусто-порожню цікавість, і тепер не мав ані найменшого бажання знову бачити допитливе дівчисько.

Тому моя відповідь Пуаро прозвучала щиро і спокійно:

— Вона запросила мене провідати її, але я, звісно, не піду.

— Чому «звісно»?

— Не хочу.

— Розумію. — Деякий час він уважно дивився на мене. — Розумію дуже добре. Мудре рішення. Тримайтеся його.

— Ви завжди мені це радите, — трохи ображено сказав я.

— Друже, вірте татусеві Пуаро. Колись, якщо дозволите, я влаштую вам дуже гарний шлюб.

— Дякую, — засміявся я, — але ваша пропозиція поки що мене не зацікавила.

Чоловічок зітхнув і похитав головою.

— *Les Anglais!*¹ — пробурмотів він. — Ніякої тобі методичності. Усе залишають на волю випадку! — він пирхнув і поправив сільницю на столі. — То ви кажете, мадемуазель Попелюшка зупинилася в готелі «Англія»?

— Ні, в «Маяку».

— А, справді. Я забув.

Тут мене мов блискавкою вразило: я ж не казав Пуаро ні про який готель! Та глянувши на нього, я заспокоївся: мій друг спокійно нарізав столовим ножом хліб

¹ Англійці! (фр.)

на малесенькі квадратики і ні на що не зважав. Він, мабуть, подумав, що я говорив йому, де зупинилася дівчина.

Каву ми пили на веранді, милуючись морем. Детектив викурив свою маленьку цигарку, а тоді витяг із кишені годинника.

— Потяг у Париж від'їжджає о 14:25, — сказав він, — тож мені пора.

— У Париж?

— Саме так, *mon ami*.

— Ви їдете в Париж? Але навіщо?

Пуаро дуже серйозно відповів:

— Шукати вбивцю мсьє Рено.

— Ви думаєте, він у Парижі?

— Майже певен, що ні. Але саме там мені треба його шукати. Зараз ви не зрозумієте, але колись я вам поясню. Повірте, з'їздити в Париж необхідно. Я там надовго не затримаюся, гадаю, повернуся вже завтра. Не пропоную вам їхати зі мною: залишайтеся тут і не спускайте очей із Жиро. Також тримайте в полі зору сина мсьє Рено. І якщо зможете, спробуйте зробити так, щоб вони з мадемуазель Мартою не зустрілися. Утім, боюся, це буде нелегко.

Мені це останнє зауваження не дуже сподобалося.

— До речі, Пуаро, як ви здогадалися про їхні стосунки?

— *Mon ami*, я знаю людську природу. Зведіть до купи юнака, такого як Рено-молодший, і вродливу дівчину, як мадемуазель Марта, і результат не забариться.

До того ж сварка між батьком і сином могла стосуватися або грошей, або жінки, а пригадавши, як покоївка Леоні описала гнів Джека Рено, я припустив, що останній варіант імовірніший. І мій здогад виявився правильним!

— А чому ви мене застерігали від захоплення дівчиною? Ви вже знали, що вона закохана в молодого Рено?

Детектив глянув на мене.

— Я ж побачив її *тривожні очі*. Ось так я завжди називаю про себе мадемуазель Добрей — *дівчина з тривожними очима*.

Він говорив так похмуро, що я аж здригнувся.

— Про що ви, Пуаро?

— Скоро побачимо, друже. А зараз мені пора.

— Та у вас іще повно часу.

— Можливо, можливо. Але я краще спокійно поси-
джу на вокзалі. Не люблю спішити, бігти і хвилюватися.

— Добре, тоді я проведу вас.

— Ні в якому разі. Лишайтеся.

Мій друг сказав це так гаряче, що я аж здивовано витріщився на нього. Пуаро кивнув.

— Справді, не треба, *mon ami. Au revoir*. Можна вас обняти? А, ні, я забув, що англійці так не прощаються.

Коли бельгієць пішов, я занудгував. Прогулявся до пляжу й поспостерігав за людьми, які безтурботно купалися — самому мені лізти у воду не хотілося. Подумав, що десь тут в екзотичному купальному костюмі може бути й Попелюшка, але ніде її не нагледів. По піску я добрів аж до іншого краю міста. І подумав, що, зреш-

тою, нечемно було б проігнорувати запрошення від дівчини. Треба позбутися цього клопоту, та й по всьому. Більше я її не потривожу. Якщо ж я не відвідаю Попелюшку, вона знову може прийти шукати мене на віллу. А цього вже мені не хочеться. Без сумніву, найкраще буде зайти ненадовго до неї й пояснити, що більше я ніяк не зможу задовольнити її цікавість.

Тож я пішов із пляжу в місто й невдовзі вже знайшов готель «Маяк», будинок дуже скромний. Я дуже хвилювався, бо не знав імені своєї знайомої. Тому, щоб не осоромитися, вирішив зайти й оглянути інтер'єр — а раптом застану Попелюшку у вітальні? Мерлінвіль — містечко невелике, ходити тут немає куди: з готелю на пляж, а з пляжу — назад у готель. Будується ще казино, але відкриють його нескоро.

Я пройшов увесь пляж і Попелюшки не побачив, отже, вона має бути в готелі. Я зайшов. У вітальні сиділо кілька людей, але моєї знайомої серед них не було. Я навіть позазирав у інші кімнати, але ніде дівчини не побачив. Сів трохи почекати, але надовго мене не вистачило. Я відвів убік порт'є і сунув йому в руку п'ять франків.

— Я хочу зустрітися з леді, яка зупинилася в цьому готелі. Молодою англійкою, невисокою й темноволосою. Не пам'ятаю точно її імені.

Чоловік похитав головою. Мені здалося, що він ховає посмішку.

— Тут живе надто багато жінок, схожих на ту, що ви описуєте.

— Можливо, вона американка, — роздратовано сказав я. Ці портъє такі нетямущі!

Але той знову похитав головою.

— Ні, мсьє. Тут зараз проживає шестеро чи семеро англійок і американок, і всі вони значно старші, ніж ви кажете. Мабуть, вам варто пошукати вашу знайому в іншому готелі.

Він говорив так упевнено, що я завагався.

— Але ж леді сказала мені, що зупинилася тут.

— Мсьє, ви, мабуть, помилилися. Або помилилася леді — бо про неї вже питав інший джентльмен.

— Та невже? — вражено вигукнув я.

— Так, мсьє. Той джентльмен описував її точно так само, як ви.

— І хто ж це був?

— Джентльмен невисокого зросту, гарно одягнений, дуже охайно, з пишними вусами, головою дивної форми і зеленоокий.

Пуаро! Так от чому він не дозволив мені провести себе до станції. Яке нахабство! Я волів би, щоб у мої справи він не втручався. Невже він думає, що мені потрібна нянька?

Подякувавши, я пішов геть, розгублений і сердитий на свого друга. Шкода, що його не було поруч і я не міг висловити все, що думаю про його непрохане втручання. Хіба ж я не сказав йому чітко і прямо, що не збираюся зустрічатися з дівчиною? Ах, якими надміру завзятими іноді бувають друзі!

Але де ж усе-таки моя знайома? Я вирішив перестати сердитись і таки знайти її. Очевидно, вона помилково назвала не той готель. Аж раптом мене осяяло: можливо, вона переплутала назви зовсім не помилково, а спеціально дала мені не ту адресу, та ще й ім'я приховала?

Що більше я про це думав, то більше переконувався: це справді так. Із якоїсь причини дівчина не хотіла, щоб наше знайомство переросло у дружбу. І хоча ще півгодини тому я сам легковажив новим знайомством, тепер мій здогад мене не порадував. Уся ця історія мене не радувала, і на віллу «Женев'єва» я пішов у зовсім кепському настрої. Не став заходити в дім, а подався до лавочки, що стояла неподалік від повітки, і всівся на ній, сумно підперши голову руками.

Від невеселих роздумів мене відірвали голоси, що звучали зовсім близько від мене. За якийсь час я зрозумів, що лунають вони не в саду, де сидів я, а по той бік живоплоту, з двору вілли «Маргарита». Голоси наближались. Один із них, упізнав я, належав красуні Марті.

— *Chéri*¹, — говорила вона, — невже наші нещастя закінчилися?

— Ти ж бачиш, Марто, — відказав Джек Рено. — Тепер нас ніщо не розлучить, кохана. Останню перешкоду на шляху нашого єднання прибрано. Більше ніщо не стане між тобою і мною.

¹ Милий (*фр.*).

— Ніщо? — тихо промовила дівчина. — О Джеку, Джеку, я боюся.

Я підвівся, розуміючи, що мимоволі підслухав розмову, не призначену для моїх вух. Через отвір у живоплоті побачив їх двох — хлопця і дівчину: вони стояли обличчям до мене, він обняв її за тонкий стан, а вона дивилася йому в очі. Це була красива пара: темноволосий міцно збитий юнак і русява ніжна богиня. Здавалося, вони створені одне для одного, сяючи спільним щастям попри страшну трагедію, що розігралася над їхніми юними головами.

Але на дівочому обличчі лежала тінь страху, і Джек, здавалося, побачив її. Він обняв свою кохану і запитав:

— Чого ти боїшся, серденько? Чого тобі боятися — тепер?

І тоді в її очах з'явилася тривога, про яку не раз казав Пуаро. Дівчина відповіла так тихо, що я радше вгадав, аніж почув її слова:

— Я боюся — за тебе.

Відповіді молодого Рено я не розчув, бо мою увагу привернуло дещо незвичне на зеленій траві попереду. Здається, там ріс коричневий куш із голим гіллям — дивно, бо ж навколо все саме буяло. Я ступив крок уперед, щоб роздивитися його ближче, але, на мій подив, куш розвернувся і став переді мною, тримаючи пальця на вустах. Це був Жиро.

Дуже тихо ми разом обійшли повітку і зупинилися там, де нас ніхто не міг почути.

— Що ви тут робили? — здивовано запитав я.

— Те саме, що й ви, — слухав.

— Але я ненавмисне!

— А я — навмисне.

Знову я не міг не захопитися цим чоловіком, хоча він мені й не подобався. А він дивився на мене згори вниз явно несхвальним поглядом.

— Ви з'явилися дуже невчасно. Наступної хвилини я міг почути щось важливе. Де ви поділи свого нікчемного стариганя?

— Мсьє Пуаро поїхав у Париж, — холодно повідомив я. — А вам, мсьє Жиро, я можу сказати, що він зовсім не нікчемний старигань, бо розв'язав чимало загадок, які завели в глухий кут британську поліцію!

— Ха! Британську поліцію! — детектив зневажливо клацнув пальцями. — Там, мабуть, працюють такі ж розумово вбогі, як наші французькі слідчі. Тож він, кажете, поїхав у Париж? Дуже добре. Хай залишається там якомога довше. Але що він збирається там знайти?

Мені здалося, що в останньому запитанні прозвучала тривожна нота, і я збадьорився.

— Цього мені казати не дозволено, — прошепотів я.

Жиро зверхньо, але пронизливо подивився на мене.

— Та просто він не вважав за потрібне поділитися підозрами з вами! — грубо кинув він. — Гарного дня! Я зайнятий.

Детектив крутнувся на каблуках і пішов геть.

Здається, на віллі «Женев'єва» мені теж не було що робити. Жиро, очевидно, моєї компанії не прагнув, як і молодий Рено — в того були інші справи.

Я повернувся в місто, сховався на пляж і з насолодою скупався, а тоді пішов у готель. Рано ліг у ліжку, гадаючи, чи принесе завтрашній день хоч якісь цікаві події.

Але до того, що сталося на завтра, я виявився абсолютно не готовий. Я саме сидів за *petit déjeuner*¹ у їдальні, коли коли до мене несміливо підійшов офіціант. Він щойно поговорив із кимось за дверима й повернувся страшенно збуджений. Мнучи серветку в руках, він запитав мене:

— Мсьє, перепрошую, це ж ви берете участь у розслідуванні вбивства на віллі «Женев'єва»?

— Так, — відгукнувся я, — а що?

— Але новин, напевно, ви ще не читали?

— Яких новин?

— Уночі там сталося ще одне вбивство!

— Що?

Я покинув сніданок, ухопив капелюха й помчав на віллу. Ще одне вбивство, а Пуаро немає! Який жахливий збіг. Але кого вбили?

Коли я увірвався на подвір'я, то побачив слуг, які збилися до купи на дорозі перед будинком й щось жваво обговорювали. Я кинувся до Франсуази.

— Що трапилося?

¹ Сніданком (фр.).

— Ах, мсьє, мсьє, іще одна смерть! Це жахливо. Цей дім проклятий, кажу вам, проклятий! Треба послати по кю-ре, щоб той покропив тут усе святою водою. Більше не ляжу спати під цим дахом. Адже наступною може стати я!

Стара перехрестилася.

— Так, — вигукнув я, — але кого вбили?

— Хіба я знаю? Якогось чоловіка, незнайомця. Вони знайшли його отам, у сараї, за якусь сотню ярдів від місця, де вбили мсьє Рено. І це ще не все. Чоловіка закололи — закололи просто в серце *тим самим кинджалом!*

РОЗДІЛ ЧОТИРНАДЦЯТИЙ

Друге тіло

Я негайно розвернувся й побіг стежкою до сараю. Біля дверей стояло двоє озброєних чоловіків, але мене вони пропустили. Тамуючи серце, яке вискакувало з грудей, я зайшов усередину.

То була напівтемна дерев'яна будівля, в якій зберігали старі інструменти й садові горщики. На порозі я на мить зупинився, вражений картиною, яка постала переді мною.

На долівці на колінах стояв Жиро. В руках у нього був кишеньковий ліхтарик, яким детектив освітлював кожен дюйм земляної підлоги. Коли я зайшов, він сердито підвів голову, але впізнавши мене, навіть трохи усміхнувся поблажливо.

— *Ah, c'est l'Anglais!*¹ Заходьте. Побачимо, що ви зможете тут знайти.

Мене зачепив його зверхній тон, і я, труснувши головою, переступив поріг.

— Він отам, — сказав Жиро і спрямував промінь свого ліхтарика в куток сараю.

Я підійшов туди.

Мертвий чоловік лежав на спині. Він був середнього зросту, смаглявий, років п'ятдесяти. Одягнений у гарний темно-синій костюм, пошитий, мабуть, на замовлення і колись дорогий, але тепер добряче поношений. Обличчя було перекошене гримасою болю, а в грудях зліва, якраз навпроти серця, стирчало чорне руків'я кинджала. Я впізнав його. Це був той самий кинджал, який іще вчора вранці лежав у скляному глекові!

— Я чекаю на лікаря, він має от-от прийти, — пояснив Жиро. — Утім, лікар тут не дуже-то й потрібен. І так видно, від чого помер чоловік. Його закололи в серце, смерть настала миттєво.

— Коли? Вночі?

Детектив похитав головою.

— Навряд чи. Лікар скаже нам точніше, але я думаю, що цей чоловік помер понад дванадцять годин тому. Коли, ви кажете, востаннє бачили кинджал?

— Учора близько десятої ранку.

¹ А, цей англієць! (*фр.*)

— Тоді, гадаю, вбивство сталося незадовго після того.

— Але ж тут, біля сараю, весь час ходять люди!

Жиро зневажливо засміявся.

— Дивовижна проникливість! Хто вам сказав, що його вбили тут?

— Ну... — у мене спалахнули щоки. — Я так припустив.

— Оце детектив із вас! Подивіться на нього. Хіба людина, яку закололи в серце, ось так падає — ноги разом, руки по швах? Ні. Невже людина лежатиме на спині й навіть руки не підніме, коли над нею занесуть ножа? Абсурд. Але подивіться: ось тут... і тут... — Жиро посвітив ліхтариком на долівку, і я побачив нерівні борозни. — Його притягли сюди, коли він уже був мертвий. Тіло трохи тягли, а трохи несли двоє людей. Надворі, на твердій землі слідів не видно, убивці їх розрівняли. Але серед них була жінка, мій юний друже.

— Жінка?

— Так.

— Звідки ви знаєте, якщо сліди розрівняли?

— Тому що відбитки жіночих туфель можна розпізнати, навіть якщо їх намагалися знищити. А ще я знайшов оце, — нахилившись, він зняв щось із руків'я кинджала і підняв, щоб показати мені. То була довга жіноча волосина, така сама, як та, що її Пуаро знайшов у Рено в кабінеті.

З іронічною посмішкою паризький детектив знову обмотав волосину навколо руків'я.

— Залишимо тут усе, як було — це потішить слідчого суддю, — мовив Жиро. — Ну як, бачите тут щось іще?

Я знехотя похитав головою.

— Подивіться на його руки.

Я подивився. Нігті були обламані й білі, шкіра на кінчиках пальців лущилася. Утім, я не міг похвалитися, що це мені про щось говорило, тому запитально глянув на співрозмовника.

— Це не руки джентльмена, — сказав він у відповідь на мій погляд. — А от одяг дорогий, як у багатія. Дивно, правда?

— Дуже дивно, — погодився я.

— І ніде на одязі немає ярликів. Який висновок ми можемо з цього зробити? Цей чоловік хотів видати себе за когось іншого. Він маскувався. Чому? Чогось боявся? Намагався втекти? Ми не знаємо, але дещо нам відомо: він так само сильно хотів приховати власну особу, як ми — її виявити.

Жиро знову подивився на тіло.

— Як і того разу, на руків'ї кинджала немає відбитків пальців. Убивця знову був у рукавичках.

— То ви вважаєте, що вбивала та сама людина? — запитав я.

Детектив холодно озвався:

— Неважливо, що я думаю. Побачимо. Маршо!

У дверях став *sergent de ville*.

— Так, мсьє?

— Чому мадам Рено досі не прийшла? Я послав по неї чверть години тому.

— Вона саме йде сюди, мсьє, і з нею її син.

— Добре. Але запрошуйте їх по одному.

Маршо віддав честь і зник. За мить він знову зазирнув:

— Прийшла мадам.

Жиро ступив крок до неї і церемонно вклонився.

— Сюди, мадам. — Він провів її в сарай, а тоді різко відступив, — ось цей чоловік. Ви його знаєте?

Детектив із Парижа вп'явся очима в обличчя місіс Рено, намагаючись прочитати за його найменшим по-рухом, що вона відчуває і про що думає.

Але жінка залишалася спокійною — надто спокійною, як на мене. Вона мало не байдуже глянула вниз на тіло, і на її лиці не можна було прочитати ані впізнавання, ані хвилювання.

— Ні, — сказала вона. — Ніколи в житті його не бачила.

— Ви впевнені?

— Цілковито.

— І не впізнаєте в ньому одного з ваших кривдників у трагічну ніч смерті мсьє Рено?

— Ні. — Жінка повагалася, ніби їй на думку спала несподівана ідея. — Ні, не думаю. Звичайно, вони були з бородами — слідчий суддя вважає, що фальшивими, — але все-таки ні. — Тепер, здавалося, вона впевнилась у власній правоті. — Я переконана, що жоден із тих двох чоловіків не схожий був на цього.

— Дуже дякую, мадам. Тоді більше не забиратиму ваш час.

Місіс Рено вийшла надвір із високо піднятою головою, і сонце осяяло срібні нитки в її волоссі. Поріг переступив Джек Рено. Він теж не зміг упізнати тіло і говорив та поводився дуже спокійно.

Жиро мало не гарчав. Але я так і не зрозумів, задоволений він чи ні. Детектив покликав Маршо.

— Іще одна прийшла?

— Так, мсьє.

— Запроси її.

«Іще одна», як виявилось, — то мадам Добрей. Вона зайшла, голосно обурюючись.

— Я протестую, мсьє! Що за безумство? Для чого мені все це потрібно?

— Мадам, — грубо перебив її Жиро, — я розслідую не один злочин, а два! І наскільки мені відомо, ви могли бути причетною до обох.

— Та як ви смієте? — закричала мадам Добрей. — Як ви смієте так мене ображати? Неподобство!

— Неподобство, кажете? А це що таке? — Детектив нахилився і знову взяв волосину, а тоді тицьнув під носа мадам. — Дозвольте, я роздивлюся, чи з вашої голови впала ця волосина?

Жінка скрикнула і відскочила, губи її побіліли.

— Хтось підкинув її, клянуся. Я нічого не знаю про це вбивство, про жодне вбивство. І той, хто мене обмовляє, бреше! Ах, *mon Dieu*, що мені робити?

— Заспокойтеся, мадам, — холодно проказав Жиро. — Вас поки що ніхто не звинувачує. Але тепер відповідайте мені без зайвих викрутасів.

— Запитуйте про все, що вас цікавить, мсьє.

— Подивіться на мертвого. Ви колись його бачили?

Жінка підійшла ближче. Обличчя її вже трохи порожевіло, і вона з деяким інтересом подивилася на тіло. Але потім похитала головою.

— Не знаю його.

Відповідь прозвучала так природно, що сумніватися в її правдивості не доводилося. Детектив кивнув, даючи знак, що мадам Добрей може йти.

— Відпускаєте її? — тихо спитав я. — Це ж неправильно. Я певен, що та чорна волосина — з її голови!

— Я не потребую нічиїх підказок, — сухо відказав Жиро. — За нею наглядають. Не хочу поки що її арештовувати.

Він зітхнув і подивився на тіло.

— Це іспанець, як гадаєте? — раптом запитав детектив.

Я придивився до обличчя покійника.

— Ні, — сказав нарешті. — Я майже певен, що це типовий француз.

Жиро розчаровано гмикнув.

— Я теж так думаю.

Він іще трохи постояв над тілом, а тоді махнув рукою, щоб я виходив геть, гепнувся на коліна і знову почав досліджувати підлогу. Дивовижний чоловік. Від його очей

ніщо не могло сховатися. Дюйм за дюймом він оглядав долівку, перевертав відра, роздивлявся старі сапи. Потім помітив лахміття біля дверей, але це виявилися тільки старі сорочка і штани, тому Жиро пожбурих їх геть. Далі його зацікавили рукавиці, але врешті-решт і над ними він похитав головою та відклав. Тоді повернувся до відер і садових горщиків, методично один за одним їх перевертаючи. Зрештою чоловік звівся на ноги й задумався. Здається, детектив дуже спантеличився і геть забув про мене, хоча я й досі тихо стояв у сараї.

Але за мить надворі почулося тупотіння, і у двері увірвався наш старий друг слідчий суддя, а за ним — секретар і комісар мсьє Бекс. Останнім зайшов лікар.

— Неймовірно, мсьє Жиро! — вигукнув мсьє Оте, — ще один злочин! Невже ми досі не дійшли до розгадки в цій справі? Тут якась глибока таємниця. Але хто став жертвою цього разу?

— Цього нам ніхто не може сказати, мсьє. Його не впізнали.

— А де тіло? — запитав лікар.

Жиро відійшов на півкроку.

— Там, у кутку. Його, як бачите, закололи в серце. Кинджалом, якого вкрали вчора вранці. Думаю, вбивство сталося одразу після крадіжки — але точніше визначити вже маєте ви. Можете спокійно виймати кинджал, на ньому немає відбитків пальців.

Лікар став на коліна перед покійником, а детектив повернувся до слідчого судді.

— Невеличка проблемка, правда? Але я її вирішу.

— То ви кажете, його ніхто не може впізнати? — пробурмотів мсьє Оте. — Можливо, це один із убивць? Вони могли посваритися...

Жиро похитав головою.

— Цей чоловік — француз, я певен, і, значить...

Аж тут у розмову втрутився лікар, який спантеличено дивився на тіло.

— Ви кажете, його вбили вчора вранці?

— Я пов'язую це з викраденням кинджала, — пояснив детектив. — Звичайно, вбивство могло статися й пізніше, вдень.

— Пізніше? Дурниці! Цей чоловік мертвий щонайменше сорок вісім годин, а то й довше.

Ми всі вражено презирнулися.

РОЗДІЛ П'ЯТНАДЦЯТИЙ

Світлина

Слова лікаря мов громом прибили нас усіх. Перед нами лежав чоловік, убитий кинджалом, якого, як ми знали, вкрали тільки двадцять чотири години тому, а доктор Дюран стверджував, що з моменту вбивства минуло не менше ніж сорок вісім годин! Усе це було дуже дивно.

Ми ще сповна не оговталися після лікарської заяви, як мені принесли телеграму. Її з готелю надіслали на

віллу. Я розірвав конверт. Послання виявилось від Пуаро, він повідомляв, що приїде в Мерлінвіль потягом о 12:28.

Я подивився на годинника: часу було якраз досить, щоб спокійно дійти до станції й зустріти там мого друга. Я відчував: треба негайно розповісти йому про всі деталі нового повороту нашої справи.

Очевидно, подумав я, Пуаро легко знайшов те, що шукав у Парижі, бо повернувся швидко. Мені було цікаво, як він відреагує на новини, які я йому повідаю.

Потяг запізнювався, і я безцільно тинявся сюди-туди платформою, коли раптом мені спало на думку: а чи не спитати мені, хто у фатальну ніч виїхав потягом із Мерлінвіля?

Я підійшов до начальника станції, інтелігентного чоловіка, і легко завів із ним розмову про тодішні події. Він гаряче звинуватив поліцію в тому, що вбивці так легко уникають справедливої кари. Я натякнув, що вони могли виїхати з міста опівнічним потягом, але начальник станції відкинув таку можливість. Він би точно помітив двох іноземців. На той потяг сідало не більше двадцяти людей, тож іноземці не загубилися б у натовпі.

Не знаю, звідки в моїй голові взялася така ідея — можливо, я пригадав тривожні слова мадемуазель Добрей — але раптом із мого язика зірвалося:

— А мсьє Рено-молодший — він часом не сідав на той потяг?

— Та ні, мсьє. Приїхати й за півгодини поїхати — це ж геть невесело, правда?

Я витріщився на начальника станції, не розуміючи значення його слів. Аж тут до мене дійшло:

— Ви хочете сказати, — моє серце забилося сильніше, — що мсьє Джек Рено тієї ночі приїхав у Мерлінвіль?

— Саме так, мсьє. Останнім потягом, що прибуває з протилежного боку, о 23:40.

У мене запаморочилося в голові. Так от чому Марта тривожилася! Джек Рено був у Мерлінвілі в ніч трагедії. Але чому він нікому про це не сказав? Чому збрехав усім, що був у Шербурі? Пригадуючи хлоп'ячу щирість цього юнака, я не міг повірити, що він пов'язаний з убивством. Тоді чому ж він промовчав про таку важливу обставину? Одне я знав напевне: Марті було все відомо. Ось джерело її тривоги, ось чому вона бігла за Пуаро, щоб спитати, кого підозрюють.

Під'їхав потяг і перервав мої роздуми. Наступної хвилини я вже вітав Пуаро. Мій маленький друг аж світився. Він підстрибував від радості й, забувши про мою англійську стриманість, обняв мене просто на платформі.

— *Mon cher ami*, я знайшов те, що шукав — і знайшов дивовижне!

— Справді? Радий це чути. До речі, а ви знаєте тутешні останні новини?

— Звідки мені їх знати? Розслідування, мабуть, рухається? Бравий Жиро вже когось арештував? А може,

й не одного? О, та я його залюбки пошию в дурні! Але куди ви мене ведете, друже? Хіба ми не повертаємося в готель? Мені необхідно привести до ладу свої вуса: від спеки в потязі вони зовсім обвисли. Та й костюм заплився, напевно. І краватку треба перев'язати!

Я вирішив урвати його ремствування.

— Дорогий мій Пуаро, забудьте про всі ці дрібниці. Нам негайно треба вертатися на віллу. *Сталося ще одне вбивство!*

Зі мною не раз бувало: я розповідав важливі, як думав, новини друзів, а його реакція неймовірно мене розчаровувала. Він ті новини або вже знав, або вважав несуттєвими для справи — і його здогади найчастіше потім підтверджувалися. Але цього разу мої слова справили на Пуаро колосальне враження. Я ще не бачив його таким приголомшеним. Щелепа в нього відвисла, піднесений настрій миттю вивітрився. Бельгієць зупинився й витріщився на мене.

— Що ви сказали? Ще одне вбивство? О, тоді я все зрозумів неправильно. Я помилився. Жиро може потішатися наді мною, скільки захоче — має на те всі підстави!

— Ви такого не очікували?

— Я? Ніколи в житті. Це руйнує мою теорію, руйнує все — о ні! — Він став посеред платформи і вдарив себе у груди. — Не може бути, щоб я помилявся! Факти, якщо їх методично розглянути й розташувати у правиль-

ному порядку, вказують лише на одне пояснення. Я повинен мати рацію! Я таки маю рацію!

— Але тоді...

Пуаро не дав мені більше нічого сказати.

— Зачекайте, друже. Я повинен мати рацію, тому це нове вбивство не могло статися, хіба що... хіба що... Зачекайте, благаю. Мовчіть.

Він хвилину чи дві постояв, не кажучи ні слова, а тоді спокійно закрокував уперед. Зазвучав його спокійний упевнений голос:

— Жертва — чоловік середнього віку. Його тіло знайшли у замкнутому сараї неподалік від місця вбивства. Він був мертвий щонайменше сорок вісім годин. Найімовірніше, його закололи, як закололи мсьє Рено, але не обов'язково у спину.

Тепер настала моя черга дивуватися — і я таки здивувався, бо ні, я був вражений! Ніколи ще на моїй пам'яті друг не вгадував подій так точно. Але вже за мить у моє серце закрався сумнів.

— Пуаро, — вигукнув я, — та ви мене розіграєте! Ви вже знаєте всі новини!

Він звів на мене чесні очі, в яких світилася сама невинність.

— Невже ви вважаєте, що я вас обманув би? Запевняю, я нічогісінько не знав! Хіба ви не помітили, яке враження на мене справила ваша новина?

— Але як, на Бога, ви про все дізналися?

— О, то я не помилився? Бачте, я таки маю рацію. Маленькі сірі клітинки, друже, маленькі сірі клітинки! Вони все мені розповіли. Друга смерть мала статися так і тільки так. А тепер розкажіть мені всі деталі. Якщо ось тут ми повернемо ліворуч, то через поле для гольфу зможемо дійти до вілли навпростець.

Поки ми йшли дорогою, на яку вказав Пуаро, я переповів усе, що знав. Детектив слухав дуже уважно.

— То ви кажете, що кинджал стирчав у рані? Дуже цікаво. Ви певні, що це був той самий кинджал?

— Абсолютно. Ось чому вся ця історія така дивна.

— Нічого дивного. У них могло бути два кинджали. Я здивовано підняв брови.

— Але ж імовірність дуже мала? Це був би майже неможливий збіг.

— Гастінгсе, ви, як завжди, говорите, не подумавши. У деяких випадках ніхто не став би використовувати два однакові кинджали. Але тут усе навпаки. Цю конкретну зброю зробили на замовлення Джека Рено як сувенір із війни. І якщо подумати, стане зрозуміло: навряд чи він мав тільки один кинджал — для себе він теж, напевно, замовив такий самий.

— Але ніхто нічого про це не казав, — заперечив я. Пуаро заговорив учительським тоном.

— Мій дорогий друже, розслідуючи справу, не можна брати до уваги тільки те, про що «кажуть». У людей може не бути причин згадати про важливі речі. А ще в них може бути багато причин *не* згадувати про

важливі речі. Обирайте, який мотив вам більше до вподоби.

Я мовчав, вражений. За кілька хвилин ми дісталися до сумнозвісного сараю. Там ми застали всіх своїх знайомих, і після необхідної церемонії привітання Пуаро почав оглядати місце злочину.

Я вже бачив, як працює Жиро, і тепер мені було цікаво, що робитиме мій бельгійський друг. Він оглянув сарай лише побіжно. Дві речі, які його по-справжньому зацікавили, були зношена сорочка і штани, покинуті біля дверей. Паризький детектив на це тільки зверхньо посміхнувся, а Пуаро, помітивши його реакцію, поклав одяг назад на долівку.

— Старе садівникове майно? — запитав він.

— Саме так, — відказав Жиро.

Пуаро став на коліна біля тіла. Його пальці працювали швидко, але методично. Дослідив тканину, з якої був пошитий одяг, і задоволено відзначив, що ярликів немає. Особливо уважно чоловічок оглянув черевики, а також поламані та брудні нігті. Коротко спитав у Жиро:

— Ви це помітили?

— Так, помітив, — незворушно відповів той.

Раптом Пуаро розігнувся.

— Докторе Дюран!

— Слухаю вас, — лікар виступив наперед.

— На губах піна. Ви бачили?

— Мушу визнати, я її не помітив.

— Але тепер бачите?

— О так, дуже добре.

Тоді мій друг знову звернувся до Жиро:

— Ви ж помітили піну, правда?

Детектив із Парижа не відповів. Пуаро продовжив оглядати тіло. Кинджал дістали з рани й поклали в скляний глек, який поставили поряд. Чоловічок дуже уважно роздивився зброю, а потім рану. Коли підвів очі, вони сяяли зеленим вогнем, який я так добре знав.

— Дивна рана, еге ж? Не кровила. На одязі немає плям. Лезо кинджала тільки трохи забарвилось в червоний. Що скажете на це, *monsieur le docteur*?¹

— Скажу, що це ненормально.

— Абсолютно нормально, насправді. Пояснити все дуже просто: кинджал чоловікові встромили в груди уже *після того, як він помер*. — Серед шурхоту здивованих голосів, які залунали в сараї, Пуаро повернувся до Жиро і додав: — Мсьє Жиро підтвердить, правда ж, мсьє?

Хай би що насправді думав Жиро, він незворушно прийняв версію мого маленького друга. Спокійно і майже смиренно відказав:

— Звісно, підтверджую.

Усі зацікавлено і здивовано заговорили знову.

— Але для чого, — вигукнув мсьє Оте, — заколювати людину, яка вже мертва? Варварство! Нечуване варварство! Невже хтось так ненавидів цього бідолаху?

¹ Пане лікарю (*фр.*).

— Ні, — заперечив Пуаро, — це було зроблено з холодним серцем, щоб справити враження.

— Яке враження?

— Враження, яке, власне, і справила ця ситуація, — поважно прорік бельгієць.

Мсьє Бекс трохи подумав.

— То як же насправді вбили цього чоловіка?

— Його не вбивали. Він помер. Якщо не помиляюся, від епілептичного нападу!

Знову всі здивовано заговорили. Доктор Дюран став на коліна біля тіла й ретельно його оглянув. А потім підвівся і сказав:

— Мсьє Пуаро, я схиляюся до думки, що ваше припущення правильне. А мене від самого початку збив із пантелику кинджал, який стирчав у нього з грудей, тому я не помітив інших ознак.

Пуаро в одну мить перетворився на героя. Слідчий суддя розсипався в похвалах, мій скромний друг спокійно їх прийняв, а тоді повідомив, що мусить іти, бо ні він, ні я досі не обідали, та й йому не завадило б привести себе до ладу після поїздки. Ми вже розвернулися було до дверей, аж тут підійшов Жиро.

— Одне питання, мсьє Пуаро, — запитав він одночасно улесливо й насмішкувато. — Ми знайшли ось це, накручене на руків'ї кинджала — жіночу волосину!

— О, — сказав Пуаро, — волосину? І чия ж вона, насмілюся спитати?

— Мені теж цікаво, чия, — відповів паризький детектив і з поклоном пішов геть.

— Він дуже намагався привернути мою увагу, наш добрий друг Жиро, — задумливо сказав Пуаро дорогою до готелю. — Цікаво, в якому неправильному напрямку він хоче мене скерувати? Жіноча волосина, гм!

Ми добре пообідали, але я бачив, що чоловічок думками був десь далеко. Тож коли ми піднялись у вітальню, я попросив його розповісти мені про свою таємничу поїздку в Париж.

— Охоче розкажу, друже. Я їздив туди, щоб знайти ось це!

І він витяг із кишень складену вирізку з газети. Це була репродукція світлини, на якій було зображено жінку. Він подав її мені, а я, кинувши погляд на знімок, аж скрикнув від здивування.

— Упізнаєте, друже? — усміхнувся Пуаро.

Я кивнув. Світлина була стара, і волосся жінки було зачесане по-іншому, але не впізнати її було неможливо.

— Мадам Добрей! — вигукнув я.

Детектив похитав головою.

— Не зовсім, друже. Тоді вона називала себе по-іншому. Це світлина сумнозвісної мадам Берольді!

Мадам Берольді! У моїй голові блискавкою майнув спогад. Тоді відбувся суд за звинуваченням в убивстві, який сколихнув весь світ.

Справа Берольді.

РОЗДІЛ ШІСТНАДЦЯТИЙ

Справа Берольді

Якихось двадцять років тому в Париж приїхав мсьє Арнольд Берольді, уродженець Ліона. З собою у столицю він привіз красуню-дружину й донечку, тоді ще зовсім малю. Мсьє Берольді був молодшим партнером фірми, яка торгувала вином. Це був кругленький чоловік середнього віку, який любив життя, свою молоду дружину і нічим не вирізнявся серед інших чоловіків-середняків. Фірма, де працював мсьє Берольді, була маленька, і хоча справи йшли дуже добре, великих прибутків молодший партнер не отримував. Подружжя Берольді винайняло маленьку квартиру і для початку зажило досить скромно.

Та якщо мсьє Берольді був нічим не примітний, то його дружина виявилася натурою показною й романтичною. Молода красуня мадам Берольді мала природний шарм і приємні манери, тож у тому кварталі, де оселилося подружжя, скоро її вже всі знали. Тим паче, що одразу поповзли чутки: з її походженням пов'язана якась таємниця. Одні казали, що вона — позашлюбна дочка якогось російського князя. Інші — що австрійського герцога, і не позашлюбна, а народжена від мезальянсу двох закоханих. Але всі сходилися на тому, що Жанна Берольді має в минулому якусь темну таємницю. Коли жінку про це запитували, вона не заперечувала, навпаки: давала зрозуміти, що хоча її уста «зв'язані» й фактів вона називати

не може, всі чутки мають певні підстави. Близьким друзям вона розкривалася охочіше, говорила про політичні інтриги, секретні документи, приховані небезпеки, що на неї чигали. Згадувала про таємно продані королівські коштовності, які вона мусила передавати з одних рук в інші.

Із подружжям Берольді часто спілкувався молодий адвокат Жорж Конно. Скоро стало очевидно, що чарівна Жанна полонила його серце. Мадам Берольді відкрито з ним фліртувала, але ніколи не забувала висловлювати відданість своєму чоловікові. Утім, уважні очі й гострі вуха стверджували, що молодий Конно став її коханцем — і що він у неї був не один!

Коли Берольді прожили в Парижі три місяці, поряд із ними з'явився ще один персонаж: містер Гірем Трепп зі Сполучених Штатів, чоловік надзвичайно багатий. Познайомившись із чарівною й таємничою мадам Берольді, він негайно став жертвою її чарів. Американець відкрито захоплювався жінкою, хоч ніколи не дозволяв собі виходити за рамки пристойності.

Приблизно в цей самий час мадам Берольді почала відвертіше говорити з близькими друзями про свого чоловіка. Вона сильно за нього тривожилася: здається, він встряг у якісь політичні інтриги, узяв на зберігання важливі папери, які містили «секрет», що стосувався однієї європейської країни. Папери віддали йому, щоб заховати від недоброзичливих переслідувачів, але мадам Берольді тривожилася, впізнавши в них деяких членів паризького Революційного товариства.

28 листопада сталася трагедія. Жінка, яка щодня приходила прибирати квартиру подружжя Берольді, на свій подив виявила, що вхідні двері розчехнуті. Всередині чулися слабкі стогони, тож вона поспішила у спальню й побачила там страшну картину: мадам Берольді лежала на підлозі, зв'язана по руках і ногах, і стогнала, намагаючись викинути з рота кляп. На ліжку в калюжі крові лежав мсьє Берольді, а в його серці стирчав ніж.

Історія мадам була проста і страшна: серед ночі її розбудили двоє чоловіків у масках, зв'язали її і закрили рот кляпом, а від мсьє Берольді вимагали видати їм «секрет».

Але торгівець вином навідріз відмовився видавати його, і сердиті чоловіки закололи його ножом у серце. Ключем, якого витягли з кишені покійника, вони відімкнули сейф і забрали звідти купу паперів. Обидва зловмисники мали пишні бороди й маски на обличчях, але мадам Берольді стверджувала, що це були росіяни.

Подія стала справжньою сенсацією. У газетах з'явилися заголовки: «Звірство нігілістів», «Революціонери в Парижі», «Російська загадка». Минав час, та бородатих чоловіків знайти не могли. А потім, коли інтерес до цієї справи почав спадати, усіх сколихнула новина: мадам Берольді арештували за звинуваченням у вбивстві власного чоловіка.

Суд надзвичайно зацікавив публіку. Молодість і краса обвинуваченої, її таємниче походження сприяли тому, що справа перетворилася на *cause célèbre*. Спостерігачі

розділилися на два табори: хтось засуджував мадам, а хтось виправдовував. Утім, на її прихильників чекало розчарування: усі чутки про її благородне походження, блакитну кров і таємниче минуле виявилися просто вигадками.

Було доведено, що батьки Жанни Берольді були добropорядними торговцями фруктами, жили на околиці Ліона і виявилися звичайнісінькими людьми. Російський князь, двірські інтриги, політичні змови — усе це спритна красуня просто вигадала. Міфи, які окутували її персону, вона придумала сама; до того ж було доведено, що мадам отримала чималу суму за «королівські коштовності», які виявилися звичайною підробкою. Усе її життя, власне, було підробкою. Мотивом для вбивства став містер Гірем Трепп. Хоч як він викручувався, але зрештою на перехресному допиті мусив визнати, що закохався у мадам Берольді, і якби вона не була заміжня, просив би її стати своєю дружиною. Той факт, що стосунки залишалися суто платонічними, зміцнили підозри щодо обвинуваченої. Вона не змогла стати коханкою джентльмена, який проявив неабияке благородство, а тому придумала жахливий план убивства власного старого й невидатного чоловіка, щоб вийти заміж за багатого американця.

Утім, мадам Берольді холоднокровно відкидала всі звинувачення. Вона раз по раз повторювала ту саму історію. Продовжувала називати себе спадкоємицею зна-

тних осіб і стверджувала, що її в родину продавця фруктів просто підкинули ще малою. І хоча її твердження звучали абсурдно, багато хто в них вірив.

Та обвинувачі в суді були неблаганні: росіян у масках визнали вигадкою, а вбивцями назвали мадам Берольді та її коханця Жоржа Конно. Останнього збирались арештувати, але він передбачливо зник. Було доведено, що мотузки на руках мадам були зав'язані так слабо, що та могла легко звільнитися.

І коли судовий процес уже добігав кінця, прокурор отримав листа від Жоржа Конно, який, не виказуючи власного місця перебування, повністю зізнався у вчиненому злочині. Він справді погодився на план мадам Берольді, бо повірив, що чоловік до неї погано ставиться. До того ж його засліпило кохання до жінки — як він думав, взаємне — і молодий адвокат скоїв злочин, щоб звільнити її від пут невдалого шлюбу. Тепер же він уперше почув про Гірема Треппа і зрозумів, що кохана його просто використала. Злочин вона скоїла не для нього, а щоб одружитися з багатим американцем! Руками Конно вона втілила свій підступний задум, і тепер, сповнений ревнощів, він видав свою колишню пасію, стверджуючи, що діяв під впливом її спонук.

А тоді мадам Берольді довела те, що всі вже знали: власну надзвичайну силу та витримку. Не вагаючись, вона заявила, що всі попередні виправдання були вигадані, що «росіяни в масках» — її хитромудра фантазія.

Справжнім убивцею був Жорж Конно. Засліплений пристрастю, він скоїв убивство й поклявся: якщо вона не мовчатиме, то він жахливо помститься. Жінка злякалася погрози й вигадала історію, бо вважала, що коли розкаже правду, її звинуватять у вбивстві. Тепер же вона вперто стверджувала, що ніяк не причетна до злочину, і що Конно хотів звалити все на неї, коли написав прокуророві листа. Вона клялася, що зовсім не планувала вбивства, що ніколи не забуде, як прокинулася серед ночі й побачила над собою колишнього коханця з закривавленим ножом.

Ясно як Божий день, що це була на ходу придумана вигадка. Але жінка, чиїм історіям про королівське походження всі так охоче вірили, уміла переконувати. Її звернення до суддів можна вважати шедевром ораторського мистецтва. Зі сльозами на ясных очах вона говорила про доньку, про свою жіночу гідність — про бажання зберегти репутацію незаплямованою заради майбутнього своєї дитини. Мадам визнала, що Жорж Конно був її коханцем, і перед Богом вона готова визнати цей гріх — але більше на її совісті нічого немає! Вона розуміє, що даремно не викрила злочинця перед судом, але (надламаним голосом) зізналася, що так вчинила б кожна жінка. Вона-бо його кохала! Невже у неї піднялася б рука послати Жоржа просто на гільйотину? О, вона мала багато провин, але не ту, в якій її звинуватили тут, у суді.

Диво дивне, але красномовність і сила особистості перемогли. Її промова справила на всіх неймовірне враження, і жінку виправдали.

А от на слід Жоржа Конно поліція напасти так і не змогла, попри всі спроби.

Відтоді про мадам Берольді більше ніхто не чув. Вона забрала дитину й виїхала з Парижа, щоб розпочати нове життя.

РОЗДІЛ СІМНАДЦЯТИЙ

Ми розслідуємо далі

Щойно я переповів справу Берольді в усіх подробицях. Звичайно, не всі деталі справи, що я їх тут описав, пригадалися мені одразу. Проте головні моменти я згадав без особливих труднощів. Свого часу ця справа викликала значний інтерес, навіть в англійських газетах про неї чимало писали, тож найважливіше легко зринуло в моїй пам'яті.

На якусь мить мені, захопленому, здалося, що ця справа здатна прояснити нашу нинішню ситуацію. Визнаю, я надто імпульсивний, і Пуаро марно підсміюється з моєї звички робити поспішні висновки, але цього разу я мав виправдання. Стара історія, що її знайшов Пуаро, так гарно підтверджувала його здогади.

— Пуаро, — сказав я, — вітаю вас. Тепер я все розумію.

— О, в такому разі я вітаю *вас*, друже. Бо зазвичай із розумінням у вас тугувато, чи не так?

Я трохи образився.

— Ну, годі вже напускати туману, Пуаро. Ви так довго говорили з усіма незрозумілими натяками й звертали увагу на несуттєві деталі, що ніхто не міг зрозуміти, до чого ви хилите.

Мій друг неквапно запалив свою малесеньку цигарку, пустив струмінь диму, а тоді глянув на мене.

— Тепер, коли вам усе ясно, *mon ami*, поясніть мені, що саме ви зрозуміли?

— Ну, що це мадам Добрей... Берольді убила містера Рено. Справи дуже схожі, тож можна про це впевнено стверджувати.

— То ви вважаєте, що мадам Берольді даремно виправдали? Що насправді вона винна в убивстві власного чоловіка?

Я витріщився на Пуаро.

— Звісно! А ви хіба так не вважаєте?

Детектив пройшовся по кімнаті, механічно поправив стільця, а тоді задумливо мовив:

— Так, вважаю. Але я не спішив би казати «звісно», друже. Технічно мадам Берольді не винна.

— Можливо, в тому злочині й не винна. А в цьому — так.

Пуаро знову сів і подивився на мене дуже замислено.

— Отже, ви вважаєте, Гастінгсе, що мадам Добрей убила мсьє Рено?

— Так.

— Чому?

Він запитав мене так несподівано й різко, що я аж спантеличено відсунувся на стільці.

— Чому? — промимрив я. — Чому? Тому що... — і замовк.

Пуаро кивнув.

— От бачите, ви одразу вперлися в стіну непевності. Для чого мадам Добрей (я називатиму її так у стосунку до нашої нинішньої справи) убивати мсьє Рено? Ми не можемо знайти анінайменшого мотиву. Вона не отримує вигоди від його смерті — не виграє від неї ані як коханка, ані як шантажистка. А без мотиву вбивця-ми не стають. У першій справі все було інакше: там на жінку чекав приз — багатий коханець, готовий зайняти місце її чоловіка.

— Гроші — не єдиний мотив для вбивства, — заперечив я.

— Це правда, — спокійно погодився мій друг. — Є ще два, і один із них — *crime passionnel*¹. А третій, дуже рідкісний мотив — убивство заради ідеї; тоді вбивця має страждати на якийсь розумовий розлад. Це про різних маньяків і релігійних фанатиків. Думаю, тут цей мотив можна відкинути.

¹ Злочин через пристрасть (*фр.*).

— А як щодо *crime passionnel*? Невже і його ви відкидаєте? Якщо мадам Добрей була коханкою Рено і помітила, що його пристрасть охолоджується, або якщо вона мала інший привід для ревнощів — хіба не могла вона заколоти його у нападі ревнощів?

Пуаро похитав головою.

— Якщо — зверніть увагу, я кажу «якщо» — мадам Добрей була коханкою Рено, він просто не мав часу від неї стомитися. І взагалі, думаю, ви неправильно зрозуміли її характер. Це жінка, яка може симулювати глибокий емоційний стрес. Видатна акторка. Але якщо придивитися ближче, життя спростовує враження про неї як про істеричку. Ця жінка завжди холоднокровно прораховувала власні мотиви та вчинки. Не заради молодого коханця вона пішла на вбивство чоловіка. Її ціллю був багатий американець, у якого сама навряд чи була закохана. Якщо вона і скоювала злочин, то тільки такий, щоб отримати конкретну вигоду. А тут вигоди не було. До того ж що ви скажете про викопану могилу? Це чоловіча робота.

— Вона могла бути співучасницею, — мені не хотілося відступатися.

— І на це я заперечу, друже. Ви говорили про подібність двох справ. У чому вона полягає?

Я вражено подивився на Пуаро.

— Але ж ви самі вказали на схожість! Історія з чоловіками в масках, «секрет», документи!

Бельгієць ледве помітно всміхнувся.

— Не гнівайтесь, благаю. Я не зрікаюся власних слів. Ці дві справи, поза сумнівом, пов'язані тим, що мають схожі історії. Але подумайте, як цікаво: цього разу про чоловіків у масках розкажує не мадам Добрей (якби було так, усе виявилось б шите білими нитками), а мадам Рено. Невже вони стали співницями?

— Я в це не можу повірити, — відказав я. — Якщо місіс Рено заодно з мадам Добрей, то ця перша — найвидатніша акторка всіх часів!

— Ох-ох-ох! — нетерпляче перебив мене Пуаро, — знову ви керуєтеся почуттями, а не логікою! Якщо злочинниці треба бути акторкою, можете думати, що вона нею і є. Але хіба не можна без цього обійтися? Я не вважаю, що мадам Рено була співницею мадам Добрей, із кількох причин. Деякі я вже вам назвав. Інші очевидні. А якщо ми відкинемо можливість спілки, то наблизимося до правди, дуже несподіваної та цікавої.

— Пуаро, — вигукнув я, — що ще вам відомо?

— *Mon ami*, подумайте логічно. У вас же є всі факти. Пробудіть усі свої сірі клітинки. Думайте не як Жиро, а як Пуаро!

— Невже у вас є теорія, в якій ви впевнені?

— Друже, я довго блукав у темряві, як ідіот. Але тепер я все ясно бачу.

— І все знаєте?

— Я довідався те, про що мене в листі просив дізнатися мсьє Рено.

— І вам відомо, хто вбивця?

— Одного я знаю.

— Як це?

— Ми з вами говоримо зараз про трохи різні речі. Є не один злочин, а два. Першу таємницю я вже розв'язав, а другу, мушу визнати, — не до кінця!

— Але Пуаро, хіба ви не казали, що той чоловік, якого знайшли в сараї, помер природною смертю?

— Так, так, — нетерпляче вигукнув мій друг, — ви знову нічого не розумієте. Злочин може бути без убивці, але у двох злочинах має бути два тіла.

Це твердження було таким туманним, що я аж здивився до чоловічка з тривогою. Утім, він мав цілковито нормальний вигляд. Раптом Пуаро зірвався на ноги і підбіг до вікна.

— А ось і він!

— Хто? — запитав я.

— Мсьє Джек Рено. Я послав записку на віллу, просив його зайти.

Тут я дещо пригадав і запитав детектива, чи знає він, що Джек Рено був у Мерлінвілі в ніч убивства. Хотів підловити свого маленького друга, але він, як завжди, виявився на висоті: теж питав про молодика в працівників станції.

— І ми не одні про нього знаємо, Гастінгсе. Наш чудовий Жиро, напевно, теж уже про все розпитав.

— Ви ж не думаєте... — почав було я і зупинився. — Ні, це було б надто жахливо.

Пуаро запитально глянув на мене, але я більше нічого не сказав. Мені щойно спало на думку, що в цій справі прямо чи непрямо фігурувало семеро жінок: місіс Рено, мадам Добрей та її донька, таємнича незнайомка і троє служниць, а от чоловіків, крім старого Огюста, якого брати до уваги не доводиться, не було — крім одного: Джека Рено. *А могили мав викопати чоловік.*

Розвинути думку мені забракло часу, бо Рено-молодший зайшов до нас у номер.

Мій друг по-діловому привітався з юнаком.

— Прошу, мсьє, сідайте. Перепрошую, що вас потривожив, але ви, мабуть, помітили, що на віллі мені зараз працювати дуже важко. Мсьє Жиро і я часто не сходимося в поглядах, та й ставиться він до мене не надто чемно, тож я не хотів би, щоб мої здогади перетворилися на його здобутки.

— Розумію, мсьє Пуаро, — запевнив відвідувач. — Той Жиро — неприємний грубіян, і я буду радий, якщо хтось розкриє справу швидше за нього.

— Тоді, можливо, ви мені трохи допоможете?

— Звичайно.

— Я хочу попросити вас піти на станцію, сісти на потяг і проїхати одну зупинку, до Аббалака. Запитайте там у працівників, чи двоє іноземців не залишали валізу в камері схову в ніч убивства. Аббалак — маленька станція, там іноземців точно запам'ятали б. Зможете виконати таке прохання?

— Звичайно, зможу, — юнак трохи здивувався, але прохання був готовий виконати.

— Розумієте, нам із другом необхідно поїхати у справах в інше місце, — пояснив Пуаро. — За п'ятнадцять хвилин прибуває потяг, і я просив би вас не повертатися на віллу, бо не хочу, щоб Жиро знав про ваше доручення.

— Гаразд, піду просто на станцію.

Джек Рено підвівся, але детектив зупинив його:

— Зачекайте хвилю, мсьє Рено. Мене тривожить одне маленьке питання: чому сьогодні вранці ви не сказали мсьє Оте, що були в Мерлінвілі в ніч убивства?

Той густо почервонів. Ледве опанував себе.

— Ви помиляєтесь. Я був у Шербурі, про що й повідомив слідчому судді.

Пуаро, примружившись, як зеленоокий кіт, дивився на співрозмовника.

— Тоді це єдина моя помилка — бо мені про вас сказали працівники станції. Вони стверджують, що тієї ночі ви прибули потягом о 23:40.

Джек Рено мить повагався, а потім, здається, вирішив.

— Навіть якщо так, що з того? Ви ж, сподіваюся, не збираєтеся звинувачувати мене у співучасті в убивстві батька? — він говорив дуже зверхньо, голову закинувши назад.

— Прошу вас пояснити, що привело вас сюди.

— Усе дуже просто. Я приїхав провідати свою наречену, мадемуазель Добрей. Адже я збирався в довгу по-

дорож, не знаючи, коли повернуся. Мені хотілося побачитися з нею до того, як я вирушу, щоб запевнити її у власній відданості.

— І ви зустрілися? — Пуаро не зводив із юнака очей. Зависло мовчання. За хвилину Рено відповів:

— Так.

— А що було потім?

— Я побачив, що пропустив останній потяг, і пішов у Сент-Бове, де найняв автомобіль, який відвіз мене у Шербур.

— Сент-Бове? Та ж це місто за п'ятнадцять кілометрів звідси. Іти довго, мсьє Рено.

— Мені... мені хотілося пройтися.

Пуаро кивнув, приймаючи пояснення. Джек Рено узяв капелюха і ціпок й вийшов геть. Через хвилину детектив скочив на ноги.

— Швидко, Гастінгсе! Підемо за ним.

Тримаючись на безпечній віддалі, ми пройшли за Рено вулицями Мерлінвіля. Та коли юнак повернув до станції, мій друг змінив плани.

— Усе добре. Він проковтнув наживку. Поїде в Аббалак і питатиме там про вигадану валізу, залишену вигаданими іноземцями. Так, *mon ami*, цю симпатичну історію я сам придумав.

— Ви хотіли прибрати його з дороги! — вигукнув я.

— Який проникливий здогад, Гастінгсе, — похвалив мене Пуаро. — А тепер ходімо на віллу «Женев'єва» і проведемо власне невеличке розслідування.

РОЗДІЛ ВІСІМНАДЦЯТИЙ

Жиро діє

— До речі, Пуаро, — сказав я, поки ми йшли гарячою від сонця білою дорогою, — маю вам дечим дорікнути. Розумію, що ви мали найкращі наміри, але чому пішли в готель «Маяк», не сказавши про це мені?

Друг кинув на мене уважний погляд.

— А як ви дізналися, що я там побував?

Я відчув, як шоки в мене спалахнули.

— Проходив повз і зазирнув туди, — якомога спокійніше мовив я.

На мій подив і полегшення, Пуаро не став кепкувати з мене, тільки похмуро похитав головою.

— Перепрошую, якщо я образив вас, пізніше ви зрозумієте, чому я так вчинив. Повірте, я всі сили спрямовую на розслідування цієї справи.

— Та все гаразд, — мене це пояснення цілком задовольнило. — Я знаю, що ви завжди дбаєте про мене. Але я й сам можу подбати про себе!

Чоловічок хотів щось сказати, але передумав.

Прийшовши на віллу, він одразу пішов до сараю, де знайшли друге тіло. Але всередину заходити не став, а попрямував до лавочки, на якій недавно сидів, сумуючи, я. Поміркувавши над нею хвилину чи дві, детектив відміряв кількість кроків від неї до живоплоту, що розділяв віллу «Женев'єва» і віллу «Маргарита». Потім,

киваючи, повернувся. А тоді знову підійшов до живо-плоту й руками розгорнув кущі.

— Якщо нам пощастить, — сказав він мені через плече, — мадемуазель Марта буде зараз у саду. Хоч з нею поговорити, але так, щоб не йти на віллу «Маргарита» з офіційним візитом. О, та он же вона. Мадемуазель! Мадемуазель! *Un moment, s'il vous plaît*¹.

Я підійшов до свого друга одночасно з Мартою Добрей, яка, здивована, наблизилася до кущів.

— Чи можна перекинутися з вами кількома словами, мадемуазель?

— Звісно, мсьє Пуаро.

Дівчина була явно налякана і стривожена, хоча й погодилася на розмову.

— Мадемуазель, пам'ятаєте, як ви бігли за мною того вечора, коли ми приходили до вас із слідчим суддею? Ви питали, кого підозрюють.

— І ви відповіли мені, що двох чилійців, — важко дихаючи, сказала Марта і притисла руки до грудей.

— А ви не хочете запитати мене те саме ще раз, мадемуазель?

— Про що ви?

— Про те, що якби ви знову запитали, кого підозрюють, я дав би вам іншу відповідь. Бо є новий підозрюваний, і він не чилієць.

— І хто ж? — майже безгучно мовила дівчина.

¹ Приділіть нам, будь ласка, секунду (*фр.*).

— Мсьє Джек Рено.

— Що? — розпачливо крикнула вона. — Джек? Не може бути. Хто посмів?

— Жиро.

— Жиро! — дівоче обличчя палало. — Я боюся того чоловіка. Він жорстокий. Він, він... — Марта замовкла, а тоді на її лиці з'явився дуже рішучий вираз. У ту мить я зрозумів, що вона готова боротися. Пуаро також уважно дивився на дівчину.

— Ви ж знаєте, що Джек був тут у ніч убивства? — запитав мій друг.

— Так, він мені казав, — машинально відгукнулася Марта.

— Даремно він приховав це від слідства, — вів далі детектив.

— Так, так, — нетерпляче сказала дівчина, — але часу шкодувати немає. Треба знайти когось, хто зможе його врятувати. Звичайно, Джек нікого не вбивав, але для таких, як Жиро, це нічого не значить. Той нишпорка тільки й шукає, як би зажити слави й когось арештувати, і арештує він, звичайно, Джека!

— Проти мсьє Рено свідчать факти, ви ж це розумієте? — мовив Пуаро.

Марта впевнено подивилася йому просто в очі.

— Я ж не дитина, мсьє. Я вмію мужньо дивитися фактам в обличчя. Він невинний, і ми маємо його врятувати.

Марта говорила гаряче й розпачливо, а потім замовкла, важко дихаючи.

— Мадемуазель, — сказав мій друг, уважно спостерігаючи за дівчиною. — Є щось таке, що ви приховуєте, але чим хотіли б із нами поділитися?

Вона приголомшено кивнула.

— Є дещо, але я навіть не знаю, чи ви мені повірите... Бо може здатися, що це абсурд.

— Не бійтеся, скажіть нам, мадемуазель.

— Тоді слухайте. Мсьє Жиро послав по мене, щоб я допомогла впізнати тіло того чоловіка, — Марта Добрей кивнула на сарай. — Я тоді його не впізнала. Але потім трохи подумала...

— І?

— Це все так дивно, але я майже певна. Розкажу вам. Уранці того дня, коли вбили мсьє Рено, я гуляла тут у саду й раптом почула чоловічі голоси: вони сварилися. Я розсунула руками кущі й визирнула. Один із чоловіків був мсьє Рено, а другий — якийсь волоцюга, замузаний і страшний, у старому одязі. Він щось кричав і погрожував. Мені здалося, що він вимагав грошей, але точно я так і не дізналася, бо *татап* покликала мене додому. От і все — але я впевнена, що той волоцюга і мертвий чоловік у сараї — та сама людина.

Пуаро аж скрикнув від здивування.

— Але чому ж ви раніше про це не розповіли, мадемуазель?

— Тому що його обличчя спершу здалося мені майже незнайомим. Він був по-іншому одягнений і явно належав до вищого прошарку суспільства. Скажіть мені,

мсьє Пуаро, може бути таке, що той волоцюга вбив мсьє Рено і забрав у нього одяг і гроші?

— Цікава думка, мадемуазель, — задумливо промовив детектив. — Багато що залишається незрозумілим, але думка дуже цікава. Я її обміркую.

Раптом хтось покликав Марту.

— *Матан*, — прошепотіла дівчина. — Мушу бігти. — І вона майнула до будинку.

— Ходімо, — сказав Пуаро і взяв мене під руку. Ми рушили до вілли.

— Що ви про це думаєте? — мене розбирала цікавість. — Історія справжня, чи дівчина просто хотіла відвернути підозри від свого коханого?

— Цікава історія, — відказав мій друг, — і я думаю, що вона абсолютно правдива. До того ж мадемуазель мимоволі розповіла нам іншу правду — про те, що юний Рено збрехав. Ви помітили, як він завагався, коли я спитав його, чи зустрівся він із Мартою у ніч злочину? Перш ніж відповісти «так», Рено ще подумав. Я підозрював, що він бреше. Тому мені так важливо було поговорити з мадемуазель до того, як він домовився б із нею про спільну версію подій. Три маленькі слова дали мені ту інформацію, якої я потребував. Коли я спитав, чи знає Марта про те, що Джек Рено був тут у ніч убивства, вона відповіла: «Він мені *казав*». Тепер питання, Гастінгсе: що робив тут тієї ночі Джек Рено, якщо не бачився з Мартою? З ким він тоді зустрічався?

— Пуаро, — вражено вигукнув я, — ви ж не думаете, що цей юнак міг убити власного батька?

— *Mon ami*, — відповів детектив, — ваша сентиментальність дивує мене до краю. На своєму віку я бачив матерів, які вбивали власних дітей, щоб отримати страховку! Після цього я можу думати що завгодно.

— А мотив?

— Гроші, звісно. Пам'ятаєте, Джек Рено казав, що отримає половину батькових грошей після його смерті.

— Ну а волоцюга? До чого тут він?

Пуаро стелував плечима.

— Жиро сказав би, що це спільник, який допоміг молодому Рено скоїти злочин, а відтак його прибрали з дороги.

— Ви забули про волосину, обмотану навколо руків'я кинджала. Жіночу волосину!

— А, — широко усміхаючись, сказав Пуаро, — це вишенька на тортіку версії Жиро. Він вважає, що це взагалі не жіноча волосина. Нинішня молодь зачісує волосся назад і змащує спеціальною помадою, щоб воно лежало рівно. Тож волосини справді виходять дуже довгі.

— Ви поділяєте думку Жиро?

— Ні, — хитро посміхаючись, заперечив Пуаро. — Бо я знаю, що то справді жіноча волосина, і навіть знаю чия!

— Мадам Добрей? — припустив я.

— Можливо, — таємниче прорік мій друг.

Але я не піддався на провокацію і не розсердився.

— Що ми робитимемо тепер? — запитав я, коли ми зайшли у передпокій вілли «Женев'єва».

— Я хочу обшукати речі мсьє Джека Рено. Тому прибрав його з дороги на кілька годин.

— Але Жиро, мабуть, уже проводив обшук? — запитав я із сумнівом у голосі.

— Звичайно. Він трудиться над цією справою, як бобер над загатою, і то аж надто завзято. Але Жиро не шукав тих речей, які шукаю я. Та навіть якби вони самі впали йому в руки, він не зрозумів би їхньої важливості! Починаймо.

Пуаро почав одна за одною відчиняти шухляди та шафи й акуратно і методично переглядати їхній вміст, після чого клав усе точно на місце. Робота була нудна й нецікава. Мій друг копався в сорочках, піжамах і шкарпетках. Раптом я почув за вікном тихе гарчання. Визирнув у шибку й перелякався мало не до смерті.

— Пуаро! — закричав я, — до будинку під'їхав автомобіль. У ньому сидять Жиро, Джек Рено і двоє жандармів!

— *Sacré tonnerre!* — прохрипів детектив. — Цей недоумок Жиро, невже він не міг трохи зачекати? Я не встигну правильно поскладати речі в цій шухляді. Швидше!

Він безцеремонно вивалив на підлогу речі, які лежали в шухляді, переважно краватки й носовички. Раптом із криком радості Пуаро витяг із купи маленький прямокутничок картону, мабуть, світлину. Запхав її в кишеню,

покидав усе назад у шухляду, схопив мене за руку й виволік із кімнати. Ми помчали сходами вниз. У вітальні стояв Жиро, тримаючи за руку свого арештанта.

— Добрий день, мсьє Жиро, — привітався Пуаро. — Що тут у вас?

Жиро кивнув на Джека.

— Хотів утекти, але я пильно за ним стежив і не дав цього зробити. Тепер його арештовано за підозрою в убивстві батька, мсьє Пола Рено.

Мій друг повернувся до юнака, який понуро прихилився до дверей. Обличчя його було бліде, як смерть.

— Що ви на це скажете, *jeune homme*¹?

Джек Рено подивився на нього скляними очима й відповів:

— Нічого.

РОЗДІЛ ДЕВ'ЯТНАДЦЯТИЙ

Я змушую свої сірі клітинки працювати

Я остовпів. Досі я ніяк не міг повірити в те, що Джек Рено винен, і очікував, що після запитання Пуаро він почне виправдовуватися. Але тепер, дивлячись, як молодик стоїть біля дверей, понурий і білий, почувши непряме визнання вини з його власних вуст, я більше не сумнівався.

¹ Молодий чоловіче (*фр.*).

А мій друг повернувся до Жиро.

— Які ви мали підстави арештувати Рено?

— Я повинен перед вами звітуватися?

— Просто пояснити, хоча б із міркувань чемності.

Жиро подивився на маленького бельгійця, вагаючись. Він розривався між бажанням грубо його відштовхнути і проявити власну зверхність.

— Ви, мабуть, вважаєте, що я зробив помилку, — нарешті проказав паризький детектив.

— Я не здивувався б, — солодко відповів Пуаро.

Щоки Жиро стали аж бузковими.

— *Eh bien*, заходьте. Зараз самі побачите.

Він відчинив перед нами двері в *salon*, і ми зайшли, залишивши Рено з двома жандармами в передпокої.

— А тепер, мсьє Пуаро, — надзвичайно в'їдливо промовив Жиро, поклавши капелюха на стіл, — я хотів би вам прочитати невеличку лекцію про те, як працюємо ми, сучасні детективи.

— *Bien!* — відповів, зручно всідаючись, мій друг. — А я хотів би показати вам, як уміє слухати стара гвардія. — Він відкинувся на спинку крісла й заплющив очі, а тоді на мить їх розплющив і сказав: — Не бійтеся, що я засну. Слухаю вас дуже уважно.

— Я майже одразу зрозумів, — почав детектив із Парижа, — що всі ці казочки місіс Рено про Чилі — просто замилювання очей. Двоє чоловіків таки долучилися до вбивства, але це не були таємничі іноземці! Аж ніяк.

— Охоче вам вірю, дорогий мій Жиро, — пробурмотів Пуаро, — особливо після тієї хитрої історії з цигаркою і сірником.

Його співрозмовник насупився, але заговорив знову.

— У цій історії мусив бути чоловік, адже він мав викопати могилу. Тут немає чоловіків, які отримали б вигоду від убивства, але є один, який *думав*, що матиме вигоду. Я дізнався про сварку Джека Рено з батьком, про його погрози. Так знайшовся мотив. Тепер щодо втілення. Джек Рено тієї ночі був у Мерлінвілі. Він приховавав цей факт, тим самим посиливши підозри. Потім ми знайшли другу жертву — *її закололи тим самим кинджалом*. Нам відомо, коли його викрали, капітан Гастінгс може підтвердити час. Джек Рено, який приїхав із Шербура, був єдиним, хто міг його взяти. Усі решта тутешніх мешканців були в будинку.

Пуаро перебив розповідь:

— Ви помиляєтеся. Був іще дехто, хто міг узяти кинджал.

— Маєте на увазі Стонора? Він прибув прямо під парадні двері будинку в автомобілі, який привіз його безпосередньо з Кале. О, повірте, я все врахував. Мсьє Джек Рено приїхав потягом. Від часу його прибуття до моменту, коли юнак зайшов у дім, минула ціла година. Без сумніву, він бачив, як капітан Гастінгс і його знайома вийшли з повітки, прокрався туди й узяв кинджал, заколов свою жертву в сарай...

— Жертву, яка вже була мертва!

Жиро стенив плечима.

— Можливо, він цього не помітив. Подумав, що чоловік спить абощо. Вони, напевно, мали зустрітися. У будь-якому разі він розумів, що друге вбивство заплутає слідство. Так і сталося.

— Але мсьє Жиро круг пальця не обведеш, — про бурмотів Пуаро.

— Ви збиткуєтеся з мене! Але зараз я наведу вам незаперечний доказ. Історія мадам Рено була неправдива — від початку до самого кінця. Ми думали, що вона кохає свого чоловіка, *але вона збрехала, щоб покрити його вбивцю*. Заради кого жінка готова сказати неправду? Іноді заради себе, часто заради коханого чоловіка і *завжди* заради дитини. Це останній неспростовний доказ. Тут вам немає чого заперечити.

Жиро триумфально замовк. Мій друг спокійно дивився на нього.

— Ось моя версія, — озвався паризький детектив. — Що ви про неї скажете?

— Скажу, що ви дечого не врахували.

— І чого ж?

— Джек Рено, вірогідно, був ознайомлений із плануванням поля для гольфу. І розумів, що тіло одразу знайдуть, коли почнуть копати бункер.

Жиро зареготав.

— Ідіотизм! Та він же й хотів, щоб тіло знайшли! Бо поки цього не сталося б, не змогли б констатувати смерть, а значить, він не зміг би вступити у права спадкоємця.

Я побачив, як в очах у Пуаро блиснув зелений вогонь. Він підвівся.

— Тоді нащо ховати тіло в могилі? — м'яко запитав він. — Подумайте, Жиро. Якщо молодому Рено було вигідно, щоб тіло знайшли одразу, *навіщо було взагалі копати могилу?*

Детектив із Парижа мовчав. На це запитання він не мав відповіді. Просто стенив плечима, мовляв, це неважлива деталь.

Пуаро пішов до дверей. Я рушив за ним.

— І ще одного ви не врахували, — кинув чоловічок, не озираючись.

— Чого?

— Шматка металевої труби, — сказав мій друг і вийшов геть.

Джек Рено досі стояв у передпокої, понурий, блідий. Коли ми вийшли, він кинув на нас гострий погляд. Цієї ж миті на сходах залунали квапливі кроки. Спускалася місіс Рено. Побачивши сина, який стояв поміж двома вартовими правопорядку, вона завмерла як укопана.

— Джеку, — пролепетала вона, — Джеку, що сталося?

Він спокійно підвів на неї очі.

— Вони арештували мене, мамо.

— Що?

Мадам пронизливо закричала, і перш ніж хтось устиг до неї добігти, хитнулася й упала на сходи. Ми з Пуаро

кинулися до жінки й винесли її нагору. Мій друг оглянув місіс Рено й повідомив:

— Вона сильно вдарилася головою об сходинку, гадаю, стався струс мозку. Якщо Жиро захоче її допитати, він мусить почекати. Мадам пробуде без тям найменше тиждень.

До господині кинулися Франсуаза й Деніза, і Пуаро залишив її під їхньою опікою. Ми вийшли з будинку. Бельгієць плентався з похнюпленою головою, задумливо втупившись під ноги. Деякий час я йшов поряд мовчки, але потім наважився запитати:

— Отже, ви вважаєте, що попри всі докази Джек Рено може бути невинний?

Детектив відповів не одразу.

— Не знаю, Гастінгсе. Є така ймовірність. Звичайно, Жиро помиляється — помиляється від початку до кінця. Якщо Джек Рено і винен, то тільки всупереч аргументам Жиро. А найстрашніший доказ, що свідчить про його вину, знаю тільки я.

— Що ж це за доказ?

— Якщо ви змусите працювати ваші сірі клітинки й побачите всю цю справу так само ясно, як я, то здогадаєтеся, друже.

Знов одна з тих туманних відповідей Пуаро, які я так ненавидів! Але, не давши мені заговорити, він продовжив:

— Прогуляймося до моря. Сядемо на он той горбок на пляжі й розглянемо всю справу ще раз. Ви знаєте

все, що знаю я, і до розгадки дійдете власними силами, без моєї допомоги.

Ми примостилися на траві, як і пропонував Пуаро, повернувшись до моря. Із віддаленого піщаного пляжу до нас долітали голоси людей, які весело купалися. Море було ніжно-блакитне, і мені чомусь пригадався той день, коли ми їхали в Мерлінвіль: я в піднесеному настрої, а Пуаро похмуро називав мене буревісником. Здавалося, відтоді минуло стільки часу! Хоча насправді лише три дні.

— Думайте, друже, — підбадьорив мене детектив. — Впорядкуйте ідеї. Дотримуйтеся методу й порядку. У цьому секрет успіху.

Я спробував прислухатися до його поради, перебираючи в голові всі деталі справи. І спантелично зрозумів, що єдине логічне пояснення могло бути якраз таке, яке дав Жиро — і яке заперечив мій друг. Я знову поринув у роздуми. Якщо десь і було світло, що могло прояснити справу, то воно виходило від мадам Добрей. Жиро не знав про її зв'язок зі справою Берольді. Натомість Пуаро казав, що вона має виняткове значення. Отже, шукати треба було там. Я був на правильному шляху. І раптом мене осяяло. Тремтячи від хвилювання, я почав вибудовувати власну теорію.

— У вас зародилася ідейка, я ж бачу, *mon ami*. Чудово. Це прогрес.

Нарешті я подумки розставив усі крапки над «і» й запалив люльку.

— Пуаро, — сказав я, — здається мені, що ми продемонстрували неабияку неухважність. Я кажу «ми» — хоча насправді неухважним був найбільше я. Але вам теж доведеться відповідати за вашу любов до секретів. Тому повторю — ми були надто неухважні. І про декого забули.

— Про кого ж? — запитав Пуаро, і очі його хитро заблищали.

— Про Жоржа Конно!

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТИЙ

Дивовижне припущення

Пуаро радісно мене обняв.

— *Enfin!*¹ Ви здогадалися! І все самотійно. Чудово! Продовжуйте. Ви маєте рацію. Ми справді зробили велику помилку, забувши про Жоржа Конно.

Я так тішився похвалою свого маленького друга, що продовжувати думати мені було нелегко. Але зрештою я опанував себе й заговорив знову.

— Жорж Конно зник двадцять років тому, але в нас немає підстав вважати, що він помер.

— *Aucunement*², — погодився Пуаро. — Продовжуйте.

— Значить, можемо припустити, що він живий.

¹ Нарешті! (*фр.*)

² Немає (*фр.*).

— Саме так.

— Або був живий до недавнього часу.

— *De mieux en mieux*¹!

— Припустімо, що для нього настали важкі часи, — провадив я дедалі впевненіше, — і що він став злочинцем, вигнанцем, волоцюгою, називайте як хочете. Потрапив у Мерлінвіль і знайшов тут жінку, яку не забув і досі кохав.

— Ну, ну! Ви знову скочуєтеся в сентиментальність, — застеріг детектив.

— Там, де живе ненависть, живе й кохання, — процитував (чи вигадав) я. — У будь-якому разі він знайшов її тут, під іншим іменем. Але тепер у неї інший коханець, англієць Рено. Жорж Конно, захоплений давніми спогадами, свариться з ним. І коли Рено іде до коханки, вилазить із засідки й убиває його кинджалом у спину. А тоді, вжахнувшись від власного вчинку, починає копати могилу. Пізніше, мабуть, мадам Добрей пішла шукати свого коханця, який ніяк не приходив. Зустріла Конно, страшно з ним посварилася. Він затягнув її в сарай, і там раптово помер від епілептичного нападу. Аж тут, припустімо, з'являється Джек Рено. Мадам Добрей у усьому йому зізнається і повідомляє, які жахливі наслідки скандал із минулого матиме для її доньки. Убивця його батька мертвий — тепер треба позбутися слідів трагедії. Джек погоджується, іде в дім і обговорює подію з матір'ю, переконуючи її

¹ Усе краще і краще (*фр.*).

зробити так, як каже мадам Добрей. Пригадавши історію, почуту від мадам, він пропонує матері зв'язати її й заткнути рот. От і все. Що ви про це думаєте, Пуаро? — Я випростався, задоволений власною розповіддю.

Мій друг замислено подивився на мене.

— Думаю, що вам варто писати кіносценарії, *mon ami*, — відповів він нарешті.

— То ви...

— То я думаю, що з цього вийшов би чудовий фільм, але до реального життя він має небагато стосунку.

— Я не всі деталі врахував, визнаю, але...

— Ба більше, друже, ви багато чим знехтували. От, наприклад, одяг двох чоловіків. Ви думаєте, що після того, як Конно заколов свою жертву, він зняв із неї одяг, тоді вдягнув на себе і знову встромив кинджал?

— Мені здається, це несуттєва деталь, — роздратовано заперечив я. — Він міг дістати одяг і гроші від мадам Добрей, яку зустрів напередодні й узявся їй погрожувати.

— Погрожувати? Ви справді вважаєте, що так і було?

— Звичайно. Він міг погрожувати, що розповість Рено, хто вона така, і тоді її планам про заміжжя дочки настав би кінець.

— Ви помиляєтеся, Гастінгсе. Він не міг шантажувати її, бо в неї була перевага. Не забувайте, Жоржа Конно досі шукають як убивцю. Варто було їй мовити слово — і на нього чекала б гільйотина.

Я мусив визнати, що Пуаро має рацію.

— Ну а ваша теорія, — в'їдливо зауважив я, — звичайно ж, враховує всі найдрібніші деталі.

— Моя теорія правдива, — тихо сказав детектив. — А правда мусить бути правильною. Ви припустилися фундаментальної помилки, Гастінгсе. Дозволили своїй уяві захопитись опівнічними жахами і пристрасними сценами ревнощів. Але розслідуючи злочин, завжди необхідно спиратися на здоровий глузд. Продемонструвати вам свій метод?

— Ну звичайно, продемонструйте!

Пуаро сів рівно і почав говорити, в найважливіших місцях значущо киваючи пальцем:

— Я почну з того самого, що і ви: з Жоржа Конно. Історія про росіян, що її мадам Бертольдї розказала в суді, звичайно ж, була неправдива. Якщо вона не причетна до злочину, то, безперечно, сама вигадала цю оповідку. Якщо ж вона таки була замішана у вбивстві чоловіка, то історію могла придумати або вона, або Жорж Конно.

У злочині, що його ми розслідуємо тепер, звучить схожа історія. Як я вже вам переконливо довів, мадам Добрей навряд чи могла бути його ініціаторкою. Отже, треба прийняти гіпотезу, що історія народилася в голові Жоржа Конно. Дуже добре. Значить, Жорж Конно спланував злочин, а мадам Рено стала його співницею. На неї спрямовано всю увагу, а позаду стоїть тьмяна фігура, чийого теперішнього імені ми поки що не знаємо.

А тепер розглянемо справу Рено від самого початку, поставивши факти в хронологічному порядку. У вас

є блокнот і олівець? Добре. Отже, який найперший пункт ми запишемо?

— Лист до вас?

— Це перше, що потрапило нам до рук, але історія починається не з нього. Найперший важливий, на мою думку, пункт — це зміни, що їх пережив мсьє Рено, коли переїхав у Мерлінвіль, засвідчені кількома спостерігачами. Врахуймо ще його дружні стосунки з мадам Добрей і великі суми грошей, перераховані ним на її користь. Звідси можемо перейти прямо до подій 23 травня.

Пуаро замовк, прочистив горло і почав мені диктувати.

— *23 травня.* Мсьє Рено свариться з сином, бо той хоче одружитися з Мартою Добрей. Син їде в Париж.

24 травня. Мсьє Рено переписує заповіт, залишаючи всі свої гроші дружині.

7 червня. Сварка в саду з волоцюгою, свідком стала Марта Добрей.

Лист, написаний до Еркюля Пуаро, з проханням про допомогу.

Телеграма, надіслана Джекові Рено, з вимогою сісти на «Анзору» і пливти в Буенос-Айрес.

Шофер Мастерз, відправлений із дому на відпочинок.

Візит якоїсь леді увечері. Коли вона йшла, Рено сказав їй: «Так, так, але заради Бога, йдіть уже».

Ось, Гастінгсе, вам факти по порядку. Подумайте про них — про кожен окремо і у стосунку до загальної картини. Можливо, вам щось проясниться.

Я постарався зробити так, як просив мій друг. Минула хвилина чи дві, і я сказав із сумнівом:

— Перші пункти треба інтерпретувати залежно від того, приймаємо ми теорію про роман між мадам Добрей і Рено чи про шантаж.

— Звичайно, тут був шантаж. Ви ж чули, що сказав Стонор про характер і звички Рено.

— Але ж місіс Рено не підтвердила слів секретаря, — заперечив я.

— Ми вже переконалися, що свідченням мадам Рено аж ніяк не можна вірити. У цьому питанні покладаймося на Стонора.

— Але якщо Рено мав стосунки з жінкою на ім'я Белла, то цілком міг мати їх і з мадам Добрей.

— Цілком. Але чи мав він стосунки з Беллою?

— Лист, Пуаро. Ви забули про лист.

— Ні, не забув. Але хто вам сказав, що листа було адресовано мсьє Рено?

— Ну, його ж знайшли в кишені плаща покійника і... і...

— І все! — відрубав чоловічок. — У листі не названо жодного імені, тому незрозуміло, до кого його написали. Ми припустили, що лист адресований загиблому, бо знайшли папірець у кишені його плаща. До речі, *топ аті*, дещо в цьому плащі здалося мені дивним. Я виміряв його, а також зауважив, що плащ дуже поношений. А тепер думайте.

— Мені здалося, що ви тоді сказали про плащ просто щоб щось сказати, — зізнався я.

— Оце так! — вигукнув Пуаро. — Але ж потім ви бачили, що я обміряв плаща Джека Рено. *Eh bien*, мсьє Джек носить дуже короткого плаща. З'єднайте ці два факти з третім: молодий Рено поспіхом вибігав із дому після сварки, щоб встигнути на потяг до Парижа. А тепер скажіть мені, що це все означає.

— Розумію, — до мене почало повільно доходити, що має на увазі детектив. — Листа було адресовано Джекові Рено, а не його батькові. Просто юнак випадково схопив не того плаща.

Пуаро кивнув.

— *Précisément!*¹ Ми до цього повернемося пізніше. А тепер визнаймо, що лист не має нічого спільного із мсьє Рено-батьком, і перейдімо до наступного пункту.

— 23 травня, — прочитав я. — «Мсьє Рено свариться з сином, бо той хоче одружитися з Мартою Добрей. Син їде в Париж». Тут мені немає чого сказати, але зміна заповіту наступного дня, очевидно, відбулася під впливом цієї розмови. Це був прямий наслідок сварки.

— Погоджуюся, *mon ami*, принаймні поки що. Але який справжній мотив лежить під цим учинком мсьє Рено?

Я здивовано витріщився на Пуаро.

¹ Точно! (*фр.*)

— Злість на сина, звісно.

— Але ж потім він написав йому в Париж теплого листа.

— Так стверджує Джек Рено, але довести не може.

— Гаразд, облишмо це.

— Ми дійшли до дня трагедії. Події того ранку ви назвали в певному порядку. Чому?

— Я переконався, що листа до мене Рено відправив тоді ж, коли надіслав синові телеграму. Невдовзі він повідомив Мастерзові, що той може взяти вихідний. На мою думку, сварка з волоцюгою відбулася якраз перед тим.

— Не розумію, як ви це визначили — хіба що треба запитувати у мадам Добрей.

— Немає потреби. Я впевнений, що все було саме так. І якщо ви цього не розумієте, Гастінгсе, то не розумієте нічого!

Якусь мить я задумливо дивився на співрозмовника.

— Ну звісно! Який я ідіот. Якщо волоцюга — Жорж Конно, то саме після сварки з ним мсьє Рено зрозумів небезпеку. Він позбувся шофера, якого підозрював як співльника Конно, надіслав телеграму синові й листа вам.

Пуаро сумно всміхнувся.

— Вам не здається дивним, що він ужив у листі ті самі вислови, що їх потім у своїй інтерпретації злочину використала мадам Рено? Якщо Сантьяго фігурувало там і там тільки для прикриття, то для чого мсьє Рено так часто згадував цю назву, ба більше — послав туди сина?

— Згоден, це дивно, але пояснення ми знайдемо потім. А зараз подумаймо про вечір, коли до Рено прийшла таємнича леді. Зізнаюся, цей візит мене збиває з пантелику — хіба що це справді була мадам Добрей, як каже Франсуаза.

Детектив похитав головою.

— Ох, друже, друже, де ваша здогадливість? Пригадайте клаптик від чека, а також той факт, що Стонор зміг пригадати ім'я Белли Дювін. Думаю, ми можемо з упевненістю сказати: саме вона писала Джекові Рено і вона того вечора приїхала на віллу «Женев'єва». Невідомо, чи хотіла вона побачитися з Джеком, чи одразу поговорити з його батьком, але сталося ось що: дівчина заявила свої права на юного Рено, можливо, показала його листи до неї, а батько спробував відкупитися від непроханої гості, виписавши чек. Белла обурено його порвала — судячи з її листа, дівчина щиро закохалася в Джека і гроші приймати аж ніяк не хотіла. Зрештою Рено якось її позбувся, і його слова, сказані дівчині, мають велике значення.

— «Так, так, але заради Бога, йдіть уже», — повторив я. — Слова звучать емоційно, от і все. Я в них більше нічого не бачу.

— А нічого більш і не треба. Рено дуже поспішав спектися Белли. Чому? Не тому, що розмова була неприємна. Ні, просто вона забрала в нього час, якого йому тоді бракувало.

— Бракувало? — здивовано перепитав я.

— Так, і питання в тому, куди він так поспішав. Пізніше сталася пригода з наручним годинником, і вона знову показує нам, що в цьому злочині час мав дуже велике значення. От ми й наближаємося до справжньої драми. Белла Дювін пішла о пів на одинадцятую, а злочин, як ми знаємо, було скоєно (чи принаймні розіграно) ще до дванадцятої години. Ми розглянули вже всі події, які передували вбивству, крім однієї. За свідченням лікаря, волоцюга на момент, коли його знайшли, був мертвий щонайменше сорок вісім годин — а може, й на двадцять чотири години довше. Тож знаючи тільки ті факти, які я вам виклав, можу стверджувати, що той чоловік помер уранці 7 червня.

Я вражено подивився на друга.

— Але як? Чому? Звідки ви це взяли?

— Бо тільки так можна логічно пояснити послідовність подій. *Mon ami*, я провів вас дорогою міркувань до самого кінця. Тепер ви нарешті зрозуміли очевидне?

— Дорогий Пуаро, для мене тут немає нічого очевидного. Спочатку я ще сподівався щось зрозуміти, але тепер покинув усі надії.

Той сумно подивився на мене й похитав головою.

— *Mon Dieu!* Як же це *triste*¹! Мати такий гострий розум і геть не володіти методом. Для розвитку маленьких сірих клітинок є одна гарна вправа. Я вас зараз навчу...

¹ Сумно (*фр.*).

— Благаю, тільки не зараз! Пуаро, ви вмієте довести до сказу! Заради Бога, розказуйте далі й скажіть уже мені, хто вбив мсьє Рено!

— Цього якраз я напевно не знаю.

— Але ж ви сказали, що це очевидно!

— Тут у нас із вами різні цілі, друже. Пам'ятайте, ми розслідуємо два злочини, для яких у нас є необхідні два тіла. Ну, ну, *ne vous impatientez pas*¹! Зараз я все поясню. Для початку подумаймо про людську психологію. Мсьє Рено тричі переживав кризи, внаслідок яких змінювалася його поведінка. Уперше — одразу по приїзді в Мерлінвіль. Удруге — після сварки з сином на тему його ймовірного одруження. Втретє — зранку 7 червня. Розглянемо їх усі. Перша криза сталася, найвірогідніше, після зустрічі з мадам Добрей. Друга теж пов'язана з нею, хоч і опосередковано: йшлося про шлюб його сина з її донькою. А от причини третьої кризи ми не знаємо. Нам треба здогадатися. *Mon ami*, дозвольте запитати вас: хто, на нашу думку, спланував злочин?

— Жорж Конно, — із сумнівом у голосі відповів я.

— Саме так. Пам'ятаєте, Жиро повідомив нам аксіому: жінка брехатиме, щоб урятувати себе, коханого чоловіка й дитину. Оскільки ми погодилися, що брехати її змусив Жорж Конно, і Жорж Конно — це не Джек Рено, виходить, що тут ми не маємо справу з третім варіантом. Якщо ж погоджуємося, що злочин сплану-

¹ Не треба так нетерпеливитися (*фр.*).

вав Жорж Конно, то і перший варіант нам не підходить. Отже, залишається другий: мадам Рено брехала, щоб вигородити коханого чоловіка, тобто Жоржа Конно. Згодні?

— Так, — сказав я, — логічно.

— *Bien!* Мадам Рено кохає Жоржа Конно. Значить, хто такий Жорж Конно?

— Волоцюга.

— А в нас що, є докази, що мадам Рено кохала волоцюгу?

— Ні, але...

— От і добре. Ніколи не вірте теоріям, не підкріпленим фактами. Натомість запитайте себе, кого мадам Рено *справді* кохала.

Я спантеличено похитав головою.

— *Mais oui*, усе ви чудово знаєте. Кого мадам Рено кохала так сильно, що зомліла, коли побачила його мертве тіло?

Я вражено дивився на Пуаро.

— Свого чоловіка? — видихнув я.

Детектив кивнув.

— Свого чоловіка, або Жоржа Конно, називайте як хочете.

Я не міг оговтатися.

— Не може бути.

— Чому не може? Хіба ми щойно не погодилися, що мадам Добрей могла шантажувати Жоржа Конно?

— Так, але...

— І хіба вона не шантажувала мсьє Рено?

— Можливо, але...

— І хіба ми не можемо визнати, що нічого не знаємо про молоді роки мсьє Рено? І що він раптово з'явився на світ як канадець рівно двадцять два роки тому?

— І це правда, — твердо сказав я. — Але ви, здається, випустили з уваги важливий момент.

— Який, друже?

— Ми визнали, що Жорж спланував злочин. Виходить, що *він спланував власне вбивство!*

— *Eh bien, mon ami*, — спокійно відповів Пуаро, — саме це він і зробив.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ПЕРШИЙ

Еркуль Пуаро пояснює

Мій друг неквапливо почав викладати власну версію розвитку подій.

— Вам, *mon ami*, здається дивним, що людина може планувати власну смерть. Таким дивним, що ви волієте відкидати правду, називати її вигадкою, підміняти історією, яка вдсятеро менш правдоподібна, ніж справжня. Так, мсьє Рено планував власну смерть, але ви, мабуть, не врахували однієї деталі: він не мав наміру помирати.

Я здивовано похитав головою.

— Насправді все дуже просто, — спокійно пояснив Пуаро. — Для того злочину, який придумав мсьє Рено,

не обов'язково було скоювати вбивство — достатньо було мати тіло. Спробуємо реконструювати події, дивлячись на них тепер під іншим кутом.

Жорж Конно втік від правосуддя в Канаду. Там він одружився під вигаданим іменем, а потім у Південній Америці заробив чималий статок. Увесь цей час чоловік страждав від ностальгії за рідною країною. Минуло двадцять років, він змінився зовні й до того ж став солідним багатієм, у якому навряд чи хтось упізнав би втікача від правосуддя. Тож Конно вирішив, що тепер може спокійно повертатися в Європу. Він оселився в Англії, але літо захотів проводити у Франції. Та зла доля — або дивовижна справедливість, яка змушує людину пожинати плоди власних вчинків, — привела його у Мерлінвіль, де жила єдина на всю Францію людина, здатна його впізнати. Звісно, Конно став для мадам Добрей золотою жилою, із якої вона не забарилася потягнути собі багатства. Перед нею Рено був абсолютно беззбройний, і мадам гарненько за нього взялася.

А потім сталося те, що мало статися. Джек Рено закохався у красуню, з якою майже щодня бачився, і захотів із нею побратися. Батька це розлютило. За всяку ціну він хотів не допустити шлюбу свого сина з донькою цієї пройдисвітки. Джек про батькове минуле не знав нічого, а от мадам Рено знала все. Це сильна жінка, пристрасно віддана чоловікові. Він порадився з нею. Рено бачив для себе єдиний шлях порятунку — смерть. Він мусить нібито померти, а насправді втекти в іншу країну,

де почати нове життя під вигаданим іменем, і де мадам Рено, зігравши роль безутішної вдови, зможе пізніше до нього приєднатися. Йому необхідно контролювати всі гроші, тому він змінив заповіт. Не знаю, як саме вони мали інсценізувати смерть — можливо, за допомогою навчального скелета й підпаленого сараю — але сталася подія, яка зіграла їм на руку. В садок заліз злодійкуватий волоцюга, Рено намагався його вигнати, і під час сутички волоцюга помер від епілептичного нападу. Ось і тіло. Рено покликав дружину, і вони вдвох затягли покійника в сарай, біля якого все і сталося. Це була чудова нагода розіграти смерть. Покійник не був схожий на Рено, але він був типовий француз середнього віку, і цього було досить.

Думаю, вони сіли на лавочці неподалік від сараю і далеко від зайвих вух та обговорили деталі. План склався швидко. Упізнавати тіло мала тільки мадам Рено. Джека Рено й шофера, який два роки прослужив господареві, треба було прибрати з дороги. Служниці-француженки навряд чи впізнали б, що тіло належить не їхньому панові, та й Рено постарався, щоб усі, хто не дивитиметься дуже уважно, нічого не помітили. Мастерза відправили, Джекові надіслали телеграму і спрямували в Буенос-Айрес, щоб надати правдоподібності історії мадам Рено. Написали листа і мені, дивакуватому детективові, про якого чув Рено, — він подумав, що прохання про допомогу справить враження на слідчого суддю, який вестиме справу. Так воно і сталося.

Тіло волоцюги вони одягли в костюм Рено, а стару сорочку й штани покинули біля дверей сараю, не наважившись занести в будинок. А потім, щоб історія мадам Рено звучала правдоподібніше, встромили кинджал йому в груди. Уночі Рено зв'язав дружину, викопав могилу якраз у тому місці, де, як він знав, має бути бункер — адже тіло неодмінно мають знайти. Мадам Добрей не повинна нічого запідозрити. А поки покійника відшукують, мине трохи часу, і несхожіть буде важче виявити. Після цього Рено мав забрати старий одяг, піти на станцію і непоміченим сісти на потяг, який прибуває одразу після півночі, о 00:10. Оскільки мадам Рено мала вказати, що злочин було скоєно о другій годині ночі, ніхто не запідозрив би втечу цим шляхом.

Тепер ви розумієте, яким невчасним виявився візит закоханої в Джека Белли. Кожна хвилина затримки могла стати фатальною для його планів. Нарешті Рено вдалося її спекатися. До роботи! Він залишив вхідні двері прочиненими, щоб складалося враження, ніби вбивці зайшли через них. Зв'язав мадам Рено і заткнув їй рота, і то міцно, а не так, як двадцять два роки тому, коли через легко зав'язані мотузки підозри впали на спільницю злочину. Проте історію він використав ту саму, підтвердивши теорію про неоригінальність людського мозку. Ніч була прохолодна, і він одягнув плаща на спідню білизну, вирішивши потім вкинути його у яму з мерцем. Рено виліз через вікно і розрівняв після себе землю на клумбі, прибравши зрадливі сліди.

Пішов на безлюдне поле для гольфу, викопав могилу.
А потім...

— Що ж сталося потім?

— А потім, — похмуро сказав Пуаро, — справедливість, якої він так довго уникав, його наздогнала. Невідома рука вдарила його кинджалом у спину... Тепер, Гастінгсе, ви розумієте, що я маю на увазі, коли кажу про *два* злочини. Перший, що його самовпевнений мсьє Рено просив нас розслідувати, розкритий. Але за ним стоїть іще одна загадка. І розгадати її буде нелегко, бо злочинець мудро скористався засобами, підготованими Рено. Це дуже заплутана й непроста таємниця, і молодому детективові, такому, як Жиро (який зовсім не знається на людській психології), вона майже напевно не під силу.

— Пуаро, ви неймовірні! — захоплено вигукнув я. — Просто неймовірні. Ніхто, крім вас, цього не розгадав би.

Здається, мої слова йому сподобалися. Вперше в житті бельгієць сидів майже збентежений.

— Бідний Жиро, — сказав він, марно силкуючись зобразити скромність. — Він, звичайно, не дурний. Йому просто раз чи два випала на долю *la mauvaise chance*¹. Наприклад, його ввела в оману чорна волосина, обмотана навколо кинджала.

— Правду кажучи, Пуаро, — задумливо мовив я, — я досі так і не зрозумів, кому належала та волосина.

¹ Невдача (*фр.*).

— Мадам Рено, звісно. От де нашому детективу серйозно не пощастило. Її волосся, колись чорне, тепер майже повністю посивіло, і волосина могла виявитися й світлою. У такому разі Жиро міг би легко себе переконати, що волосина належить Джекові Рено. Та все це деталі. А деталі мусять завжди пасувати до теорії! Хіба Жиро не знайшов на долівці сараю слідів двох людей, чоловіка і жінки? І як ці сліди допасовуються до його теорії про те, що Джек Рено — вбивця? Я скажу вам: ніяк! Тож більше про сліди він не згадуватиме. Ну, і хіба це методична робота? Видатний Жиро! Та наш видатний Жиро — просто кулька, надута власною зарозумілістю. А я, Еркюль Пуаро, якого він зневажає, стану тоненькою голочкою, яка проколе ту кульку — *comme ça!*¹ — і мій друг різно махнув рукою. А потім, заспокоївшись, додав:

— Не сумніваюся, Гастінгсе, коли мадам Рено отямиться, вона розкаже всю правду. Адже вона ніколи й думати не могла, що її сина звинуватять в убивстві. Він же мав спокійнісінько собі поплисти в Південну Америку на «Анзорі»! Ах, *voilà une femme*², Гастінгсе! Яка сила, яка витримка! Тільки один раз вона дала слабину. Коли Джек раптово став на порозі дому, в неї вихопилося: «Це вже не має значення... тепер». І ніхто на ці слова не звернув уваги, ніхто не зрозумів, які вони важливі. Уявіть, що за роль довелося їй зіграти, цій

¹ Ось так! (*фр.*)

² Оце жінка (*фр.*).

бідній жінці. Який шок вона пережила, коли пішла упізнавати тіло і замість того, щоб побачити нещасного волоцюгу, уздріла справжній труп власного чоловіка, який, як вона вважала, перебуває вже далеко і в безпеці! Не дивно, що вона зомліла. Але попри горе й розпач як вперто вона продовжувала грати свою роль, хоча скільки болю мала ця гра їй завдавати. Мадам Рено аж ніяк не зможе спрямувати нас і підказати, хто справжній убивця. Заради власного сина вона мовчатиме, що його батько — колишній Жорж Конно, злочинець. А найприкріше для неї те, що довелося визнати: мадам Добрей таки була коханкою її чоловіка — адже інформація про шантаж могла б розпалити небажані підозри. Як мудро відповіла мадам Рено слідчому судді, коли той запитав її, чи не має Рено таємниць у минулому: «Я певна, нічого настільки романтичного». Цей поблажливий тон, ця печальна насмішкватість — неймовірно! Мсьє Оте негайно відчув себе мелодраматичним дурнем. О так, це видатна жінка. Вона кохала злочинця, і в коханні своєму продемонструвала справжнє благородство!

Детектив замріяно задивився на море.

— Дозвольте запитати вас іще одне, — перебив я його роздуми, — до чого тут шматок труби?

— Хіба ви досі не зрозуміли? Щоб розбити обличчя жертви до невпізнаваності. Саме ця труба найперше скерувала мене на правильний шлях. А той ідіот Жиро рачкував довкола, шукаючи недопалки й сірники! Хіба

я не казав вам, що речовий доказ довжиною два фути — так само важливий, як і предмет довжиною два дюйми?

— Ну що ж, тепер Жиро осоромиться, — квапливо закивав я, щоб Пуаро, бува, не згадав і про мої хибні висновки.

— Гадаєте? Але ж цей бравий детектив знайшов правильну людину, хоч і застосовуючи неправильні методи, і не дасть забрати в себе перемогу.

— Але ж... — почав я і замовк, нарешті зрозумівши, як усе може обернутися.

— Бачите, Гастінгсе, нам треба починати все спочатку. Хто вбив мсьє Рено? Той, хто перебував неподалік від вілли тієї ночі, той, кому його смерть була б вигідна. Джек Рено на роль злочинця, отже, якраз підходить. До того ж це могло бути випадкове вбивство. А ще кинджал!

Я здивовано поглянув на Пуаро.

— Я так розумію, — сказав я, — у тілі волоцюги знайшли кинджал, який належав місіс Рено. Значить, їх таки було два?

— Саме так, і оскільки вони були однакові, логічно припустити, що другий був у Джека Рено. Але не це мене тривожить. Кинджал насправді міг належати й іншій людині, і я навіть здогадуюся, кому. Тож найгірше, що я можу закинути Джекові Рено — це не психологічний мотив, а спадковість. Спадковість, *mon ami*! Який батько, такий син: Джек Рено — нащадок Жоржа Конно!

Мій друг говорив так упевнено й похмуро, що я мимоволі теж спохмурнів.

— А який іншій людині міг належати кинджал? Ви казали, що знаєте, — запитав я після нетривалої важкої мовчанки.

Перш ніж відповісти, Пуаро витяг із кишені старовинного годинника і глянув на циферблат.

— О котрій вирушає вечірній пором із Кале?

— Десь о п'ятій, якщо я правильно пам'ятаю.

— Дуже добре. У нас є час.

— Ми що, вертаємось в Англію?

— Так, друже.

— Навіщо?

— Щоб знайти можливого свідка.

— І хто ж це?

Із таємничою усмішкою детектив відповів:

— Місс Белла Дювін.

— Але як ми її знайдемо? Ми ж нічого про неї не знаємо.

— Не знаємо, але можемо здогадуватися. Найперше, нам напевно відомо, що її звуть Белла Дювін, а оскільки містер Стонор чув це ім'я, і не думаю, що в зв'язку з сімейством Рено, значить, ця пані може бути акторкою. Джек Рено був молодим двадцятирічним багатієм, тож зірка сцени легко могла стати його першим коханням. На це вказує також те, що мсьє Рено-старший намагався позбутися її за допомогою чека. Думаю, ми досить легко її знайдемо, та ще й маючи *оце*!

І Пуаро вийняв світлину, яку нещодавно знайшов серед речей Джека Рено. «З любов'ю, Белла» — та-

кий напис красувався в кутку, та не він привернув мою увагу. Знімок був нечіткий, але обличчя, зображене на ньому, я чудово знав. Мені аж холодом сипнуло поза коміром — із картки на мене дивилася Попелюшка!

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ДРУГИЙ

Я знаходжу кохання

Хвилину чи дві я сидів як громом прибитий, тримаючи світлину в руці. А тоді зібрав усю волю в кулак, щоб здавалося, ніби я цілковито спокійний, і віддав картку Пуаро. Потім тайкома кинув на нього швидкий погляд. Невже він щось помітив? Але, на моє полегшення, чоловічок, здається, зовсім на мене не дивився. Мабуть, не звернув уваги на моє збентеження.

Він підвівся.

— Не можна гаяти ні хвилини. Пора їхати. Погода гарна — хвиль на морі не буде.

Ми збиралися так швидко, що й подумати мені не було часу, але коли я нарешті опинився на борту парома на самоті із собою (Пуаро, як завжди, крутив головою і дихав за методом Лаверг'є), то спробував зібрати думки до купи і проаналізувати факти. Що знав мій друг? Чи відомо йому, що моя знайома з потяга і Белла Дювін — це та сама особа? Чому він ходив у готель «Маяк»? Через мене чи з якоїсь іншої, серйознішої причини?

У будь-якому разі для чого йому знадобилося шукати дівчину? Невже він вважав, що вона була свідком злочину Джека Рено? А може, підозрював... Але цього не може бути! Що могла мати дівчина проти старого Рено? У неї не було жодного мотиву, щоб бажати його смерті. І що могло привести її назад на віллу, на місце злочину? Я ще раз перебрав у голові факти. Після нашої з нею зустрічі вона зійшла з потяга в Кале й залишилася там. Не дивно, що на поромі я дівчини не бачив. Якщо вона пообідала в Кале, а потім сіла на потяг до Мерлінвіля, то прибула на віллу «Женев'єва» якраз тоді, коли й казала Франсуаза. То що ж Белла робила після того, як вийшла з будинку о десятій? Вона могла або піти оселитися в готелі, або сісти на потяг до Кале. А потім? Злочин було скоєно у вівторок уночі. А в четвер вона знову з'явилася в Мерлінвілі. Виходить, Белла взагалі не виїжджала з Франції? Я в цьому сумнівався. Що тримало її в цій країні? Невже вона сподівалася ще раз зустрітися з Джеком Рено? Я сказав їй, що юнак пливе в Південну Америку (тоді ми всі так думали). Але дівчина, можливо, знала, що «Анзора» так нікуди й не вирушила. Та для цього вона мала зустрітися з Джеком. Мабуть, саме це і припустив Пуаро, саме тому й шукав мою знайому. Чи могло статися таке, що Джек Рено, повернувшись, щоб зустрітися з Мартою Добрей, замість неї раптом зіткнувся з Беллою Дювін — дівчиною, чиї почуття так безжалісно розтоплав?

Раптом у темряві розгубленості, що мене огорнула, замріло світло. Якщо все сталося саме так, як я собі уявив, значить, у Джека могло з'явитись алібі. Але в такому разі чому він не виправдовувався? Чому чесно не розказав, що сталося тієї ночі? Боявся, що Марта Добрей дізнається про його колишню пасію? Я недоволено похитав головою. У Джека з Беллою не було серйозних стосунків — просто юнацьке захоплення. До того ж, цинічно подумав я, навряд чи небогата французька дівчина, та ще й до нестями закохана, відмовилася б від сина мільйонера через якусь інтрижку.

У Дуврі на причалі до мене приєднався бадьорий і усміхнений Пуаро, і ми разом сіли на потяг. До Лондона доїхали без пригод, і вже о дев'ятій вечора ступили на перон. Я думав, що ми одразу поїдемо додому й ляжемо спати, щоб уранці взятися до роботи, але в мого друга були інші плани.

— Не можна гаяти ні хвилини, *mon ami*. Новини про арешт з'являться в англійських газетах тільки післязавтра, але нам однаково не можна гаяти ні хвилини.

Я не дуже зрозумів, до чого він хилить, але просто запитав, як ми збираємося шукати дівчину.

— Пам'ятаєте Джозефа Ааронза, театрального агента? Ні? Я допоміг йому в одній справі, тоді шукали зниклого японця-сумоїста. Це не був гучний злочин, але колись я вам про нього розкажу. Ааронз допоможе нам напасти на слід панни, яку ми шукаємо.

Нам не одразу вдалося знайти самого містера Ааронза, але коли після півночі ми нарешті з ним зустрілися, він якнайтепліше привітав Пуаро і запевнив його, що допоможе нам чим тільки зможе.

— *Eh bien*, мсьє Ааронзе, мені треба знайти юну дівчину на ім'я Белла Дювін.

— Белла Дювін... Чув це ім'я, але зараз не пригадаю де. У якому жанрі вона працює?

— Цього я не знаю, — відказав Пуаро, — але ось її світлина.

Містер Ааронз поглянув на картку, і лице його проясніло.

— Зрозумів, — клацнув він пальцями, — це одна з сестер Дульсібелла!

— Сестер Дульсібелла?

— Так. Дівчата — акробатки, танцівниці та співачки. Роблять чудові сальто. Думаю, вони десь на гастролях... або набираються сил після виступів. Останні два чи три тижні були з програмою в Парижі.

— А ви зможете дізнатися, де вони тепер?

— Завиграшки! Ідіть спати, а вранці я надішлю вам вісточку.

Заручившись цією обіцянкою, ми вирушили додому. Наш знайомий, як виявилось, умів тримати слово: об одинадцятій ми отримали записку: «Сестри Дульсібелла виступають у міському театрі в Ковентрі. Успіхів!»

Не гаючись, ми вирушили в Ковентрі. Пуаро не пішов у театр одразу, а тільки купив квитки на вечірню виставу.

Постановка була вкрай нудна — а може, то просто я був не в настрої. Родина японців танцювала на канаті, якісь модники в зелених костюмах із акуратно прилизаним волоссям викрикували не дуже пристойні жарти й весело танцювали. Огрядна примадонна співала неймовірно високим голосом, а за нею вийшов комік, який назвався містером Джорджем Робі¹, проте змішив публіку далеко не так успішно.

Нарешті оголосили номер сестер Дульсібелла.

Серце в мене мало не вискочило з грудей. Ось вона вийшла на сцену — ось вийшли на сцену вони обидві, одна темноволоса, а друга русява, однакові на зріст і дуже схожі, в коротких пишних спідничках і з велетенськими бантами. Сестри мали вигляд двох грайливих маленьких дівчаток. Вони почали співати, і їхні свіжі тонкі голоски наповнили зал.

Номер був справді симпатичний. Дівчата зграбно танцювали і продемонстрували кілька акробатичних трюків. Пісеньки їхні були дотепні й гарні. Наприкінці виступу сестер вітали щирими і щедрими оплесками. Це був справжній успіх.

Раптом я відчув, що не можу більше сидіти в театрі. Мені забракло повітря. Я прошепотів на вухо Пуаро, що мушу вийти надвір.

— Звичайно, ідіть, *mon ami*. Мені тут дуже весело, я побуду до кінця вистави. Зустрінемося потім.

¹ Один із найуспішніших коміків в Англії кінця XIX — початку XX століття.

Вийшовши з театру, я подався просто в готель, який стояв через дорогу. Зайшов у вітальню, замовив собі віскі з содовою й сів пити свій гіркий трунок, задумливо вдивляючись у порожню чорну пащу каміна. Минуло трохи часу, і я почув, як відчиняються двері. Повернув голову, сподіваючись побачити на порозі Пуаро, і різко зірвався на ноги. У дверях стояла Попелюшка. Вона заговорила квапливо і тихо, важко дихаючи.

— Я бачила вас у глядацькій залі. Вас і вашого друга. Коли ви встали і вийшли, я побігла за вами. Як ви опинилися тут, у Ковентрі? Що тут робите? Той чоловік, який сидів поряд із вами — він детектив?

Дівчина тремтіла на порозі, і шаль, якою вона закуталася, впала з її плечей. Я помітив, як поблідли її щокки під рум'янами, і почув у її голосі страх. У цю мить я зрозумів усе: чому Пуаро шукав її, чого вона боялася... І зрозумів власне серце.

— Так, — обережно відповів я.

— Він шукає мене? — видихнула, а не сказала дівчина.

Я не відповів, і вона впала на крісло біля дверей, заливаючись сльозами.

Я став перед Беллою на коліна, обняв і прибрав волосся з її лиця.

— Не плачте, маленька, заради Бога, не плачте. Тут ви в безпеці. Я про вас подбаю. Не плачте, люба. Я знаю... знаю все.

— О, ні, не все!

— Мабуть, усе. — За хвилину, коли її ридання трохи стихлилися, я запитав: — Це ж ви тоді забрали кинджал, правда?

— Так.

— Це тому ви так хотіли, щоб я показав вам місце злочину? І тому вдавали, що зомліли?

Дівчина знову кивнула. Дивно, але я аж прояснів: цей мотив здався мені значно благороднішим за порожню цікавість, яку я приписав Беллі на самому початку. Як гарно вона зіграла того дня свою роль, хоча, мабуть, боролася зі страхом і трепетом. Бідна душа, яка несла тягар необдуманого вчинку!

— Чому ви забрали кинджал? — запитав я співчутливо.

Вона відповіла просто, як дитина:

— Боялася, що на ньому будуть відбитки пальців.

— Хіба ви не пам'ятали, що були в рукавичках?

Вона спантеличено похитала головою, а потім, затинаючись, запитала:

— Ви здасте мене... здасте... поліції?

— Святий Боже! Звісно, що ні.

Вона подивилася мені в очі довгим і щирим поглядом, а потім запитала тихо-тихо, наче боялася сама себе:

— Чому?

Дивно було освідчуватися в коханні в цей час і в цьому місці — Бог свідок, навіть у найхімерніших своїх фантазіях я не уявляв, що кохання прийде до мене в таких обставинах. Але я чесно зізнався:

— Тому що я кохаю вас, Попелюшко.

Вона опустила голову, засоромлена, і надламаним голосом промовила:

— Ні, ні, якби ви тільки знали...

А потім, опанувавши себе, твердо подивилася мені в лице й запитала:

— Що ж тоді ви знаєте?

— Знаю, що пізно ввечері того дня ви прийшли до містера Рено. Він запропонував вам чек, але ви сердито його порвали. Потім вийшли з будинку і... — я замовк.

— Кажіть далі.

— Не знаю, чи ви знали, що Джек Рено мав приїхати у ту ніч. Може, просто сподівалися на зустріч із ним, сумували. Тому безцільно блукали неподалік від будинку. Перед тим, як мало пробити дванадцятую, ви помітили на полі для гольфу чоловіка...

Я знову замовк. Правда про події тієї ночі блискавкою освітила мою уяву, ще коли Белла зайшла в кімнату, але тепер картина постала в мене перед очима ще переконливіше. Я пригадав те місце між лопатками на плащі містера Рено, а ще неймовірно відчуття, ніби покійник воскрес, коли вперше побачив такого схожого на нього сина Джека.

— Кажіть далі, — рівним голосом повторила дівчина.

— Він, мабуть, стояв до вас спиною, але ви впізнали його, або думали, що впізнали. Постава була така знайома, і плащ теж. — Я перевів подих. — Коли ми з вами зустрілися в потязі, ви сказали мені, що маєте гаря-

чу голову, і що одного разу ви через власний норв мало не втрапили в халепу. А в листі до Джека Рено ви йому погрожували. І коли ви побачили його там, то мало не збожеволіли від злості й ревності... Замахнулися кинджалом і встромили його в тіло! Упевнений, ви не хотіли його вбивати. Але вбили, Попелюшко!

Вона заховала обличчя в долонях і сказала глухо:

— Так і було... Так... Ця картина ніби стала в мене перед очима, коли ви розказали. — А тоді різко повернулася до мене. — І однаково ви кохаєте мене? Попри те, що я зробила, як ви можете мене кохати?

— Не знаю, — втомлено відказав я, — думаю, кохання не питає, коли і як йому приходити. Я намагався не закохатися — від першого дня, коли вас побачив. Але в мене не вийшло. Кохання виявилось сильніше.

Після цих моїх слів дівчина раптом осіла на підлогу й заридала з новою силою.

— О ні, я не можу! — голосила вона. — Що мені робити? Як вчинити? Ох, бідна я, бідна, скажіть же мені хто-небудь, що робити!

І знову я впав коло неї на коліна і заспокоював як міг.

— Не бійтеся мене, Белло. Заради Бога, не бійтеся! Я кохаю вас, але нічого від вас не чекаю навзамін. Тільки дайте мені допомогти вам. Кохайте його, якщо не можете інакше, але дайте мені допомогти вам, як не може допомогти він!

Раптом вона завмерла в мене в руках. Потім підвела обличчя й подивилася мені в очі.

— Ви подумали... — прошепотіла, — подумали, що я кохаю Джека Рено?

А потім, напівсміючись, а напівплачучи, кинулася мені на шию і обняла міцно-міцно, притиснувши своє мокре від сліз ніжне личко до мого лица.

— Ні, я кохаю вас... — шепотіла вона. — Кохаю вас!

Її губи торкнулися моєї щоки, а потім знайшли мої вуста й поцілували солодко й палко, так пристрасно, як я й уявити не міг. Ніколи не забуду того вогню — і свого здивування... Ніколи, поки живу!

Зарипіли, відчиняючись, двері, і ми вдвох аж підскочили. На порозі став Пуаро, уважно дивлячись на нас.

Я, не вагаючись ані секунди, підскочив до нього і схопив його за руки.

— Швидко, — гукнув до дівчини, — тікайте! Біжіть! Я його затримаю.

Кинувши на мене прощальний погляд, вона вискочила з кімнати. Я тримав детектива в залізних обіймах.

— *Mon ami*, — м'яко сказав він, коли минуло трохи часу, — у вас дуже гарно виходить тримати. Коли сильний чоловік хапає мене в обійми, я стаю безпомічний, як дитина. Але стояти так трохи незручно і навіть дещо смішно. Давайте сядемо й заспокоїмося.

— А ви не побіжіте за нею?

— *Mon Dieu!* Ні. Я вам що, Жиро? Відпустіть мене, друже.

Я глянув на нього з підозрою, пам'ятаючи, що у спритності з ним не зрівняюся, але розімкнув обійми. Чоло-

вічок упав у крісло, ніжно потираючи зап'ястки в тих місцях, де я його тримав.

— Гастінгсе, коли ви хвилюєтеся, то стаєте сильним, як бик. Але невже ви вважаєте, що повелися зі старим другом добре? Я ж показав вам світлину, а ви навіть знаку не подали, що впізнали дівчину!

— А нащо вам було знати, що я її впізнав, — сердито озвався я. Виходить, Пуаро все знав! Мені не вдалось його обманути.

— О-хо-хо! Ви ж не знали, що мені все відомо. А зараз ви дали дівчині втекти — і це після того, як ми ледве її знайшли! *Eh bien*, Гастінгсе, пора ставити питання руба: ви працюєте зі мною чи проти мене?

Якусь мить я не міг здобути на відповідь. Мені дуже не хотілося розходитися зі старим другом. Але доведеться. Чи зможе він колись мені пробачити? Поки що Пуаро був дуже спокійний, але я знав, що він чудово вміє тримати себе в руках.

— Пуаро, — сказав я, — вибачте. Визнаю, я повів-ся дуже нешляхетно стосовно вас. Але іноді доводиться ставати перед вибором. Боюся, відтепер мені доведеться піти власним шляхом.

Бельгієць кивнув раз, а тоді другий.

— Розумію, — сказав він. Насмішкуватий вогник у його очах погас, і він заговорив так м'яко і щиро, що я аж здивувався. — Це ж воно, правда? Кохання прийшло у ваше серце — і не так, як ви уявляли, пишним і золотим, а сумним і босоніж... Що ж, я вас попереджав.

Коли зрозумів, що кинджал могла взяти та дівчина, попереджав вас. Може, ви навіть пам'ятаєте. Але було вже пізно. Але розкажіть мені, що ви знаєте?

Я подивився йому прямо в очі.

— Ваші слова не дивують мене, Пуаро. Хочу, щоб ви це розуміли. Але якщо ви хочете і далі шукати міс Дювін, зрозумійте одне. Якщо ви гадаєте, що вона має стосунок до цього злочину або що це вона була тією таємничою леді, яка відвідала містера Рено у вечір напередодні убивства, то ви помиляєтеся. Я їхав із нею того дня одним потягом, коли повертався з Франції, і розійшовся на вокзалі Вікторія в Лондоні. Тож вона не могла потрапити в Мерлінвіль аж ніяк.

— О! — Пуаро задумливо подивився на мене. — І ви поклялися б у цьому в суді?

— Поклявся б.

Пуаро встав і вклонився.

— *Mon ami! Vive l'amour!*¹ Воно здатне творити дива. Кохання сильніше навіть за Еркюля Пуаро!

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ТРЕТІЙ

Важкі часи

Після важких переживань завжди приходять усвідомлення. Спати я лягав із відчуттям тріумфу, а прокинувшись

¹ Хай живе кохання! (фр.)

ся з усвідомленням, що до вирішення проблеми мені ще як до неба. Алібі, яке я так несподівано вигадав, було, звичайно, гарне, і завдяки йому Беллі вдасться уникнути кари. Ніхто не став би підозрювати, що я навмисне вигороджую дівчину: ми не були давніми друзями — власне, легко можна було довести, що бачились ми лише тричі. Отже, моя спонтанна ідея була чудова. Навіть Пуаро визнав, що це алібі сильніше за його проникливий розум.

Але я розумів, що мені треба бути дуже обережним. Тому що мій маленький друг довго вагатися й бентежитися не вміє. Я занадто добре знав і поважав його талант, щоб повірити, що він спокійно прийме поразку. Якщо порівнювати його розум і мій, то мені, очевидно, похвалитися буде нічим, а отже, Пуаро рано чи пізно обійде перешкоду, яку я для нього створив. І то в най-несподіваніший момент...

Та за сніданком ми зустрілися так, наче вчора ввечері нічого не сталося. Бельгієць був бадьорий, як завжди, але мені здалося, що на мене він поглядав незвично холодно. Після сніданку я заявив, що хочу прогулятися.

Очі детектива зловтішно блиснули.

— Якщо ви хочете щось розвідати, прошу, не тривожтеся. Я можу повідомити вам усе, що ви хочете знати. Сестри Дульсібелла скасували контракт і виїхали з Ковентрі невідомо куди.

— Як мені вам вірити, Пуаро?

— Вірте, Гастінгсе. Дізнався про це сьогодні зранку з надійних джерел. А хіба ви гадали, що дівчата вчинять інакше?

І справді, що їм іще залишалося робити? Попелюшка скористалася тим шансом, який я їй дав, і негайно втекла від переслідувача. Саме цього я й хотів. Але тепер відчув на своїх плечах тягар нових труднощів.

У мене не було жодного зв'язку з дівчиною, а повідомити їй про лінію захисту, якої я збирався дотримуватися, треба було негайно. Я мав слабку надію, що вона спробує якось дати мені про себе знати, але розумів, що навряд чи це станеться. Вона ж, мабуть, уявляла, на який ризик може наразитися, якщо листа перехопить Пуаро. Він може знову напасти на її слід! Ні, Белла могла зробити тільки одне — зникнути назавжди.

А що ж у цей час робив детектив? Я підозріливо покосував на свого друга. Він був сама невинність: сидів і задумливо вдивлявся кудись удалечінь. Надто задоволений життям він був, щоб я міг заспокоїтися. За багато років життя пліч-о-пліч я встиг переконатися: що менш небезпечним він був на вигляд, то небезпечнішим був насправді. Його мовчання мене спантеличило. Помітивши тривогу в моїх очах, Пуаро прихильно всміхнувся.

— Дивуєтеся, Гастінгсе? Питаєте себе, чому я не кинувся на пошуки дівчини?

— Ну, ви майже вгадали.

— Якби ви були на моєму місці, то не сиділи б спокійно вдома, це точно. Але я ж не з тих, хто любить га-

сати по країні, шукаючи голку в копиці сіна, як ви, англійці, любите казати. Ні, хай мадемуазель Белла Дювін тікає. Не сумніваюся, свого часу я знайду її. А доти почекаю.

Я з сумнівом подивився на чоловічка. Невже він хоче обвести мене круг пальця? Я роздратовано подумав, що навіть у нинішній ситуації він — на коні. Моя вчорашня тріумфальна зверхність почала випаровуватися. Я дав дівчині втекти і придумав чудовий план, як урятувати її від кари за спонтанний злочин, але заспокоїтися не міг. Залізний спокій Пуаро збурював у моїй душі неймовірну тривогу.

— Мабуть, — сказав я якомога байдужіше, — мені не варто питати вас про ваші плани? Я більше не маю права знати про них.

— Зовсім ні, Гастінгсе. Ніяких секретів. Ми негайно повертаємось у Францію.

— *Ми?*

— Так, *ми*! Ви ж дуже добре знаєте, що татусь Пуаро не може залишити вас без нагляду. Правда, друже? Але якщо ви хочете залишитися в Англії, то, будь ласка...

Я похитав головою. Детектив казав правду. Я не міг залишити його без нагляду. І хоча на його довіру після всього, що сталося, розраховувати не доводилося, я принаймні зможу стежити за Пуаро. Адже тільки він міг становити загрозу для Белли. Жиро і французька поліція нічого про неї не знали. Тож мені не можна було спускати з нього очей.

А він уважно дивився на мене, поки всі ці думки металися в моїй голові, й задоволено кивав.

— Я все правильно кажу, хіба ні? Знаю, що ви могли б кинутися за мною, нап'явши штучну бороду — але навіщо потрібен цей цирк? Їдьмо краще спокійно разом. Не хочу, щоб над вами сміялися.

— Добре. Але задля справедливості хочу попередити вас...

— Знаю, знаю. Тепер ви мій ворог! Гаразд, будьте ворогом. Я не проти.

— Ну що ж, тепер, коли ми все узгодили, я теж не проти.

— Ах, як же ви, англійці, любите «чесну гру»! Ваша совість чиста, то рушаймо негайно. Важить кожна хвилина. Тут, в Англії, ми пробули недовго, але маємо важливі результати. Я дізнався те, що мене цікавило.

Останні слова Пуаро промовив начебто весело, але в його голосі я вчув приховану погрозу.

— А проте... — почав я і замовк.

— А проте — як ви кажете! Безперечно, ви задоволені власним вчинком. А от мене тривожить доля Джека Рено.

Джек Рено! Я вражено завмер. Про нього я геть забув! Юнак сидить у в'язниці, і важка тінь гільйотини висить над його головою. Мій вчинок раптом перестав здаватися мені таким добрим. Можливо, я врятував Беллу, але натомість послав на смерть невинну людину.

Із жахом я відкинув цю думку. Ні, його не стратять. Якось виправдають. Звісно, виправдають. Та липкий страх знов огорнув мої груди. А що як не виправдають? Що тоді? Невже ця смерть буде в мене на совісті? Жахливо! Мені доведеться стати перед вибором: Белла чи Джек Рено. Серце веліло мені рятувати кохану дівчину за всяку ціну — але ж не коштом іншої людини!

Що сказала б на це сама Белла? Я пригадав, що не повідомив її про арешт Джека Рено. Але та обставина, що дівчина не знала про ув'язнення колишнього коханця, не змінювала факту, що злочину він не скоював. Якби вона знала про арешт, як учинила б? Невже дозволила б урятувати власне життя, занапастивши Джекове? Звісно, зараз їй не варто було ухвалювати поспішних рішень. Джека Рено можуть (і мусять!) виправдати і без її участі. Добре, якщо так! А як ні? Жахлива ситуація, виходу з якої я не бачив. Мені подумалося, що дівчину навряд чи засудили б до найвищої міри покарання. Адже вона скоїла вбивство за інших обставин. Белла могла б розповісти про ревності, про надзвичайне збудження, та й молодість і краса свідчили б у суді на її користь. Той факт, що замість Джека Рено жертвою випадково виявився його батько, не змінив би мотиву злочину. А втім, хай би яким поблажливим був висновок судді, на Беллу чекало б тривале ув'язнення.

Ні, дівчину треба захищати. Але Джека Рено теж треба рятувати. Як це зробити — я до пуття не знав. Та я вірив у силу розуму Пуаро. Він знає. Хай би що сталося,

він зуміє врятувати невинного. Зуміє знайти виправдання — хай навіть не правдиве. Може, це буде важко, але детектив щось придумає. Белла втече, Джека Рено виправдають — усе закінчиться добре.

Так я повторював собі раз по раз, але на дні мого серця однаково ворухився холодний страх.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ЧЕТВЕРТИЙ

«Врятуйте його!»

У Францію ми прибули на вечірньому поромі, і вже наступного ранку були в Сент-Омері, куди відвезли Джека Рено. Пуаро негайно вирушив до мсьє Оте. Проти моєї компанії він, здається, не заперечував, тож я пішов із ним.

Після деяких формальностей нас провели в кабінет слідчого судді. Він привітав нас дуже тепло.

— Мені сказали, що ви повернулися в Англію, мсьє Пуаро. Радий, що насправді ви лишилися тут.

— Я справді з'їздив в Англію, але ненадовго. Дещо шукав, думав, що це допоможе розслідуванню.

— І що, допомогло?

Детектив стенув плечима. Мсьє Оте сумно кивнув.

— Боюся, нам доведеться визнати поразку. Той пес Жиро не знає, що таке добрі манери, але ж він і розумний! Навряд чи він помилився.

— Гадаєте?

Тепер уже слідчий стелує плечима.

— Ну, якщо чесно — між нами, звісно, — хіба вам на думку спадають якісь інші варіанти?

— Якщо чесно, то я бачу багато слабких місць у його аргументах.

— Яких?

Але Пуаро не став уточнювати.

— У мене склалося таке загальне враження, — на-
томість відповів він. — Мені сподобався цей юнак,
шкода було б думати, що він скоїв такий жахливий зло-
чин. До речі, що він каже на свій захист?

Слідчий суддя зітхнув.

— Я його не розумію. Молодик, здається, взагалі не
здатен постояти за себе. Ми ледве змусили його відпо-
відати на запитання. Рено просто відмовляється брати
на себе провину, але нічого конкретного сказати не мо-
же. Завтра я знову допитуватиму його, не хочете склас-
ти мені компанію?

Ми охоче прийняли пропозицію.

— А як почувається мадам Рено?

— Досі не прийшла до тями. Та це навіть добре для
бідної жінки, стільки всього впало на її голову... Лікарі
кажуть, що загрози її життю немає, але коли мадам отя-
миться, їй не можна буде хвилюватися. Думаю, її ниніш-
ній стан спричинено не так падінням, як шоком від аре-
шту сина. Жахливо буде, якщо її душевне здоров'я
похитнеться, але я не здивуюся...

Мсьє Оте відкинувся на стільці, багатозначно киваючи, з якимось навіть похмурим задоволенням передбачаючи страшну перспективу для місіс Рено.

Але вже за мить зірвався на ноги й вигукнув:

— О, я згадав! У мене є для вас лист, мсьє Пуаро. Де ж це я його поклав?

І слідчий суддя почав порпатися в паперах на столі. Минула добра хвилина, поки він нарешті знайшов конверт і простягнув детективові.

— Його надіслали на мою адресу й попросили передати вам. Але ви не дали мені своєї адреси, тож я не міг цього зробити.

Пуаро уважно розглянув конверт. Він був вузький і довгий, підписаний невідомою особою, але, судячи з почерку, жінкою. Чоловічок не став його розкривати, а поклав у кишеню і підвівся.

— Тоді до завтра. Дякую за вашу люб'язність.

— Прошу, прошу. Я завжди до ваших послуг. Ці молоді детективи, такі як Жиро, — всі однакові: грубі, зневажливі. Вони не розуміють, що слідчий суддя мого... гм... досвіду мусить бути проникливим, мати розвинене *flair*¹. *Enfin!* Люб'язність старої школи мені більше до смаку. Тому, дорогий друже, звертайтеся до мене за будь-якої потреби. Бо ми з вами трохи щось у цьому житті знаємо, чи не так?

¹ Чуття (*фр.*).

І зі щирим сміхом, задоволений собою і нами, слідчий провів нас за двері. Соромно казати, але щойно опинившись у коридорі, Пуаро процідив:

— Марнославний старий ідіот оцей Оте! Дурний, аж шкода!

Виходячи з будинку, ми мало не лобами буцнулися з Жиро. Той, здається, був дуже задоволений собою.

— Ага! Мсьє Пуаро! — безтурботно озвався він. — То ви повернулися з Англії?

— Як бачите, — відказав бельгієць.

— Скоро нашу справу буде завершено.

— Гадаю, ви маєте рацію, мсьє Жиро.

Пуаро говорив тихо і смутно, що, здається, потішило співрозмовника.

— У цього злочинця явно кишка коротка. Навіть не думає захищатися. Неймовірно!

— Неймовірно, аж наводить на роздуми, еге ж? — скромно зауважив Пуаро.

Але Жиро його не слухав. Він самозакохано помахував ціпком.

— Ну гаразд, мсьє Пуаро, до побачення. Я радий, що ви нарешті визнаєте вину Рено.

— *Pardon!* Аж ніяк не визнаю. Джек Рено не винний.

Якусь мить Жиро вражено дивився на мого друга, а тоді весело розсміявся і постукав себе по лобі: «*Toqué!*¹»

¹ Божевільний! (*фр.*)

Пуаро випростався. В очах у нього блиснув небезпечний вогонь.

— Мсьє Жиро, увесь час нашого знайомства ви ставилися до мене вкрай неввічливо. Відчуваю, вас треба провчити. Я готовий закластися з вами на п'ятсот франків, що знайду вбивцю мсьє Рено раніше за вас. Ви згодні?

Той здивовано витріщився на маленького бельгійця і знову пробурмотів: «*Toqué!*»

— То як, — повторив Пуаро, — закладаймося?

— Не хочу я ваших грошей.

— О, не хвилюйтеся, вам не доведеться брати їх від мене, бо виграю я!

— Гаразд, якщо так, то я згоден! Ви тут казали, що мої манери вам не подобаються, так от, раз чи два *ва-ші* манери драгували *мене!*

— Приємно чути, — всміхнувся Пуаро. — Гарного вам дня, мсьє Жиро. Ходімо, Гастінгсе.

Поки ми йшли вулицею, я не зронив ні слова. На серці в мене лежав камінь. Детектив недвозначно дав зрозуміти, що збирається робити далі, і я як ніколи сумнівався у власній здатності захистити Беллу він наслідків її необдуманого вчинку. Неприємна сутичка з Жиро розпалила Пуаро й додала йому запалу.

Раптом мені на плече лягла чиясь рука. Я повернувся й побачив Габрієля Стонора. Ми зупинилися і привіталися з ним, а він запропонував провести нас до готелю.

— Що ви тут робите, мсьє Стоноре? — запитав Пуаро.

— Якщо друг опинився в біді, його треба підтримати. Особливо якщо йому на голову впало несправедливе звинувачення, — відповів той.

— То ви не вірите, що Джек Рено скоїв убивство? — жваво запитав я.

— Ясно, що ні. Я добре знаю хлопця. Не заперечую, раз чи два він вступив якусь дурницю, але попри юнацький вітер у голові Джек ніколи не зміг би вбити, у цьому я цілком певен.

Я з теплотою подивився на секретаря. Його слова зняли невидимий тягар із мого серця.

— Я певен, багато хто з вами погодився б! — вигукнув я. — Доказів, які могли б свідчити проти нього, мізерно мало. Упевнений, його мають виправдати, мусять!

Але Стоноре не спішив мене підтримувати.

— Багато я віддав би, щоб теж мати таку певність, — сказав він похмуро й повернувся до Пуаро. — А ви що думаєте, мсьє?

— Думаю, все повернулося проти Джека, — тихо промовив той.

— Ви що, вважаєте його винним? — різко запитав Стоноре.

— Ні. Але його невинність буде важко довести.

— Та ще й поводить він дуже нерозумно, — пробурмотів секретар. — Я розумію, звичайно, що в цій справі є багато підводних каменів. Жиро цього не бачить,

бо він — просто зовнішній спостерігач. Але все це так якось дивно... Втім, тут треба тримати язика за зубами. Якщо місіс Рено воліє чогось не казати, я теж мовчати-му. Це справи її сім'ї, і я занадто сильно її поважаю, щоб пхати туди свого носа, і все-таки цієї ситуації з Джеком не розумію. Таке враження, що він просто хотів, аби його вважали винним.

— Але це ж абсурд, — втрутився я, — найперше, та історія з кинджалом... — тут я замовк, щоб не сказати нічого зайвого, чого Пуаро не готував для сторонніх вух. За мить я заговорив знову, вже ретельно підбираючи слова, — ми ж знаємо, що у Джека Рено тієї ночі не було з собою кинджала. І місіс Рено це знає.

— Так, — погодився Стонор, — коли вона отямиться, то скаже і про це, і не тільки. Ну, а тепер, джентльмени, на жаль, мушу з вами попрощатися.

— Зачекайте хвилиночку, — Пуаро притримав секретаря за руку. — Чи не могли б ви повідомити мені одразу, як мадам Рено отямиться?

— Звичайно. Без проблем.

— А кинджал — це таки гарний доказ, Пуаро, — сказав я, коли ми вже піднімалися по сходах. — Тільки я не міг відкрито говорити про це у присутності Стонора.

— Правильно зробили. Нам варто тримати в таємниці все, що ми знаємо, якомога довше. А кинджал мало допоможе Джекові Рено в його ситуації. Пам'ятаєте, перш ніж ми вирушили у Францію, я на годину пішов із дому?

— Так.

— Я намагався знайти фірму, де для юнака виготовили сувенірні кинджали. Мені пощастило, і там я дізнався, Гастінгсе, що вони зробили на замовлення хлопця три штуки, а не дві.

— Отже...

— Отже, навіть якщо один кинджал він подарував матері, а другий — Беллі Дювін, то третій Джек носив із собою. Ні, Гастінгсе, боюся, кинджал не врятує молодого Рено від гільйотини.

— До гільйотини не дійде! — нажахано закричав я. Пуаро невпевнено похитав головою.

— Ви його врятуєте!

Детектив кинув на мене колючий погляд.

— Хіба ви не постаралися, щоб це стало мені не під силу, *mon ami*?

— Якось по-іншому, — пробурмотів я.

— А, то ви чекаєте від мене дива! Годі, не заперечуйте. Краще почитаємо ось цього листа.

І він витяг конверт із нагрудної кишені.

Поки Пуаро читав, обличчя його спохмурніло. Потім він передав мені малесенький тоненький папірець.

— Є на світі й інші жінки, які страждають, Гастінгсе.

Слова в листі розбігалися нерівними рядками. Вочевидь, людина, що їх писала, сильно хвилювалася.

Шановний мсьє Пуаро,

якщо Ви отримаєте цього листа, бажаю, прийдіть мені на поміч. Мені немає до кого звернутися,

*а Джека треба врятувати неодмінно. На колінах
молю: допоможіть нам!*

Марта Добрей

Зворушений, я віддав аркуша Пуаро.

— Ви поїдете?

— Негайно. Треба викликати таксі.

Через півгодини ми під'їхали до вілли «Маргарита». Марта зустріла нас у дверях. Побачивши детектива, вона схопила його за руку.

— Як добре, що ви приїхали! Я в розпачі, не знаю, що робити. Мені навіть не дозволили провідати його у в'язниці. Я так страждаю. Просто божеволію... А вони правду кажуть, що він не заперечує звинувачень проти себе? Але ж це дико. Не може бути, щоб він таке вчинив! Я не повірю в це ніколи!

— Я теж не вірю, мадемуазель, — тихо мовив Пуаро.

— Але чому ж тоді він мовчить? Не розумію.

— Мабуть, когось покриває, — сказав чоловічок, пильно вдивляючись в обличчя дівчини.

Марта здригнулася.

— Покриває? Ви про його матір? О, та я від початку її підозрювала. Це ж вона отримає у спадок цілу купу грошей. А вдягнути вдовиний траур і зображати горе — це ж так легко! Мені казали, що коли вона побачила, що Джека арештували, то впала *отак*! — дівчина драматично махнула рукою. — А той секретар, мсьє Стонор, він їй

допоміг. Та парочка — справжнісінькі злодюги, кажу вам! І нічого, що вона старша за нього — чоловікам однаково, аби була багата!

У голосі Марти почулася гіркота.

— Стонор був в Англії, — зазначив я.

— Він так каже, але хто знає, чи це правда?

— Мадемуазель, — тихо сказав Пуаро, — якщо ми хочемо працювати разом, ви і я, давайте спершу з'ясуємо деякі важливі моменти. Спершу я хотів би вас про де-що запитати.

— Слухаю, мсьє.

— Ви знаєте, як насправді звуть вашу матір?

Марта Добрей якусь мить уважно дивилася на нього, а потім закрила обличчя руками й розридалася.

— Годі, годі, — спробував заспокоїти її детектив, легенько торкнувшись дівочого плеча, — заспокойтеся, *petite*¹, я бачу, що ви знаєте. А тепер іще одне запитання: ви знаєте, хто такий був насправді мсьє Рено?

— Мсьє Рено? — Дівчина здивовано підвела на Пуаро заплакані очі.

— Ага, бачу, що не знаєте. То я вам розкажу, слухайте уважно.

І він розповів їй усю історію, як розповідав раніше мені перед нашим від'їздом в Англію. Марта мовчки слухала. Коли Пуаро закінчив, перевела нарешті подих.

¹ Маленька (*фр.*).

— Ви неймовірно, просто геній! Найвидатніший детектив у цілому світі.

Дівчина сповзла зі стільця і стала перед бельгійцем на коліна — в істинно французькому пориві.

— Врятуйте його, мсьє! — вигукнула вона. — Я так сильно його кохаю. О, врятуйте його, врятуйте, врятуйте!

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ П'ЯТИЙ

Несподіваний поворот

Наступного ранку ми прийшли на допит Джека Рено. Мене вразило, як він змінився з часу нашої останньої зустрічі: щоки запали, навколо очей лягли темні кола. Він був виснажений і стривожений, здається, не спав кілька ночей. Побачивши нас, Джек не відреагував ніяк.

В'язневі та його адвокату, метрові Грозьє, дали стільці. На дверях поставили дебелистого охоронця з блискучою шаблею. За стіл сів *greffier*¹, і допит розпочався.

— Рено, — почав слідчий суддя, — ви заперечуєте, що були в Мерлінвілі в ніч убивства?

Джек відповів не одразу. А потім, повагавшись, сказав слабким і якимось жалюгідним голосом:

— Я ж... я ж казав вам, що був у Шербурі.

¹ Секретар (*фр.*).

Метр Грозьє здригнувся і зітхнув. Я одразу зрозумів, що юнак уперто повторював власну версію історії, хоча його законний представник був цьому геть не радий.

Слідчий крутнувся на стільці:

— Запросіть свідка зі станції.

За мить двері відчинилися, і зайшов чоловік, у якому я впізнав працівника Мерлінвільської станції.

— Ви чергували на станції вночі 7 червня?

— Так, мсьє.

— Ви бачили, як о 23 : 40 прибув потяг?

— Так, мсьє.

— Подивіться на підсудного. Ви впізнаєте в ньому пасажера того потяга?

— Так, мсьє.

— Може, ви помилилися?

— Ні, мсьє. Я дуже добре знаю Джека Рено.

— Може, ви неправильно запам'ятали дату?

— Ні, мсьє. Бо наступного ранку, 8 червня, ми дізналися про вбивство.

Запросили другого працівника, який підтвердив свідчення першого. Слідчий суддя звернувся до Джека Рено:

— Ці чоловіки вас упізнали. Що ви на це скажете?

В'язень стеноу плечима.

— Нічого.

Мсьє Оте обмінявся поглядом із *greffier*, і той почав швидко записувати.

— Рено, — сказав слідчий, — ви впізнаєте оце?

Він узяв зі столу якийсь предмет і показав його Джекові. Я здригнувся: то був сувенірний кинджал.

— *Pardon!* — вигукнув метр Грозьє, адвокат. — Я мушу переговорити з клієнтом, перш ніж він дасть відповідь!

Але юнак не поділяв хвилювання бідного Грозьє. Просто відмахнувся від нього і тихо сказав:

— Звичайно, впізнаю. Це мій подарунок матері, пам'ятка з війни.

— Чи існують копії цього кинджала?

Метр Грозьє знову скочив на ноги, але Джек його випередив.

— Не знаю. Цей я спроектував сам.

Навіть слідчий суддя мало не присвиснув, почувши таку зухвалу відповідь. Молодий Рено явно грався з вогнем. Я, звичайно, розумів, що юнак мусить приховувати факт існування другого кинджала — заради Белли. Поки поліція не знатиме про копію і вважатиме, що кинджал був один, на дівчину підозри не впадуть. Джек покривав жінку, яку колись кохав — ціною власного життя! Я почав розуміти, яке важке завдання так легковажно поклав на плечі Пуаро. Виправдати Джека Рено, не сказавши правди, буде неймовірно важко.

Мсьє Оте заговорив знову, і в голосі його зазвучав метал:

— Мадам Рено повідомила нам, що в ніч убивства кинджал лежав на тумбочці біля її ліжка. Але ж мадам Рено — мати! Думаю, мої слова вразять вас, Рено, але я вважаю, що вона помилилася і що ви насправді забра-

ли кинджал із собою в Париж. Ви, звичайно, будете заперечувати...

Я помітив, що в'язневі руки в наручниках стиснулися в кулаки, а на лобі виступив холодний піт. Ледве розціпивши зуби, він насилу відказав:

— Я не заперечуватиму. Таке могло бути.

Усі ми приголомшено завмерли. Минуло кілька секунд, перш ніж метр Грозьє знову зірвався на ноги й запротестував:

— Мій клієнт пережив сильний стрес. Прошу зафіксувати, що зараз я не вважаю його здатним відповідати за свої слова.

Слідчий суддя сердито глипнув на адвоката. Здається, він і сам на мить засумнівався в адекватності юнака, адже той, по суті, підписав собі смертний вирок. Мсьє Оте нахилився і зазирнув Джекові в очі.

— Рено, ви хоч усвідомлюєте, що після цих ваших слів ми маємо право віддати вас під суд?

Джекове бліде обличчя спалахнуло. На погляд слідчого судді він відповів твердим поглядом.

— Мсьє Оте, клянуся, я не вбивав свого батька.

Але недовга мить вагань у слідчого судді минула. Він коротко засміявся.

— Звісно, звісно, вони всі завжди невинні, наші заримані! Ви ж самі себе щойно звинуватили. У вас немає ні алібі, ні переконливих аргументів на свій захист, тільки ці слова, які й дитину не переконують — що ви невинні. Убити власного батька — підступно і жорстоко —

заради грошей, що їх, як ви вважали, отримаєте після смерті. Але, Рено, насправді ці гроші відійшли до вашої матері. Звісно, вона як мати хотіла прикрити вас, але в суді до цього поставляться поблажливо, а от до вас — ні! І правильно, бо ви скоїли страшний злочин перед Богом і людьми! — Мсьє Оте просто-таки впивався своєю роллю, він був втіленням справедливості, й голос його гримів, як трубний глас. — Ви вбили — і мусите понести свою кару. І ці слова — не мої, це глаголи Справедливості...

Тут слідчого суддю перебили, на його превелике розчарування. Зарипіли й відчинилися двері.

— Мсьє *le juge*¹, мсьє *le juge*, — зазирнув поліцейський, — прийшла леді, яка стверджує... стверджує...

— Хто там що стверджує? — гарикнув мсьє Оте. — Що за безцеремонність? Я не дозволяю...

Аж тут тонка фігурка відіпхнула переляканого жандарма і зайшла в кімнату. Це була жінка в чорній сукні, чие обличчя ховалося за густою вуаллю.

У мене мало серце не вистрибнуло з грудей. Вона прийшла! Усі мої спроби її врятувати виявилися марні. І все ж я не міг не захоплюватися відвагою цієї юної дівчини.

Вона підняла вуаль — і я мимоволі зітхнув. Бо дівчина була неймовірно схожа на Попелюшку, а проте це була не вона! Тепер, коли на ній не було пишного сценічного банта, я зрозумів, що це її обличчя дивилося на

¹ Судде (*фр.*).

мене зі світлини, яку Пуаро знайшов колись у кімнаті Джека Рено.

— Ви слідчий суддя, мсьє Оте? — запитала вона.

— Так, але вам не можна...

— Мене звуть Белла Дювін. Я хочу здатися в руки поліції за вбивство містера Рено.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ШОСТИЙ

Я отримую листа

«Дорогий друже,

Коли Ви отримаєте цього листа, то вже все знатимете. Мої слова ніяк не зашкодять Беллі. Вона пішла, щоб здатися в руки поліції. А я стомилася з нею сперечатися.

Тепер Ви знаєте, що я обманула Вас. Там, де Ви мені довіряли, я відплатила брехнею. Навряд чи Ви зможете мене вибачити, але перш ніж піти з Вашого життя назавжди, я хотіла б пояснити, як усе вийшло саме так. Якби я знала, що Ви мені простили, жити мені стало б легше. Адже я робила все не так заради себе, як заради Вашого добра.

Почну з того дня, коли ми з Вами зустрілися в Калекспресі. Я хвилювалася за Беллу. Вона була так безнадійно закохана у Джека Рено, що готова була цілувати землю, де він ступав, і коли хлопець почав змінюватися, перестав так часто писати, вона мало не збожеволіла. Надумала собі, що він закохався в іншу — як виявилось

згодом, так воно і сталося. Белла вирішила поїхати на його віллу в Мерлінвіль і спробувати там зустрітися з Джеком. Знаючи, що я проти, вона просто втекла від мене. Коли виявилось, що Белла не сіла на потяг, я вирішила не їхати без неї в Англію. Передчувала, що станеться щось жахливе, якщо я не втручуся.

Я дочекалася наступного потяга з Парижа. Белла приїхала на ньому, а після цього мала намір вирушити в Мерлінвіль. Хоч як я намагалася напоумити сестру, але вона мене і слухати не хотіла. Вперлася, і квит. Тоді я просто умила руки. Я ж бо зробила все, що могла! Того вечора я пішла поселятися в готель, а Белла поїхала в Мерлінвіль. Та я ніяк не могла позбутися відчуття, що насувається катастрофа.

Настав ранок, але Белла не повернулася. Ми домовилися зустрітись у готелі, але вона так і не прийшла. Ще один день минув — сестри не було. Я вже місця собі не знаходила від хвилювання. І тут прочитала новину в вечірніх газетах!

Жах! Звісно, я не знала напевне, але боялася неймовірно. Уявила, що Белла зустрілася з Рено-батьком і розказала йому про свої стосунки з Джеком, а він її образив — щось таке. У нас обох характер — вогонь.

А тоді впливла ця історія про іноземців у масках, і я трохи розслабилася. Та мене й далі тривожило, що Белла не поверталася до мене.

До наступного ранку я встигла так себе накрутити, що вирішила: хай там що, я мушу поїхати туди й поба-

чити все на власні очі. І одразу натрапила на Вас. І знаєте... Коли я побачила покійника, такого схожого на Джека, та ще й у його плащі, то все зрозуміла! І ще там був кинджал — ах, цей жахливий кинджал! — такий самий, як Джек подарував Беллі. Я подумала: закладаюся, на ньому є її відбитки. Не можу Вам передати, який жах мене тоді охопив. У мене в голові засіло одне: я мушу забрати той кинджал і втекти з ним іще до того, як усі помітять, що він пропав. Вдала, що зомліла, і поки Ви бігали по воду, витягла його з глека і сховала у складках сукні.

Я сказала Вам, що зупинилася в готелі «Маяк», але насправді, звісно, швиденько вшилася з міста, поїхала в Кале, а звідти — першим поромом в Англію. Десь на середині подорожі через Ла-Манш кинула той злощасний кинджал у воду і аж тоді відчула, що знову можу спокійно дихати.

Белла вже чекала мене на нашій квартирі в Лондоні. Спокійнісінька, наче нічого не сталося. Я розказала їй, що зробила, і запевнила, що тепер вона в безпеці. Сестра подивилася на мене так пильно... А тоді як засміється. Страшно було чути той сміх. Я подумала, що найкраще для неї буде відволіктися на роботу. Бо якби до Белли почало доходити, *що* вона накоїла, то вона, певно, з'їхала б із глузду. На щастя, нас одразу запросили у програму.

А потім одного вечора я побачила в залі Вас разом із Вашим другом... І несамовито перелякалася. Ви нас

підозрювали, інакше чому прийшли б на наш виступ? Мені треба було дізнатися все, тож я пішла за Вами. Я була в розпачі... А потім, перш ніж я встигла бодай щось сказати, зрозуміла, що це мене Ви підозрюєте, не Беллу! Або думаєте, що я — Белла, адже вкрала кинджал.

Хотіла б я, любий, щоб Ви знали, що коїлося тоді в моїй голові... тоді Ви мене пробачили б. Я була налякана, збентежена, у розпачі... Розуміла тільки одне: ви готові мене рятувати. Не знаю, чи рятували б Ви мою сестру... Думаю, ні — до неї Ви так не поставилися б. Тому я не могла ризикувати. Белла — моя сестра-близнючка, і для неї я була готова на все. Тож я брехала далі. Почувалася жахливо — і досі так відчуваюся... От і все. Я зізналася Вам в усьому. Мені треба було довіритися Вам. Якби я так зробила...

Коли в газетах з'явилася новина про арешт Джека, Белла не гаяла ні секунди. Не хотіла чекати, чим усе закінчиться для нього.

Я дуже стомилася. Не можу більше писати».

Підпис «*Попелюшка*» було закреслено, натомість написано: «*Дульсія Дювін*».

Це був неохайно нашкрябаний і надто емоційний лист — але я бережу його досі.

Пуаро був зі мною, коли я читав листа. Аркуші випали з моїх рук, і я підвів на нього збентежений погляд.

— Весь цей час ви знали, що це не та дівчина?

— Так, друже.

— Чому ви мені не сказали?

— По-перше, я не вірив, що ви могли так помилитися. Ви ж бачили світлину. Сестри дуже схожі, але їх можна розрізнити.

— А як же русяве волосся?

— Перука. Її Белла одягала на сцену для створення контрасту. Хіба може бути, що одна з близнючок — темноволоса, а друга — світла?

— Чому ви не сказали мені про це в готелі в Ковентрі?

— Бо ви вдалися до силових методів, *мон ами*, — сухо відказав детектив. — Ви не дали мені розкрити рот.

— А пізніше?

— Пізніше! Я образився, що ви перестали мені довіряти. До того ж я хотів перевірити, чи витримають ваші почуття перевірку часом. Чи справді ви закохалися, чи то було просто швидкоплинне почуття. Але я не мав би так довго тримати вас у темряві незнання.

Я кивнув. Пуаро говорив від серця, і мені не хотілося на нього гніватися. Мій погляд упав на розсипані по підлозі аркуші, і раптом, підкорившись незрозумілому пориву, я підняв їх і простягнув другові.

— Прочитайте цього листа. Я хочу, щоб ви знали, що тут написано.

Він мовчки пробіг його очима, а потім поглянув на мене.

— Що вас тривожить, Гастінгсе?

Детектив говорив не так, як завжди. Звична глузливність зникла з його голосу, і я наважився йому відкритися.

— Вона не пише... Не пише... чи я щось для неї значу, чи ні?

Пуаро повернув мені аркуші.

— Думаю, ви помиляєтеся, Гастінґсе.

— У чому? — я схвильовано нахилився вперед.

— Вона пише про це в кожному рядочку свого листа, *mon ami*.

— Але де мені її знайти? На конверті немає адреси. Тільки французька марка.

— Не хвилюйтеся, прошу! Довіртеся татусеві Пуаро. Я знайду її для вас, хай-но тільки випаде вільна хвилинка!

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ СЬОМИЙ

Історія Джека Рено

— Вітаю вас, мсьє Джеку, — сказав Пуаро, тепло тиснучи руку юнакові.

Молодий Рено прийшов до нас, щойно його звільнили — перед тим, як їхати в Мерлінвіль до Марти і матері. З ним прийшов Стонор. Його бадьорий настрій різко контрастував із повільними рухами виснаженого Джека. Видно було, що той перебуває на межі нервового зриву. Він слабо всміхнувся до Пуаро й тихо відповів:

— Я пройшов через усе це тільки для того, щоб захистити її, і все марно...

— Навряд чи дівчина погодилася б прийняти в жертву ваше життя, — сухо сказав Стонор. — Вона просто

мусила зізнатися, коли побачила, що над вами нависла гільйотина.

— *Eh ma foi!* А гільйотина над вами таки нависла б, — додав Пуаро і підморгнув. — І через вас збожеволів би метр Грозьє!

— О, він дуже хвилювався за мене, — мовив Джек. — Але й добряче заважав. Я ж не міг йому ні в чому зізнатися. Господи, але що ж тепер буде з Беллою?

— На вашому місці я так сильно не переймався б, — сказав детектив, — французькі суди дуже поблажливо ставляться до юних і красивих, а ще — до *crime passionnel*! Мудрий адвокат знайде в цій справі багато пом'якшувальних обставин. Хоча вам це трохи вилізе боком...

— О, мене це не хвилює. Розумієте, мсьє Пуаро, я певною мірою все-таки відчуваю провину за батькову смерть. Якби не я і не мої проблеми з Беллою, він досі був би живий. Та ще й той плащ, який я переплутав. Не можу позбутися відчуття, що його кров на моїх руках. Це переслідуватиме мене до скону.

— Годі, годі, — спробував заспокоїти Джека я.

— Звичайно, це жахливо — розуміти, що Белла вбила мого батька. Але мушу визнати, що я повівся щодо неї дуже неблагородно. Коли я зустрів Марту, то зрозумів, що стосунки з Беллою були помилкою, і мені треба було чесно їй про це сказати. Але я так боявся скандалу, боявся, що вся ця історія дійде до Марти — а її думка мала для мене величезне значення — що боягузливо

продовжував листуватися з Беллою, сподіваючись, що її почуття самі собою зійдуть нанівець. Я просто пустив усе на самоплин, не розуміючи, що доводжу бідну дівчинку до розпачу. Якби вона вдарила кинджалом мене, це була б заслужена кара. А її рішення взяти вину на себе — неймовірно сміливе. Та якби не це, я стояв би на своєму до кінця.

Юнак трохи посидів мовчки, а тоді знову заговорив:

— Одного я тільки не можу зрозуміти: чому батько тинявся полем для гольфу в спідній білизні й моєму плащі? Мабуть, він щойно якимось позбувся від тих чужинців, які його викрали, а мама просто переплутала час, коли сказала, що все відбулося о другій годині ночі. Це ж... Це ж не було спеціально придумано, як гадаєте? Мама, вона ж... Вона не могла подумати, що то був я?

Пуаро швидко заспокоїв Джека.

— Ні-ні, мсьє. За це не бійтеся. Колись я вам усе поясню. Насправді там була цікава історія. А зараз чи не могли б ви нам розповісти, що трапилося тієї ночі з вами?

— Розповідати майже немає чого. Я приїхав із Шербура, як уже вам казав, щоб побачитися з Мартою перед тим, як їхати на інший край світу. Потяг запізнився, і я вирішив зрізати через поле для гольфу. Так можна було легко дістатися до саду вілли «Маргарита». Я вже майже дійшов, коли...

Юнак зупинився й надсадно видихнув.

— Слухаємо вас.

— Я почув нажаханий скрик. Неголосний, більше схожий на здушене зітхання. Але звук мене налякав. Я зупинився як вкопаний, а потім визирнув з-за куща. Світив місяць. Я побачив могилу — а в ній лежало тіло, зі спини стирчав кинджал. Тоді я підвів очі... й побачив її. Вона дивилася на мене так, ніби привида побачила — мабуть, спершу вона й подумала, що я привид. Її обличчя перекривилося від жаху. А потім вона заверещала, розвернулася й кинулася тікати.

Джек замовк, намагаючись опанувати себе.

— Що було далі? — м'яко запитав детектив.

— Правду кажучи, не знаю. Якийсь час я стояв там, приголомшений, а потім зрозумів, що треба якнайшвидше забиратися геть. Мені навіть на думку не спадало, що хтось може підозрювати мене, але я боявся, що мене змусять свідчити проти Белли. Я пішки дійшов до Сент-Бове, як уже казав вам, найняв там автомобіль і поїхав назад у Шербур.

Раптом у двері постукали: слуга приніс телеграму й передав її Стонорові. Той прочитав текст і підвівся.

— Місіс Рено отямилася, — повідомив він.

— О! — Пуаро негайно зірвався на ноги. — Їдмо в Мерлінвіль!

Ми швидко зібралися й вирушили. На Джекове прохання Стонор залишився, щоб допомогти Беллі Дювін. А я, мій друг і Джек Рено виїхали на автомобілі останнього.

Подорож тривала не довше ніж сорок хвилин, і коли ми вже під'їжджали до вілли, юнак запитально глянув на Пуаро.

— Чи можу я просити вас зайти першим і повідомити матері новину, що мене вже звільнили?

— А ви підете до мадемуазель Марти, так? — підморгнув бельгієць. — Авжеж, біжіть, я й сам хотів це запропонувати.

Джекові не довелося казати двічі. Він зупинив автомобіль, вистрибнув і попрямував до воріт вілли «Маргарита». Ми ж поїхали далі на віллу «Женев'єва».

— Пуаро, — сказав я, — пам'ятаєте, як ми приїхали сюди вперше? І почули новину про смерть містера Рено?

— Так-так, друже. Лише кілька днів минуло. А стільки всього відбулося відтоді, особливо з вами, *mon ami!*

— Пуаро, ви вже почали шукати Бел... тобто Дульсію?

— Не хвилюйтеся, Гастінгсе, я все зроблю.

— Щось довго ви відкладаєте... — забурчав я.

Пуаро змінив тему.

— Тоді все починалося, а тепер іде до кінця, — по-важно мовив він і подзвонив у двері. — Та правду кажучи, такий кінець справи мені не подобається.

— Мені теж, — зітхнув я.

— Ваше невдоволення сентиментальне, Гастінгсе. Мені ж ідеться про інше. Будемо сподіватися, що до мадемуазель Белли поставляться поблажливо, до того ж Джек Рено не зміг би одружитися з обома пан-

нами. Та я невдоволений через те, що злочин не було добре продумано й мудро організовано — так, щоб детективові було приємно його розплутувати. Жорж Конно організував чудову *mise en scène*¹, але *dénoûement*² — о ні! Жахлива. Дівчина в пориві злості заколола чоловіка — ну і де тут, скажіть мені, метод?

Я щиро розреготався, дивлячись на насупленого бельгійця. Аж тут двері розчахнулися. На порозі стала Франсуаза.

Пуаро сказав, що мусить негайно зустрітися з місіс Рено, і служниця провела його нагору. Я залишився у вітальні. Невдовзі мій друг повернувся. Він був на диво похмурий.

— *Vous voilà*³, Гастінґс! *Sacré tonnerre!*⁴ На нас чекає скандал.

— Що сталося? — вигукнув я.

— Мені важко в це повірити, — задумливо мовив чоловічок, — але жінки дуже непередбачувані.

— А ось і Джек із Мартою, — визирнув я у вікно.

Пуаро вибіг надвір і зустрів юну пару.

— Не заходьте поки що, прошу. Ваша матір дуже засмучена.

¹ Постановку (фр.).

² Розв'язка (фр.).

³ Отакої (фр.).

⁴ Господи! (фр.)

— Знаю, знаю, — сказав Джек, — треба негайно до неї піти.

— Кажу вам, не йдіть. Так буде краще.

— Але ми з Мартою...

— Тільки не беріть із собою мадемуазель. Якщо ви так наполягаєте, ідіть до матері, але я піду з вами.

Раптом усі ми здригнулися: на сходах пролунав голос.

— Дякую за турботу, мсьє Пуаро, але я сама хочу чітко повідомити свою волю.

Усі вражено повернулися. Під руку з Леоні по сходах спускалася місіс Рено. Голова в неї досі була перев'язана. Покоївка, плачучи, благала господиню повернутися в ліжко.

— Мадам, лікар казав не вставати, вам знову стане гірше!

Але місіс Рено її не слухала.

— Мамо! — кинувся до неї Джек.

Та жінка спинила його жестом.

— Я тобі не матір! А ти мені не син! Від цієї миті я зрікаюся тебе.

— Мамо! — вражено вигукнув юнак.

На мить вона, здалося, завагалася, почувши му́ку в його голосі. Мій друг розвів руки, ніби бажаючи примирити матір із сином, але наступної миті жінка знов опанувала себе.

— Кров твого батька — на твоїх руках. Ти несеш моральну відповідальність за його смерть. Ти не підкорився його волі стосовно цієї дівчини, — місіс Рено вказа-

ла на Марту, — а твоє безсердечне ставлення до іншої привело до його смерті. Йди геть із мого дому. Завтра я перепису заповіт так, щоб ти не зміг отримати ані пенні з його грошей. Виживай як хочеш, і хай тобі допомагає ця дівчина, дочка найзапеклішого батькового ворога!

Місіс Рено розвернулася й, долаючи біль, повільно рушила сходами вгору.

Усі ми стояли як громом прибиті. Ніхто не очікував такого повороту. Джек Рено, виснажений усіма переживаннями, похитнувся й мало не впав. Ми з Пуаро кинулися до нього й підхопили попід руки.

— Це виснаження, — тихо пояснив Марті детектив. — Куди нам його звідси забрати?

— Таж додому! На віллу «Маргарита». Ми з мамою подбаємо про нього. О, мій бідолашний Джек!

З нашою поміччю юнак дістався до «Маргарити», а тоді знесилено впав у крісло — був заледве при тямі. Пуаро торкнувся Джекового чола.

— У нього гарячка. Дається взнаки тривале напруження. А тепер іще й цей шок. Гастінгсе, проведіть його в ліжку, а я викличу лікаря.

Той невдовзі прийшов, оглянув пацієнта і сказав, що гарячка — наслідок нервового напруження. Треба тільки гарно відпочити, і тоді назавтра молодик повністю відновиться, але якщо він знову хвилюватиметься, може розвинутися запалення мозку. Добре було б, щоби хтось побув із ним до вечора й цілу ніч.

Ми залишили Джека під опікою Марти та її матері й пішли в місто. Час обіду давно минув, і ми обидва були дуже голодні. Тому, натрапивши на перший-ліпший ресторан, із апетитом з'їли там омлет і *entrecôte*¹.

— Тепер нам треба підшукати житло для себе, — сказав детектив, коли ми нарешті втамували голод. — Знову підемо в готель «Купальні»?

Ми неспішно вирушили туди, і нам запропонували два гарні номери з вікнами на море. Уже отримавши ключі, мій друг раптом запитав порт'є:

— А леді з Англії, міс Робінсон, уже приїхала?

— Так, мсьє. Вона в малій вітальні.

— О!

— Пуаро, — вигукнув я, коли ми йшли по коридору, — хто така ця міс Робінсон?

Чоловічок подивився на мене, в очах його світилися теплі вогники.

— Здається, я організував вам шлюб, Гастінгсе.

— Але ж...

— Ось, — Пуаро по-дружньому підштовхнув мене у вітальню. — Ви що, думаєте, я в Мерлінвілі наважусь голосно вимовляти прізвище Дювін?

Справді, нам назустріч підвелася Попелюшка. Я ніжно взяв її за руку, а мої очі сказали все, що не наважился сказати уста.

¹ Антрекот, смажене м'ясо (*фр.*).

Пуаро делікатно кашлянув.

— *Mes enfants*¹, зараз немає часу на сентименти. Нас чекає серйозна робота. Мадемуазель, вам вдалося зробити те, що я вас просив?

У відповідь Попелюшка дістала з сумочки предмет, загорнутий у папір, і мовчки передала його детективу. Той розгорнув його — і я здригнувся: в руці у Пуаро опинився кинджал, який, як я гадав, дівчина викинула в море. Дивно, як неохоче жінки розлучаються з речами й документами, що можуть їх легко скомпроментувати.

— *Très bien, mon enfant*², — сказав Пуаро, — ви мене порадували. Ідіть відпочивайте. У нас із Гастінгсом є робота. Ви побачитеся завтра.

— Куди ви маєте йти? — запитала дівчина, і її очі розширилися від хвилювання.

— Дізнаєтеся завтра.

— Я йду з вами.

— Але мадемуазель...

— Я йду з вами і крапка.

Мій друг зрозумів, що сперечатися немає сенсу, і поступився.

— Гаразд, ходімо, мадемуазель. Але цікавого видовища не обіцяю. Можливо, нічого взагалі не станеться.

Попелюшка не відповіла.

¹ Діти мої (фр.).

² Гаразд, дитино (фр.).

Через двадцять хвилин ми вирушили. Було вже темно, похмурий вечір наліг на землю. Пуаро попрямував через місто до вілли «Женев'єва». Але біля вілли «Маргарита» зупинився.

— Хочу переконатися, що з Джеком Рено все гаразд. Ходімо зі мною, Гастінгсе. Ви, мадемуазель, залишайтеся тут. Мадам Добрей може ненароком вас образити.

Ми відчинили ворота й пішли по стежці. Коли підійшли до будинку, я вказав другові на освітлене вікно на другому поверсі: видно було темний профіль Марти Добрей, що відбився на засунутій фіранці.

— Ага, — сказав він, — ось де ми знайдемо Джека Рено.

Двері нам відчинила мадам Добрей. Вона повідомила, що стан Джека не змінився, але якщо ми хочемо переконатися на власні очі, то можемо зайти. Услід за жінкою ми піднялися в спальню. Марта сиділа за столом при лампі й вишивала. Коли ми зайшли, приклала палець до вуст.

Джек спав дуже неспокійно, крутив головою, а його щокі палали.

— Лікар має ще раз прийти? — пошепки запитав Пуаро.

— Ні, хіба що по нього доведеться послати. Джек спить, і це зараз для нього найкраще. *Матан* зварила трав'яний чай.

Ми тихо вийшли, а дівчина знову взялася за вишивання. Мадам Добрей провела нас униз. Тепер, знаючи

історію цієї жінки, я з цікавістю до неї придивлявся. Вона стояла, опустивши очі, а на губах її сяяла та сама таємнича усмішка, яку ми вже бачили колись. Раптом я відчув, що боюся її, боюся, як красивої отруйної змії.

— Сподіваюся, ми не потривожили вас, мадам, — ввічливо мовив детектив, коли вона відчинила перед нами двері.

— Зовсім ні, мсьє.

— До речі, — сказав Пуаро, ніби щось згадавши, — мсьє Стонор не приїжджав сьогодні в Мерлінвіль?

Я здивовано глянув на свого друга: адже він чудово знав, що Стонор залишився в Сент-Бове.

Жінка стримано відказала:

— Я про це нічого не знаю.

— Він не говорив із мадам Рено?

— Звідки мені знати, мсьє?

— Справді, — відказав Пуаро. — Я просто думав, що ви могли бачити, як він пройшов до вілли «Женев'єва». Добраніч, мадам.

— Чому...

— Ніяких чому, Гастінгсе. Поясню пізніше.

Ми повернулися до Попелюшки і разом із нею вирушили до вілли Рено. Мій друг іще раз озирнувся на будинок, де в освітленому вікні виднівся профіль Марти.

— Принаймні за юним Рено постійно наглядають, — пробурмотів він.

Підійшовши до вілли «Женев'єва», ми з Пуаро сховалися в кущах. Нам було добре видно, що діється на

подвір'ї, а от нас ніхто не міг помітити. Вілла тонула в темряві, усі, без сумніву, давно спали. Як виявилось, ми стояли під відчиненим вікном спальні мадам Рено. Мені здалося, що саме на нього уважно дивиться Пуаро.

— Що ми збираємося робити? — прошепотів я.

— Спостерігати.

— Але...

— Не думаю, що щось станеться протягом найближчої години, можливо, двох, але потім...

Раптом його перебив довгий пронизливий крик:

— Допоможіть!

У кімнаті на другому поверсі в правому крилі будинку блиснуло світло, крик лунав звідти. Крізь фіранку було видно, як борються дві фігури.

— *Mille tonnerres!*¹ — вигукнув Пуаро. — Вона спала в іншій кімнаті!

Він кинувся до вхідних дверей і почав голосно грукати. А тоді стрибнув до дерева над клумбою і спритно, як кіт, подерся нагору. Я поліз за ним, і вже за хвилину ми ввалилися в кімнату крізь відчинене вікно. Озирнувшись, я помітив, що вслід за мною по дереву лізе Дульсія.

— Обережно! — крикнув я.

— Скажи це своїй бабусі! — кинула у відповідь дівчина. — Я вмію лазити по деревах!

¹ Тут: Тисяча чортів! (*фр.*)

Детектив перебіг через порожню кімнату й навалився на двері.

— Вони замкнені ззовні, — заревів він. — Їх так одразу не відчиниш!

Крики про допомогу лунали дедалі слабкіше. Я побачив розпач у другових очах. Тепер вибити двері ми намагалися удвох.

Раптом з-за вікна пролунав спокійний голос Попелюшки:

— Ви не встигнете. Я одна зможу хоч щось зробити.

І перш ніж я встиг її зупинити, вона зникла з моїх очей. Я підбіг до вікна й визирнув — і з жахом побачив, як дівчина сповзає з даху до вікна, звідки лунав крик.

— Господи, та вона ж розіб'ється! — вирвалося в мене.

— Аж ніяк, Гастінгсе. Вона професійна акробатка. Рука провидіння спрямувала її піти з нами. Молюся, щоб вона встигла. Ах!

Темряву роздер крик несамовитого жаху, а Попелюшка заскочила в кімнату через вікно. Раптом ми почули її спокійний голос:

— Нічого у тебе не вийде. Я тримаю тебе, а руки в мене міцні, як залізо.

У цю мить двері нашої кімнати розчахнулися — їх відімкнула Франсуаза. Пуаро безцеремонно відштовхнув її й кинувся по коридору до кімнати, біля якої зібралися всі слуги.

— Двері замкнені зсередини, мсьє.

Раптом ми почули, як у кімнаті хтось важко впав. За мить у замку повернувся ключ, і бліда, аж біла Попелюшка відчинила нам двері.

— Із нею все гаразд? — крикнув детектив.

— Так, я встигла саме вчасно. Вона вже знесилася.

Місіс Рено напівсиділа в ліжку. Вона важко дихала.

— Ще трохи, і задушила б мене, — пробурмотіла жінка.

Попелюшка підняла щось із підлоги й подала Пуаро. Це була скручена шовкова мотузка, тонка, але дуже міцна.

— З її допомогою вона мала втекти, — сказав мій друг. — Через вікно, поки ми ломилися б у двері. Але де ж вона?

Дівчина відступила й показала на фігуру, яка лежала на підлозі, закутана в темну шаль, що прикривала обличчя.

— Мертва?

Попелюшка кивнула.

— Думаю, так. Ударилася головою об мармурову камінну полицю.

— Хто ж це? — закричав я.

— Убивця Рено, Гастінгсе. Яка могла стати вбивцею мадам Рено.

Я спантеличено опустився на коліна, підняв шаль і з жахом побачив під нею вродливе обличчя Марти Добрей!

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ВОСЬМИЙ

Кінець мандрівки

Подальші події тієї ночі змішалися у моїй пам'яті. Пуаро, здавалося, не чув моїх настирливих запитань. Він сварився з Франсуазою, бо служниця не повідомила його про зміну спальні місіс Рено.

Я вхопив його за плече й повернув до себе, сподіваючись нарешті достукатися до свого друга.

— Невже ви не знали про це? — дивувався я. — Адже ви сьогодні піднімалися до місіс Рено!

Детектив нарешті зволив приділити мені краплю уваги.

— Вона лежала на дивані у своєму будуарі, — пояснив він.

— Але мсьє, — захищалася служниця, — мадам перейшла в цю кімнату одразу після першого злочину. Вона не могла спати там, де її тривожили спогади!

— То чому ж мене про це не повідомили? — закричав Пуаро, грюкаючи кулаком по столу. Здається, він вирішив затіяти першокласну істерику. — Поясніть: чому! мене! про! це! не! повідомили! Ви стара дурепа, а Леоні з Денізою нічим не кращі! Ви всі троє дурепи! Через вашу дурість мадам мало не померла! Якби не ця відважна дівчинка...

Він урвав свою тираду, знайшов очима Попелюшку, яка дбайливо схилилася над місіс Рено, підскочив до неї

і обняв із істинно галльською пристрасстю, аж мене вкололи ревності.

Із трансу мене вивела команда Пуаро привести до місис Рено лікаря, і то негайно. Після того треба викликати поліцію. А потім чоловічок додав, на моє обурення:

— Можете сюди не вертатися. Я надто зайнятий, щоб пояснювати вам усе, а мадемуазель побуде *garde-malade*¹.

Я вийшов, намагаючись не ображатися. Виконавши всі доручення, повернувся в готель, ліг і зізнався собі, що геть нічого не розумію. Нічні події здавалися неймовірною фантасмагорією. Ніхто не міг нічого мені пояснити. Ніхто мене навіть не чув. Я сердито покрутився з боку на бік, а потім, виснажений, заснув.

Коли прокинувся, сонце світило крізь відчинені навісті вікна, а біля мого ліжка сидів охайно вбраний і усміхнений Пуаро.

— *Enfin* ви прокинулися! Ох і любите ж ви поспати, Гастінґсе. До вашого відома, зараз майже одинадцять.

Я застогнав і обхопив голову руками.

— Мені наснився кошмар, — сказав я. — Про те, що ми знайшли тіло Марти Добрей у кімнаті місис Рено і що ви назвали її вбивцею містера Рено!

— Вам це не наснилося. Усе правда.

— Але ж хіба не Белла Дювін убила містера Рено?

¹ Медсестрою (фр.).

— Ні, Гастінгсе, не вона. Дівчина сказала, що вбила — але тільки для того, щоб урятувати коханого від гільйотини.

— Невже?

— Пригадайте історію, яку нам розповів Джек Рено. Вони з дівчиною одночасно підійшли до тіла, і кожен вважав іншого вбивцею. Дівчина подивилася на Джека з жахом, а потім утекла. А коли почула, що його звинуватили в убивстві, вирішила взяти провину на себе, щоб урятувати коханого від вірної смерті.

Мій друг відкинувся на спинку стільця і за звичкою склав на колінах руки.

— Мені не подобалася розв'язка цього злочину, — задумливо промовив він. — Увесь час я мав відчуття, що це холоднокровно здійснений злочин і що скоїла його людина, яка чітко розуміла, що робить, уміло скориставшись історією мсьє Рено, щоб збити зі сліду поліцію. Видатний злочинець (я вже це казав!) завжди діє дуже просто.

Я кивнув.

— Якщо моя теорія була правильна, вбивця мав добре знати плани мсьє Рено. Тут ми найперше згадуємо про місіс Рено, але факти не підтверджують підозри про її вину. Невже хтось іще міг знати про хитрий задум Рено? Так. Від самої Марти Добрей ми дізналися, що вона чула суперечку мсьє Рено з волоцюгою. Якщо вона чула її, то могла почути й усе інше, особливо якщо мсьє й мадам Рено мали необережність обговорювати плани на

лавочці біля живоплоту. Згадайте, як легко ви підслухали з того місця розмову між Мартою і Джеком Рено.

— Але який мотив був у Марти для вбивства містера Рено? — здивовано запитав я.

— Який мотив? Гроші, звісно! Рено був мільйонером, і після його смерті (на переконання Марти і Джека) половина статку мала перейти до сина.

Ось як, гадаю, діяла Марта Добрей. Вона підслухала розмову Рено з дружиною. Досі той був непоганим джерелом доходу для сім'ї Добрей, але тепер хотів вирватися з їхніх лап. Спершу Марта намагалася придумати, як не дати йому втекти, але потім їй на думку спала краща ідея — ідея, перед якою не здригнеться серце доньки Жанни Берольді! Старий Рено категорично проти її шлюбу з Джеком, і якщо хлопець розірве стосунки з батьком, то не отримає жодного пенні — а мадемуазель Марту це не влаштовує. Здається мені, вона ніколи по-справжньому Джека й не кохала — вона вміє показувати почуття, але в душі Марта Добрей така сама холоднокрровна й практична особа, як і її матір. Сумніваюся також, чи була вона впевнена в почуттях Джека до неї. Дівчина причаровувала його, але якби юнак вирвався з її пут і поїхав десь далеко (як і хотів його батько), вона могла втратити його кохання. А от якщо вбити старого Рено, Джек отримає половину його мільйонів і зможе одразу одружитися. Тоді Марта вмить стане багатою, а не втішатиметься подачками розміром у кілька тисяч, як раніше. Гострим розумом дівчина усвідомила, як усе просто: Рено організо-

вує обставини власної смерті, а їй залишається тільки вступити в правильному місці й перетворити фарс на жакливу реальність. Була ще одна річ, яка привела мої пошуки прямісінько до Марти: кинджал! Джек Рено зробив три сувеніри. Один подарував матері, другий — Беллі Дювін, а третій, найімовірніше, Марті Добрей!

Отже, проти неї свідчили чотири обставини:

1. Марта могла підслухати плани мсьє Рено.
2. Марта мала безпосередню підставу бажати його смерті.
3. Марта була донькою горезвісної мадам Берольді, яка, на мою думку, стала моральною й опосередкованою вбивцею свого чоловіка, хоча ніж у його серце, мабуть, усе ж встромила рука Жоржа Конно.
4. Марта була єдиною, крім Джека Рено, хто міг мати у власності третій кинджал.

Пуаро замовк і прочистив горло.

— Звичайно, коли я дізнався про існування іншої дівчини, Белли Дювін, то зрозумів: існує ймовірність, що саме вона вбила Рено. Але такий розвиток подій мене не влаштовував, оскільки, як я вже вам казав, Гастінгсе, такий фахівець, як я, прагне зустрічі з гідним супротивником. А проте злочини — вони такі, які є, а не такі, якими ми хотіли б їх бачити. Мені здавалося малоімовірним, що Белла Дювін блукала навколо вілли з кинджалом у руках — хіба що мріяла помститися Джекові Рено.

Коли Белла зізналася поліції в тому, що скоїла злочин, здавалося, все стало на свої місця. А проте я був незадоволений, *mon ami*. Був незадоволений...

Я ще раз обміркував злочин, відтворив його хвилиною за хвилиною і дійшов того самого висновку. Це була *не* Белла Дювін. Єдиною людиною, яка могла скоїти вбивство, була Марта Добрей. Але в мене не було жодного доказу, який свідчив би проти неї!

А потім ви показали мені листа від мадемуазель Дульсії Дювін, і переді мною закріпився шанс іще раз переглянути злочин. Той кинджал, яким було вбито Рено, дівчина викинула в море — бо думала, що він належав її сестрі. Але якщо раптом це був не сестрин кинджал, а Мартин — той, що його подарував їй Джек Рено — значить, кинджал Белли мав лежати на місці! Вам я нічого не сказав, Гастінгсе (часу на сентименти не було), але негайно знайшов мадемуазель Дульсію, розказав їй те, що вважав за потрібне, і попросив обшукати сестрині речі. Уявіть, як я зрадив, коли вона приїхала сюди під іменем міс Робінсон і привезла чудовий сувенір!

Тим часом я підготував ґрунт для того, щоб вивести мадемуазель Марту на чисту воду. На моє прохання мадам Рено зреклася власного сина і висловила бажання переписати заповіт так, щоб йому не дісталася батькових грошей. Це був ризикований крок, але необхідний, і мадам Рено погодилася на цю авантюру. На жаль, ні вона, ні служниці не попередили мене, що тепер мадам спить в іншій кімнаті... Мабуть, вона була певна, що

я про це знаю. Усе сталося так, як я й думав. Марта Добрей востаннє спробувала загарбати мільйони мсьє Рено — і знову безуспішно!

— Що мені абсолютно незрозуміло, — сказав я, — то це як вона пробралася в будинок непомітно для нас. Просто диво якесь. Марта ж лишилася на віллі «Маргарита», а ми пішли прямо на віллу «Женев'єва» — і все-таки вона нас випередила!

— Та ні ж бо, вона там не залишилася. Марта вибігла з будинку через задні двері, поки ми розмовляли в передпокої з її матір'ю. Ось де хитрюща дівчина обіграла Еркюля Пуаро!

— А як же тінь на фіранці? Ми ж бачили її з дороги!

— *Eh bien*, поки ми відійшли на достатню відстань, щоб озирнутися, мадам Добрей якраз встигла зайняти доньчине місце.

— Мадам Добрей?

— Так. Одна з них стара, а друга молода, одна темноволоса, а друга світла, але на фіранці їхні силуети мають абсолютно однаковий вигляд. Навіть я не запідозрив, ідіот! Думав, що в мене повно часу, що вона не прийде на віллу до півночі. Але вона була розумна, ця мадемуазель Марта!

— Вона хотіла вбити місіс Рено?

— Так. Тоді весь спадок перейшов би до її сина. Але це мало бути самогубство, *mon ami*! На підлозі біля тіла Марти Добрей я знайшов ганчірку і пляшечку хлороформу, а також шприц зі смертельною дозою

морфіну. Розумієте? Спершу хлороформ, а потім, коли жертва непритомніє — укол морфіну. До ранку запах хлороформу вивітриться, а шприц валятиметься там, куди випав із руки мадам Рено. Що сказав би, побачивши це, наш друг мсьє Оте? «Бідна жінка. Що я вам казав? Шок від радості після всього пережитого виявився для неї надто сильним. Я ж говорив, що не здивуюся, якщо її душевне здоров'я похитнеться. Якою трагедією обернулася ця справа Рено!»

А проте, Гастінґсе, усе пішло не зовсім так, як собі планувала мадемуазель Марта. Почнемо з того, що мадам Рено не спала й чекала на неї. Почалася боротьба. Але мадам досі дуже слабка. У Марті залишався останній шанс. Ідея з самогубством не реалізувалася, але якщо вона задушить мадам своїми сильними руками, втече через вікно за допомогою шовкової мотузки, поки ми й далі ломитимемося в двері, і встигне повернутися на віллу «Маргарита» ще до того, як туди прибіжить хтось із нас, довести Мартину вину буде практично неможливо. Але злочинницю здолали — і не Еркюль Пуаро, а *la petite acrobate*¹ з руками міцними, як залізо.

Я вражено слухав історію детектива.

— Коли саме ви вперше почали підозрювати Марту Добрей? Коли та зізналася, що підслухала сварку в саду?

¹ Маленька акробатка (фр.).

Мій друг усміхнувся.

— Друзе, пам'ятаєте, як ми вперше приїхали в Мерлінвіль? І побачили вродливу дівчину біля воріт? Ви запитали мене, чи помітив я юну богиню, а я відповів, що побачив тільки дівчину з тривожними очима. Так я й думав про неї весь час. *Дівчина з тривожними очима!* Чому в її очах стояла тривога? Не за долю Джека Рено хвилювалася Марта, бо ж не знала, що тієї ночі він був тут, у Мерлінвілі.

— До речі, — вигукнув я, — як там Джек Рено?

— Значно краще. Він досі на віллі «Маргарита». А от мадам Добрей зникла. Зараз поліція її шукає.

— Вона допомагала доньці, як думаєте?

— Навряд чи ми про це дізнаємося. Мадам уміє тримати секрети. І я дуже сумніваюся, що поліція колись її знайде.

— А Джекові Рено... вже сказали?

— Поки що ні.

— Це для нього буде жахливий шок.

— Звичайно. Але знаєте, Гастінгсе, я думаю, що з цим коханням не все було так просто. Досі ми вважали Беллу Дювін спокусницею, а Марту Добрей — справжньою коханою. Але якщо поміняти їх місцями, ми наблизимося до правди, я переконаний. Марта Добрей була дуже вродлива. Вона вирішила причарувати Джека, і їй це вдалося, але пригадайте, як йому не хотілося розривати стосунки з іншою дівчиною. І як він був готовий піти на гільйотину, радше ніж видати її під суд. Чомусь мені здається,

що коли юнак почує новину, він вжахнеться — і фальшива любов випарується.

— А як же Жиро?

— От у кого стався нервовий зрив, то це в нього! Йому довелося безславно тікати назад у Париж!

Ми обоє зловтішно посміхнулися.

Пророцтво Пуаро справдилося. Коли лікар нарешті дозволив розповісти Джекові всю правду, детектив поговорив із ним власною персоною. Той був вражений неймовірно, але отямився швидше, ніж я думав. З підтримкою матері він пережив найважчі дні — тепер мати з сином не розлучалися.

Настав час розкрити ще одну таємницю. Пуаро зізнався місіс Рено, що знає про минуле її чоловіка і переконав, що Джека теж не можна залишати в темряві незнання.

— Приховування правди ніколи до добра не веде, мадам! Будьте мужні й розкажіть усе синові.

Із тяжким серцем місіс Рено погодилася, і Джек дізнався, що батько, якого він так любив, усе життя ховався від правосуддя. На найскладніше запитання мудру відповідь знайшов мій друг:

— Не хвилюйтеся, мсьє Джеку, ніхто нічого не знає. Як на мене, то я особисто не зацікавлений у тому, щоб повідомляти правду поліції. Увесь цей час я працював в інтересах не правосуддя, а вашого батька. Справедливість простягла над ним руку, тож я не бачу сенсу в тому, щоб хтось дізнався, що він і Жорж Конно — та сама особа.

Було, звичайно, кілька моментів у цій справі, які для поліції залишилися незрозумілими, але Пуаро пояснив усе так правдоподібно, що тривога згодом вивітрилася.

Невдовзі після того, як ми повернулися в Лондон, я помітив, що в серванті в Пуаро з'явилася красива скульптурка хорта. На мій здивований погляд детектив відповів:

— *Mais oui!* Я отримав свої п'ятсот франків! Ну хіба не чудовий песик? Я назвав його Жиро.

Через кілька днів до нас навідався Джек Рено. Обличчя в нього було дуже рішуче.

— Мсьє Пуаро, я прийшов попрощатися. Відпливаю в Південну Америку. У мого батька там залишилися справи, і я хотів би почати на новому континенті нове життя.

— Ви їдете самі, мсьє Джеку?

— Зі мною поїде моя мати, і Стонор допомагатиме як секретар. Йому подобаються віддалені куточки світу.

— І більше ніхто не складе вам компанію?

Джек почервонів.

— Ви маєте на увазі...

— Дівчину, яка так віддано вас кохає — яка готова була віддати за вас своє життя.

— Хіба я міг просити її про це? — пробурмотів юнак. — Невже після всього, що сталося, я зможу піти до неї і... що я їй скажу?

— *Les femmes* — вони вміють обертати такі історії собі на користь.

— Так, але... яким же дурнем я був!

— Усі ми були дурнями, так чи так, — по-філософськи прорік Пуаро.

Та Джек раптом спохмурнів.

— Є ще одна складність. Я — син свого батька. Чи захоче хтось вийти за мене, знаючи це?

— Син свого батька, кажете? Я вірю в спадковість, Гастінгс вам підтвердить.

— Отже...

— Не перебивайте. І я знаю жінку, сміливу й самовіддану, яка вміє кохати і йти на жертву...

Молодик подивився на Пуаро. Його очі засвітилися теплом.

— Моя мама!

— Так. Ви її син так само, як і батьків. Підіть до мадемуазель Белли. В усьому зізнайтеся. Нічого не приховуйте — побачите, що вона скаже!

Джек нерішуче крутив у руках капелюха.

— Підіть до неї не як юнак, а як чоловік — чоловік, який несе на плечах тягар минулого й теперішнього, але з надією дивиться в майбутнє. Запропонуйте їй розділити це прекрасне майбутнє з вами. Ви, може, не усвідомлюєте, але ваше взаємне кохання пройшло випробування вогнем і не похитнулося. Ви ж ладні були покласти власне життя одне заради одного.

А що ж сталося з капітаном Гастінгсом, скромним оповідачем цієї історії?

Казали, що він виїхав за океан і оселився на ранчо Рено, але на закінчення оповіді краще повернімося на віллу «Женев'єва», щоб опинитися в ранковому зеленому саду.

— Не можу називати тебе Беллою, бо це не твоє ім'я, — сказав я. — Але й Дульсія звучить для мене незвично. Називатиму тебе Попелюшкою. Попелюшка одружилася з принцом, ти ж пам'ятаєш? Я не принц, але...

Вона не дала мені договорити:

— Попелюшка попередила його, я певна. Розумієш, вона ж не могла пообіцяти йому, що перетвориться на принцесу. Це ж була звичайнісінька непримітна служниця...

— Тепер черга принца перебивати свою співрозмовницю, — мовив я. — Знаєш, що він відповів?

— Ні.

— «Чорт», — сказав принц і поцілував її!

І я зробив те, що сказав.

ЗМІСТ

<i>Розділ перший. Попутниця</i>	7
<i>Розділ другий. Благання про допомогу</i>	14
<i>Розділ третій. На віллі «Женев'єва»</i>	30
<i>Розділ четвертий. Лист із підписом «Белла»</i>	43
<i>Розділ п'ятий. Розповідь місіс Рено</i>	54
<i>Розділ шостий. Місце злочину</i>	65
<i>Розділ сьомий. Загадкова мадам Добрей</i>	73
<i>Розділ восьмий. Несподівана зустріч</i>	87
<i>Розділ дев'ятий. Мсьє Жиро знаходить речові докази</i>	98
<i>Розділ десятий. Габрієль Стомор</i>	107
<i>Розділ одинадцятий. Джек Рено</i>	115
<i>Розділ дванадцятий. Пуаро дещо пояснює</i>	129
<i>Розділ тринадцятий. Дівчина з тривожними очима</i>	139
<i>Розділ чотирнадцятий. Друге тіло</i>	151
<i>Розділ п'ятнадцятий. Світлина</i>	159
<i>Розділ шістнадцятий. Справа Берольді.</i>	169
<i>Розділ сімнадцятий. Ми розслідуємо далі.</i>	175
<i>Розділ вісімнадцятий. Жиро діє</i>	184
<i>Розділ дев'ятнадцятий. Я змушую свої сірі клітинки працювати</i>	191
<i>Розділ двадцятий. Дивовижне припущення</i>	198

<i>Розділ двадцять перший. Еркюль Пуаро пояснює</i>	210
<i>Розділ двадцять другий. Я знаходжу кохання</i>	219
<i>Розділ двадцять третій. Важкі часи</i>	230
<i>Розділ двадцять четвертий. «Врятуйте його!»</i>	236
<i>Розділ двадцять п'ятий. Несподіваний поворот</i>	246
<i>Розділ двадцять шостий. Я отримую листа</i>	251
<i>Розділ двадцять сьомий. Історія Джека Рено</i>	256
<i>Розділ двадцять восьмий. Кінець мандрівки</i>	271

Літературно-художнє видання

Серія «Легендарний Пуаро»

КРІСТІ Аґата
Убивство на полі для гольфу
Роман

Головний редактор *С. І. Мозгова*
Відповідальний за випуск *О. В. Приходченко*
Редактор *С. В. Півень*
Художній редактор *А. О. Попова*
Технічний редактор *В. Г. Євлахов*
Коректор *Т. І. Невєрова*

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61001, м. Харків, вул. Б. Хмельницького, буд. 24
E-mail: cop@ksd.ua

- за телефонами довідкової служби
(050) 113-93-93 (МТС); (093) 170-03-93 (life);
(067) 332-93-93 (Київстар); (057) 783-88-88
 - на сайті Клубу: www.bookclub.ua
 - у мережі фірмових магазинів
див. адреси на сайті Клубу або за QR-кодом
- Надсилається безоплатний каталог**

**Для гуртових
клієнтів**

Харків

тел./факс +38(057)703-44-57
e-mail: trade@ksd.ua

Запрошуємо до співпраці авторів
e-mail: publish@ksd.ua

Крісті А.

К82 Убивство на полі для гольфу : роман / Агата Крісті ; пер.
з англ. А. Ящук. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного
Дозвілля», 2020. — 288 с. — (Серія «Легендарний Пуаро»,
ISBN 978-617-12-6900-2)
ISBN 978-617-12-7796-0 (PDF)

Розкішна вілла «Женев'єва» здригнулася від моторошного зло-
чину. Посеред ночі вбито господаря, мільйонера Пола Рено. Дивно,
але за день до смерті він надіслав листа Еркюлеві Пуаро з прохан-
ням приїхати до нього на віллу. На жаль, Пуаро не встиг. І тепер де-
тективові доводиться розплутувати обставини вбивства. Пуаро ді-
знається, що за тиждень до загибелі Рено змінив заповіт: згідно
з оновленим документом усе майно має перейти його дружині. Але
в Пола Рено є син. Чому батько вирішив залишити того без спадку?
І яку таємницю приховує нащадок убитого багатія?..

УДК 821.111

НЕПЕРЕВЕРШЕНІ РОМАНИ ВІД КОРОЛЕВИ ДЕТЕКТИВУ!

Вбивство у «Східному експресі»

Таємнича пригода в Стайлзі

Пуаро веде слідство

Загадка «Блакитного потяга»

Трагедія в трьох діях

Убивство Роджера Екройда

Небезпека «Дому на околиці»